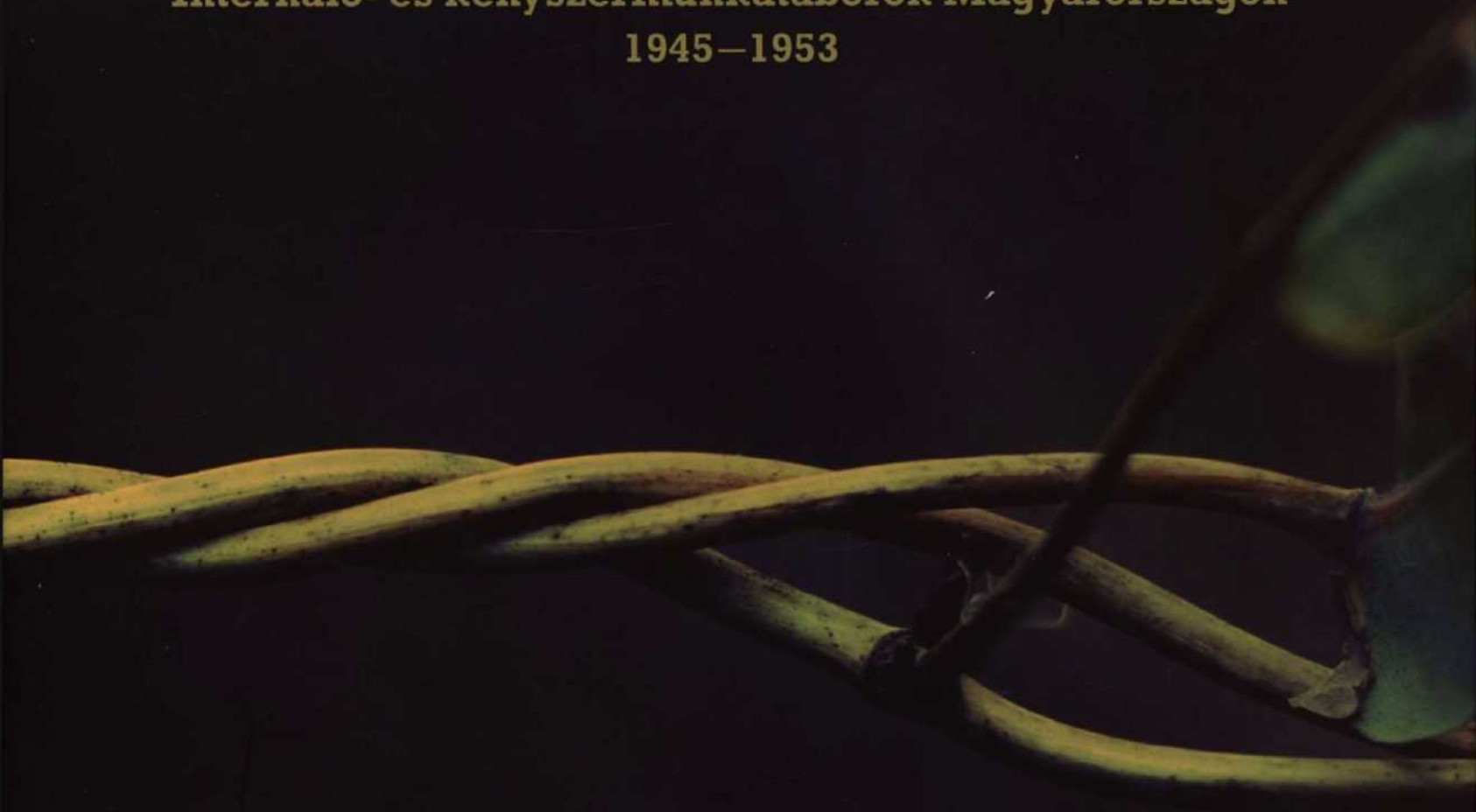

Bank Barbara – Gyarmati György – Palasik Mária

„ÁLLAMI TITOK”

Internáló- és kényszermunkatáborok Magyarországon
1945–1953

1705

Bank Barbara – Gyarmati György – Palasik Mária

„ÁLLAMI TITOK”

Internáló- és kényszermunkatáborok Magyarországon
1945–1953

Tisztelt Olvasó!

A magyarországi internálótáborokról és kényszermunkatáborokról meglehetősen kevés dokumentum került a levéltárakba. Amennyiben családi hagyatékában a könyv témáihoz kapcsolódó irattal rendelkezik, kérjük, vegye fel a kapcsolatot levéltárunkkal, hogy arról – hozzájárulásukkal – másolatot készíthessünk. Amennyiben olyan személyről van tudomása, aki ezekben a táborokban raboskodott, szeretnénk, ha jelezné, hogy el tudjuk készíteni az érintettek minél teljesebb névsorát. A fennmaradt korabeli regisztrálások is gyakran pontatlanok. Akár ugyanazon személy nevét is különbözőképpen rögzítették, s a fordítottja is megesett: alkalmanként különböző – hasonló névalakú – személyeket is bajos elkülöníteni. Ha könyvünkben névelírást talál, akkor is várjuk szíves visszajelzését.

A kapcsolatfelvétel postai úton vagy elektronikus levélben az alábbi címeken lehetséges:

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
1067 Budapest, Eötvös utca 7.
E-mail: info@abtl.hu

A szerzők

L'Harmattan

„ÁLLAMI TITOK”

Internáló- és kényszermunkatáborok Magyarországon
1945–1953

Bank Barbara – Gyarmati György – Palasik Mária

„ÁLLAMI TITOK”

**Internáló- és kényszermunkatáborok Magyarországon
1945–1953**

Állambiztonsági
Szolgálatok
Történeti
Levéltára

L'Harmattan

A kötet megjelenését a **Nemzeti Kulturális Alap** támogatta.

Nemzeti
Kulturális
Alap

© L'Harmattan Kiadó, 2012

© Bank Barbara, Gyarmati György, Palasik Mária, 2012

© Magérusz Anna, 2012

Borító:

Nemes Péter

Borítófotó:

Magérusz Anna

ÁLLAMBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK TÖRTÉNETI LEVÉLTÁRA

1067 Budapest, Eötvös u. 7.

Tel.: (1) 478-6020

Postacím: 1369 Budapest Pf. 367.

Honlap: www.abtl.hu

Email: info@abtl.hu

L'Harmattan

L'Harmattan France

7 rue de l'Ecole Polytechnique

75005 Paris

T.: 33.1.40.46.79.20

L'Harmattan Italia SRL

Via Bava, 37

10124 Torino-Italia

T./F.: 011.817.13.88

ISBN 978-963-236-588-6

A kiadásért felel :

Gyarmati György, Gyenes Ádám

A kötet megrendelhető, illetve kedvezménnyel megvásárolható:

L'Harmattan Könyvesbolt

1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.

Tel.: 267-5979

harmattan@harmattan.hu

www.harmattan.hu

Olvasószerkesztő:

Simon István

A nyomdai előkészítés:

Nemes Péter - www.biographis.hu

Nyomdai munkák:

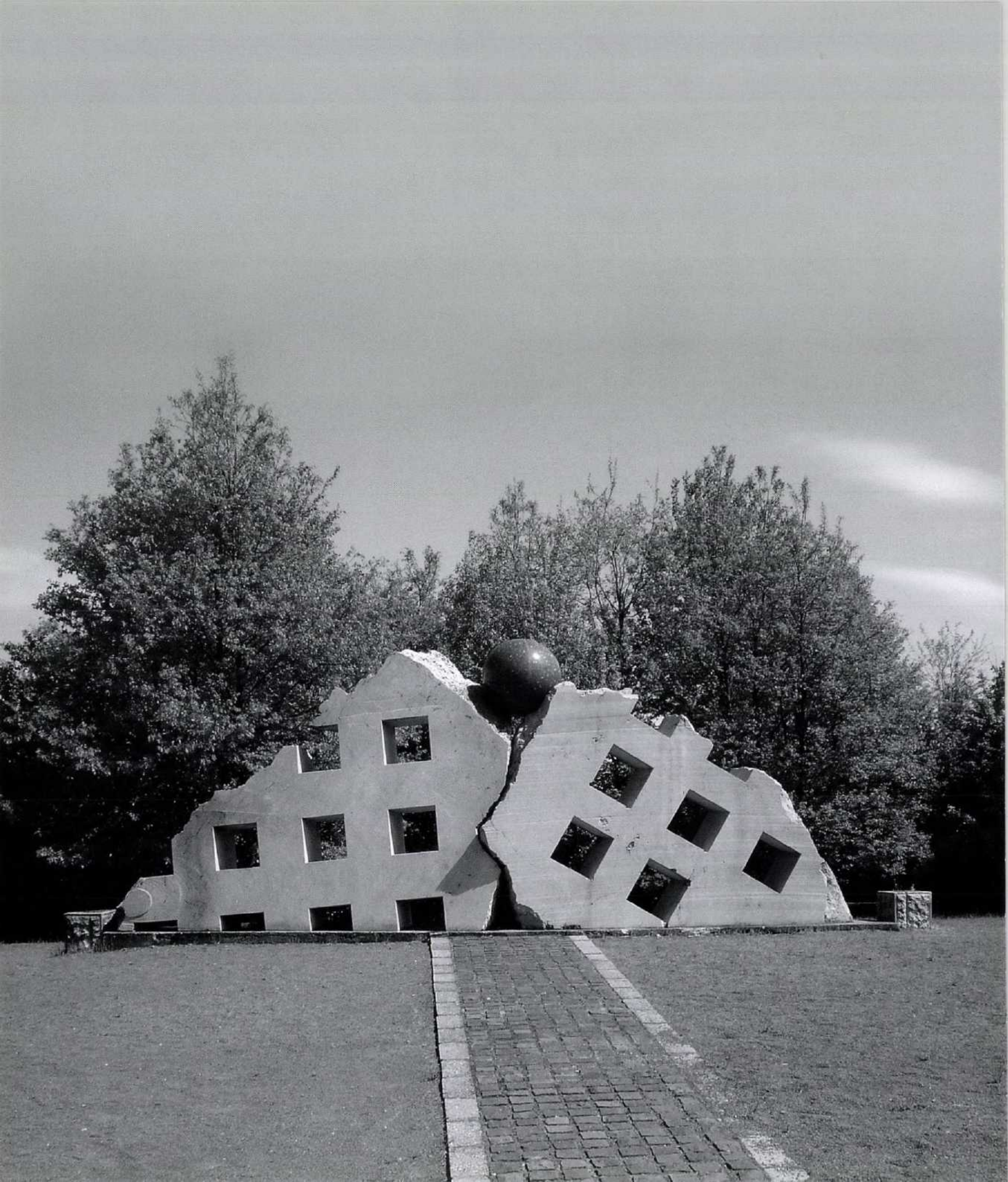
Avaloni Nyomda

Felelős vezető:

Anderle Lampert

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS AZ „ÁLLAMI TITOKBA”	07
A POLITIKAI RENDŐRSÉG, 1945–1956	09
A PÉTER GÁBOR VEZETTE INTÉZMÉNY 1945–1953 KÖZÖTT	11
PIROS LÁSZLÓ ÉS „A TRÓJAI FALÓ” A BELÜGYMINISZTERIUMBAN, 1953–1956	13
AZ ÁVH ÚTBAN A „GENERÁLIS BŰNBAK” SZEREP FELÉ	13
A TITKOLÓDZÁS ÉS A TÁRSADALOM RETTEGÉSBEN TARTÁSÁNAK BUMERÁNGJA	16
AZ INTERNÁLÁS INTÉZMÉNYE, 1945–1953	19
AZ INTERNÁLÓ- ÉS KÉNYSZERMUNKATÁBOROK	23
A BUDA-DÉLI INTERNÁLÓTÁBOR, 1945–1949	23
KISTARCSA, KÖZPONTI INTERNÁLÓTÁBOR, 1949–1953	25
A RECSKI INTERNÁLÓTÁBOR, 1950–1953	28
A tábor építése és lakói	28
A tábor funkcionális működése	32
Egészségügyi ellátás, kórház, tisztálkodás és ételmezés	39
Szökések	41
A halottakról	41
A recski tábor irányítása és őrszemélyzete	42
Szabadulás és felülvizsgálat	43
A TISZALŐKI KÉNYSZERMUNKATÁBOR, 1951–1953	43
A KECSKEMÉT-KORHÁNKÖZI KÉNYSZERMUNKATÁBOR, 1951 NYARA	46
A KAZINCBARCIKAI „INTERNÁLÓTÁBOR”, 1951–1953	46
AZ INTERNÁLÁSSZERŰ KITELEPÍTÉSEK	49
A HORTOBÁGYI ÉS A KÖZÉP-TISZA VIDÉKI ZÁRT TÁBOROK	49
A BUDAPESTI KITELEPÍTÉSEK	52
AZ 1953. ÉVI AMNESZTIA ÉS ELLENTMONDÁSOS VÉGREHAJTÁSA	53
A KISTARCSAI BÍRÓSÁG	56
A ZÁRT TÁBOROK FELSZÁMOLÁSA, A KITELEPÍTÉSEK MEGSZÜNTETÉSE	56
MELLÉKLETEK	59
KRONOLÓGIA	59
ÉLETRAJZOK	61
VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA	67
FOTÓALBUM RECSKRŐL	69
DOKUMENTUMOK	93
A RECSKI INTERNÁLTAK NÉVSORA	99

BEVEZETÉS AZ „ÁLLAMI TITOKBA”

„Sehol sincs olyan nagy terror és rendőrállam, mint Magyarországon, mert itt egymás után tűnnek el az emberek, nem tudni, hogy miért, minden ítélet nélkül.”
(Komlós Aladár, 1952)

Az elmúlt század közepén Magyarországnak valamivel több mint kilencmillió lakosa volt. Tizenhatodik életévüket betöltött állampolgárokként hat és félmillióan kapták meg ekkoriban – újonnan rendszeresített – személyi igazolványukat. Közülük a korabeli Államvédelmi Hatóság (ÁVH) egymillió kétszázezer személyt tartott nyilván mint – legalábbis – megfigyelendő halandót. Kerekítve, minden hatodik 16 év-nél idősebb személy a politikai rendőrség látókörébe került, azaz – négyfős, „normális” kiscsaládot véve alapul – minden második családban volt legalább egy regisztrált. A számon tartottakat – mai ismereteink szerint – közel két és féltucatnyi kategória szerint szortírozták, és nyilvánították a regnáló kommunista párt ellenségeinek. Számosan voltak közülük, akiket a hidegháborús ellenségkeresési hisztéria több meg-bélyegző kategóriába is besorolt.

Közéjük tartozott az irodalmár, irodalomtörténész tanár Komlós Aladár is, akitől a kort jellemző keserű kifakadást idéztük mottóként. Ő maga több „személyiségjegye” okán került a fürkészendők közé. A viselt dolgait rögzítő politikai rendőrségi dosszié arról tanúskodik, hogy úgynevezett régi vágású, polgári származású értelmiségiként eleve megbízhatatlan osztályidegen volt. Emellett – a rendszer ellenséggó-dexe szerint – egykori párttagsága alapján az „osztályáruló szociáldemokraták” közé éppúgy besorolták, mint ahogy a „cionista” közé is. Egy generációval fiatalabb literátortársa, a szovjet fogolytáborból megtért Örkény István meg a bolsevik csillagzat alatti életút három stációját különítette el ekkoriban: aki már volt benn, aki éppen bent van, és aki még

ezután következik. Arról pedig, hogy ki mindenki lehetett hosszú éveken át fogva tartott, szóljon a harmadik író társ, Faludy György, aki maga is a recski rabmunkatáborban töltötte „pokolbéli víg napjait”: „... minden osztályból, minden társadalmi rétegből voltak ott: szegényparaszt, vagyonosabb paraszt, munkás, rossz proli, jó proletár, rossz úr, jó úr, rossz dzsentrí, jó dzsentrí, jó polgár, rossz polgár.”

Kortárs írókat idéztünk ugyan, de az általuk – s részben róluk – akkoriban papírra vetettek nem kaphattak nyilvánosságot. Rákosi Mátyás kommunista pártfőtitkár magyarországi helytartósága idején a vélhetően legsikeresebb iparág, a szögesdrótermelés (és túltermelés) adatai ugyanúgy titkosak voltak, mint az, hogy kiket őriztek az ezen termékből húzott kerítések mögött, avagy összességében hány tízezer meghurcolt tengette életét e rabtáborokban.¹ Az intézményesített meghurcoltatások időszakának (részleges) lezárulásával szabadon engedettekkel aláírtak egy kötelezvényt, hogy a velük történekről soha, sehol, senkinek nem beszélnek, mivel azok – úgymond – „állami titkot képeznek”. Jelen kötet egyik szerzője gyerekkorában visszatérően a saját bonyi rabmunkatábor tőszomszédságában vakációzott. De arról, hogy a suvadásos legelőn túli, szögesdróterítéssel, majd betonfallal körbekerített erdőség a kényszmunkatáborok egyikét rejt, sem unokatestvéreitől, sem ottani játszópajtásaitól, sem azok szüleitől nem hallott. Nem hallhatott tőlük, mert kellően meg voltak félemlítve. Később sem volt ajánlatos erről szólni, erre emlékeztetni, holott e rabmunkatáborokat Sztálin halála után, 1953 vége felé Magyarországon

1 Az utóbbi évtizedekben – amióta erről nyilvános diskurzus is folyhat – a közbeszédben szokássá vált a magyarországi rabtáborokat a Szovjetunióból ismert GULAG táborrendszerével azonosítani. A kettő között vannak ugyan hasonlóságok, de nem feltétlenül ugyanarról van szó, s az alábbi munka a személyes szabadságtól való megfosztásnak – illetve a tömeges szabadságkorlátozásnak – más típusú intézményes formaváltozatait is bemutatja. A legérdemlegesebb különbség viszont – annak rögzítése mellett, hogy egyetlen ember jogtipró meghurcoltatása is skandalum – a justizmordok mértékéből adódik. A szovjet GULAG-on fogva tartottak esetében tízmillió nagyságrendről, a korszak magyarországi rabtáborai esetében tízezezekről tudósítanak a jelenleg hozzáférhető források. A differencia érzékelteti valamelyest a két ország méretkülönbségét, így „a magyar GULAG” elnevezés inkább külföldiek impresszionáló tájékoztatására hasznos, az eredeti szovjet fogalom nemzetközi ismertsége miatt. Az egy másik kérdés, hogy a számszerűsítések – bizonyos nagyságrenden túl – az egyéni megpróbáltatások felfoghatóságát „személytelenítik”, mondhatni el is homályosítják. Ebből ered, hogy a szenvedések mineműségét és mértékét sokkal érzékletesebben képesek megjeleníteni az egy vagy néhány sorsot felelevenítő műalkotások: regények, novellák, filmek.

felszámolták. Olyannyira tagadták ezek – valahai – létét az államszocialista rendszer fennállásának évtizedeiben, hogy az itt végigszenvedett időt nem számították be a nyugdíj-jogosultságot biztosító „munkában töltött évek” közé azok számára, akik egyáltalán megérték a nyugdíjas kort.

Az utólag – 1990 után – valamelyest megismerhetővé tett recski rabmunkatábor története² is csak esetlegesen megmaradt irattöredékekből rekonstruálható, de a meghurcoltatások hozzá hasonló színhelyeinek (például a bernátkúti, a csolnoki rabmunkatábor) históriájában még a kutatók is

csak elkezdték a tájékozódást, mivel a forrásokat „mintha a föld nyelte volna el.” E könyv lapjain a már tudható fontosabb ismereteket adjuk közre a második világháború utáni évtized magyarországi internáló- és rabmunkatáborairól, valamint az úgynevezett internálásszerű kitelepítések korabeli rendszeréről. A történetek felidézésébe kikerülhetetlenül szőttük bele az Államvédelmi Hatóság ténykedését, mivel ez a szerv volt a kulcsszereplője – legodaadóbb kiszolgálója és végrehajtója – a Rákosi-kori terroruralom legkülönbözőbb formaváltozatainak.

Rákosi Mátyás az íróasztalánál. Háttérben a Pór Bertalan által készített festmény, amely ugyancsak őt és feleségét ábrázolja egy parasztküldötség társaságában – Magyar Országos Levéltár

² A Mátra északkeleti szegletében, Recskén működtetett egykori rabmunkatábor helyszínén 1992-ben létrehozták a Recski Nemzeti Emlékparkot, s ugyanott 2010 óta – az Erdély Aurél emlékházban – egy (minden évben májustól októberig látogatható) kiállítás képei, dokumentumai emlékeztetnek az ötvenes évek terroruralmának különböző táboraira, illetve a meghurcoltatások más formaváltozataira és azok elszenvedőire is.

A POLITIKAI RENDŐRSÉG, 1945–1956

A Péter Gábor vezette intézmény 1945–1953 között

Magyarországon a második világháború végétől szovjet befolyással indult meg az államhatalmi intézményrendszer újjászervezése. Ez eleinte – a K. J. Vorosilov tábornok irányításával működő Szövetséges Ellenőrző Bizottságon (SZEB) keresztül – rejtőzködőbben, kulisszák mögötti nyomásgyakorlással történt. A Kremlnek már az 1945–1948 közötti, formailag többpárti, parlamentáris időszakban is közvetlen befolyása volt arra, hogy egy-egy minisztérium élére, illetve például megyei főispánnak kit nevezzenek ki, vagy kit váltsanak le. Ugyanilyen konspiratív segítőkészséget tanúsított a Magyar Kommunista Párt hatalmi-politikai térfoglalása iránt a SZEB szovjet adminisztrációja, a Szovjetunió budapesti követe vagy – ha szükségesnek ítélték bevonni – az országot megszálló szovjet hadsereg katonai elhárítása is. Ennek meghatározó szerepe volt abban, hogy 1948 nyarára a kommunisták megszerezték az államhatalom szinte minden fontos posztját, s hozzáláthattak pártjuk egyeduralmának teljes körű kiépítéséhez. A világpolitikában is nagyhatalmi szerepet játszó, de különösen Európa térségében kizárólagos befolyásra szert tett Szovjetunió magyarországi kliensállama élén Rákosi Mátyás irányította a sztálinista terroruralom adaptálását.

A fentebb leírt hatalomkiszajátítási folyamatnak kezdettől fontos segédcsapata volt a politikai rendőrség, amelyet már a háború végétől kizárólagos kommunista irányítással és közvetlen szovjet ellenőrzés alatt szerveztek meg. Ennek élére Péter Gábor személyében egy olyan volt szabósegédet állítottak, aki nemcsak a két világháború közötti magyar illegális kommunista pártnak volt tagja, hanem – minden valószínűség szerint 1932 óta – a szovjet állambiztonsági szervek³ beszervezett

ügynöke is volt. Úgy tűnik azonban, hogy Moszkva számára ez sem volt elégséges biztosíték, ezért a szerveződés alatt álló magyar politikai rendőrség első helyettesévé – Kovács János tucatnéven – egy kipróbált moszkvai NKVD-tisztet tettek meg. Rajta kívül más vezető posztokra kerültek az ÁVO-n – valamint a magyar honvédség katonapolitikai osztályán – olyan személyek, akik már korábban is a Szovjetunió állambiztonsági szerveinek dolgoztak. (A Moszkva számára közvetlenül is jelentő titkosszolgálati tisztek egy részének kilétééről viszont még a magyar kommunista pártvezetés sem tudott.)

Péter Gábor, az ÁVO és az ÁVH vezetője

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

³ A szovjet állambiztonsági szervek neve, illetve szervezete többször módosult a Szovjetunió fennállása idején. A legelső ilyen volt a már 1917-ben életre hívott CSEKA. Későbbi elnevezései voltak: GPU, OGPU, NKVD, NKGB, MGB, KGB, de lényegében ezek is hasonló államvédelmi, állambiztonsági feladatot láttak el, hol „önálló” minisztériumként, hol a Belügyminisztérium szervezetébe illesztve, hol meg a szovjet pártvezetés közvetlen alárendeltségében. A legelső, még Feliks Dzerzsinszkij által alapított CSEKA neve azonban oly mértékben rögzült, hogy az utódszerveknél dolgozókat – még a második világháború után is – többnyire „csekistáknak” hívták a közbeszédben. Ez a második világháború után a magyarországi párt-, illetve belügyi zsargonban is elterjedt, és még a Kádár-korszakban is visszaköszönt. Éppen úgy, ahogy közkeletűen Magyarországon is „ávósoknak” hívták leginkább az ÁVH-nál szolgálókat, holott rendeltetésszerűen az ÁVO kevesebb mint két évig (1946–1948) volt Péter Gábor „cégének” a neve. Az 1956-os magyarországi forradalom napjaiban mind az „ávós”, mind pedig az „ávéhás” elnevezés ugyanazt jelentette.

A politikai rendőrség az államhatalom intézményi hierarchiájában szédületesen gyors „hivatali karriert” futott be. Kezdetben, 1945–1946-ban még csak a magyar főváros, Budapest rendőrkapitányságának egyik alárendelt, sokadik osztályaként funkcionált (Politikai Rendészeti Osztály – PRO). 1946 őszétől 1948 nyaráig – ekkor a (később kivégzett) kommunista Rajk László volt a belügyminiszter – a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályaként már országos hatáskörben tevékenykedett. 1948 őszén – a később bebörtönzött – Kádár János belügyminiszter emelte tovább a politikai rendőrséget az intézményi hierarchiában: közvetlen miniszteri irányítás alá rendelve átszervezte az ÁVO-t a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságává (BM ÁVH). Mivel ez a szerv Kádár János miniszter és az ekkor már vezérőrnagy Péter Gábor irányításával jól teljesített a kommunista párt-diktatúra kiépítése idején szervezett koncepciós kirakatperekben, 1950 januárjától – a Belügyminisztériumtól elkülönítve – önálló országos hatókörű főhatósággá szervezték át, Államvédelmi Hatóság néven. Korábbi feladatai mellett ez a szerv lett a hírszerzés, a polgári és katonai elhárítás, a határőrség, az idegenrendészet, valamint a belső karhatalom irányítója, és az – ítélet nélküli fogságban tartást szolgáló – internálótáborok fenntartása mellett hozzá került a büntetés-végrehajtás (börtönök) egy része is. Ezt az országos főhatóságot irányította, immár altábornagyi rangban, Péter Gábor. Ő maga viszont korábban is mániákusan intrikált felettesei ellen. Rajk László, Kádár János belügyminisztereket és közvetlen munkatársaikat például szisztematikusan igyekezett lejáratni Rákosinál. Utóbbi a hidegháborús ellenségkeresési hisztéria eluralkodása idején szinte kedve szerint válogathatott – és válogatott is – e kínálatból aszerint, hogy éppen kik passzoltak közülük leginkább potenciális áldozatként a soron levő pre-koncepcióhoz.

Az ÁVH – funkcióját tekintve – államvédelmi kvázi-minisztériumként volt 1950 és 1953 között Rákosi Mátyás legfőbb támasza a terroruralom gyakorlásában, a megfélemlítésre és a félelemben tartásra alapozó rendszer működtetésében. Épp úgy félték az ÁVH-t, „a párt öklét” a kommunista pártfunkcionáriusok, akiket az – egyszerre rituális és hisztérikus – „éberségi tisztogatások” során tüntettek el, mint a volt szociáldemokraták ezrei, akiket „osztályarúlóként” hurcoltak börtönökbe, lágerekbe. A „klerikális

reakció” elleni hadjárat részeként tucatnyi főpapot és több száz további – különböző felekezethez, illetve rendhez tartozó – egyházi személyiséget rabolt el hívei köréből a lefüggönyözött fekete autók. „Árurejtegető osztályellenségként” pedig a szovjet mintára „kuláknak” nyilvánított módosabb parasztok ezrei jutottak hasonló sorsra. A hidegháborús hisztériának, illetve a vele járó – irracionális ütemű – iparosítási és fegyverkezési megalomániának itták a levét a rendszer támaszának számító munkások is. A különböző termelési kampányok, normaszigorítások által gerjesztett rohammunkák keretében értelemszerűen szorult háttérbe a legelemibb munkavédelmi előírás betartása, illetve nőtt a selejtes termékek hányada. Ezek miatt kerültek azután rács mögé – jobb esetben szigorított „javító-nevelő” munkára – újabb ezek, akiket „a termelés szabotálásában” találtak vétkesnek. De nem jártak jobban a Magyarországon akkor még legnagyobb létszámú agrártársadalom szegényebb rétegei, a „dolgozó parasztok” sem. Közülük azért kerültek ugyancsak ezrével börtönbe – esetleg agrártevékenységre „szakosodott” büntetőmunka-táborokba –, mert nem voltak hajlandók belépni a „szocialista mezőgazdasági termelészövetkezetekbe” (importált szovjet elnevezéssel: a kolhozokba). Más esetben meg azért, mert nem teljesítették időre a „vetési tervet”, illetve a szintén kötelező – viszont mindvégig kiszámíthatatlan rapszodikussággal meghatározott – terménybeadási kvótát. Az állandósuló nélkülözések által gerjesztett elégedetlenség köztudott volt persze,

Az Andrassy út 60. bejárata 1944-ben, akkor a nyilas párt székháza. 1945–1950 között a politikai rendőrség hírhedt központja – Gyarmathy Livia gyűjtése

többek között épp a politikai rendőrség konspiratív „hangulatjelentéseiből”, de tilalmas volt ennek nyilvánosan hangot adni. Egy nagyfröccs mellett elharapott keserű félmondat a munkáskolónia talponállójában vagy a falusi korcsmában már elég lehetett ahhoz, hogy – a szinte mindenütt jelenlevő besúgók feljelentése alapján – bárki ellen eljárás induljon „rendszerellenes izgatás” címén.

A szinte állandósuló éjszakai rettegéseik miatt a kortársak emlékezetében ez volt a „csengőfrász” időszaka, mivel végképp kiszámíthatatlanná vált, hogy kit, mikor és miért hurcolnak el, illetve meg. Egy korabeli állambiztonsági eligazító 27 kategóriáját sorolta fel és írta körül az ellenségek különböző válfajainak – reakciósök, fasiszták, horthysták, kulákok, klerikális reakció, frakciósök, osztályárulók, trockisták, titóisták stb. –, mígnem 28. tételként ellenségként volt nyilvántartandó „minden olyan személy, akire ellenőrzött adat van, hogy ellensége a fennálló népi demokratikus rendszernek.” (Azonban „ellenőrzött adatnak” számított bármelyik, a politikai rendőrség informátoraként működő házmester, utcabizalmi rosszindulatú megjegyzése is.) E nagyon tág definiálásból eredt, hogy az Államvédelmi Hatóság lett a rendszer leggyűlöletesebb intézménye. Utólag, a kommunista diktatúrát szervezetszociológiailag elemezve kimutatható persze, hogy a politika rendőrsége mindezt „a párt nevében”, a legszűkebb pártvezetés – mindenekelőtt Rákosi Mátyás – instrukciói alapján végezte. De a meghurcoltakat nem „a párt” vallatta, kínoztta, verte nyomorékká, nem a távoli, megfoghatatlan fensőbbiség alázza meg naponta. Kihallgatója, rabtáborbeli fegyveres őrzője, börtönbeli smasszere vágta visszatérően a szemébe: „maga itt fog elrohadni, magáról nekünk senkinek nem kell elszámolnunk!”

A meghurcoltatások sokféleségét aligha lehet összesítő adatokkal érzékeltetni, de a represszió tömegességéről talán a számok révén is szerezhetünk benyomást. 1948 és 1953 között majdnem 400 ezer parasztot ítélték el csupán „közellátási bűntett” címén. Ez a korabeli agrárgazdaságok egyharmadát érintette. Ennél is rövidebb időintervallum alatt, 1951 elejétől 1953 májusáig a „kihágási bíróság” jogkörével felruházott rendőrség összesen 850 ezer esetben szabott ki büntetést. Már említettük, hogy az ötvenes évek elején a politikai rendőrség 1 200 000 állampolgárról vezetett – potenciális vagy tényleges megfigyeltként – úgynevezett „nyilvántartó kartont”. 1950 tavaszától 1953 májusáig

a különböző feljelentések, illetve előzetes rendőrségi vizsgálatok nyomán összesen több mint egymillió büntetőeljárás megindítását kezdeményezte az ÁVH az ügyészségeknél. A bíróságokhoz végül is 650 ezer vádirat érkezett, és a rapid eljárásban lefolytatott perek hatvan százalékában, 390 ezer esetben született elmarasztaló ítélet. Ehhez az kellett, hogy Magyarország bíróságainak büntetőtanácsai a jelzett intervallum minden munkanapján átlagosan napi hétszáz büntetőügyet tárgyaljanak, s ezek közül naponta kereken négyszáz záruljon elmarasztaló ítélettel. Ez is teljesíthető volt persze az olyan futószalagon gyártott verdiketekkel, amelyek közül csak egyet említünk: a korszak egyik vérbírája, Olti Vilmos tanácsa egy órai „tárgyalás” után hozott ítéletet tizennégy vádlott ügyében, és szabott ki összesen kilencven évnyi börtönt...

A felsoroltakon kívül a repressziót szenvedett nagyobb csoportok közé tartozott még a több mint ötezernyi internált, továbbá a tízezret is meghaladta a Budapestről és a nagyobb városokból kitelepítettek száma az egykori középpolgári rétegből, akiknek így szereztek meg jobb lakásait a rendszer funkcionáriusai, pártkáderei számára. Szintén hiányoznak az összesítésből az ország nyugati és déli határvidékéről deportáltak ezrei – részben délszláv nemzetiségűk –, akiket Tito Jugoszláviájának ellenségévé nyilvánítását követően hurcoltak el lakhelyükről, hogy elejét vegyék a vélelmezett (etnikai) szimpátián nyugvó politikai diverziónak. Az említettek zömének az ország keleti felében, a hortobágyi, illetve nagykunsgai tanyákon jelöltek ki kényszerlakhelyet, ahol állattartásra már alkalmatlannak nyilvánított rozszant juhodályokban, baromfiólakban, istállóknak tengették éveikig életüket.

Piros László és „a trójai faló” a Belügyminisztériumban, 1953–1956

Rákosi Mátyás kommunista diktatúrája olyan katasztrofális helyzetbe kormányozta az országot 1952–1953 fordulójára, hogy amellet még az a moszkvai pártvezetés sem tudott szó nélkül elmenni, amelyik ekkoriban leginkább önmagával – a Sztálin halálát követően meginduló belső „trónutódlási harcokkal” – volt elfoglalva. Rákosit a Kremlben kemény bírálatban részesítették, s kötelezték, hogy kritikájukat Magyarországon párthatározat

is rögzítse. Meghagyták ugyan a párt élén, de a miniszterelnöknek ekkor kinevezett – korábban átmenetileg félreállított – Nagy Imre számára nagyobb mozgásteret indítványoztak biztosítani. Nagy miniszterelnöki kinevezése, illetve új szakaszt hirdető 1953. júliusi kormányprogramja nyomán határoztak arról – szűkebb tárgyunkat illetően –, hogy az Államvédelmi Hatóságot, addigi „túlhatalmát” letörendő, szigorúbb intézményi ellenőrzés alá helyezik. Ennek megfelelően tagolták be újra az ÁVH-t a Belügyminisztérium szervezeti rendjébe. A döntés végrehajtását az ekkor belügyminiszteri posztra állított Gerő Ernőre bízta. Gerő a világháború óta egyvégtében a magyar kommunista párt második emberének számított, de Moszkva még Rákosinál is megbízhatóbb politikai rezidensének tekintette. Gerő, a Komintern moszkvai apparátusában gyűjtött két évtizednyi tapasztalatával, valamint megőrzött ottani pártkapcsolatai révén mindenkor „naprakészen” tudta követni a Kreml falai mögött zajló változásokat. A Sztálin halála utáni trónutódlási harc „udvari intrikáival” sűrűn átszőtt fordulóit éppúgy, mint az ezekből adódó elvárások módosulását is. A fentiekből eredő párton belüli respektusa vitathatatlan volt. Kemény kézzel, határozott intézkedések sorával látott hozzá, hogy ismételten betagolja az ÁVH-t a minisztérium szervezeti rendjébe. Ezt némileg megkönnyítette, hogy kivették a belügy kompetenciájából a leghagyományosabban ide tartozó területi közigazgatás – az akkor úgynevezett tanácsigazgatási rendszer – kormányzati irányítását-felügyeletét. Ettől kezdődően a belügyi tárca egyértelműen *rendőr-minisztériumként* működött.

Gerőnek az is segített az ÁVH ismételt belügyi fennhatóság alá regulálásában, hogy a szervet nyolc éven át vezető Péter Gáborral már nem kellett számolnia, őt ugyanis – még 1953 januárjában – maga Rákosi Mátyás vettette őrizetbe. Péter odaadó pártszolgálatára és Rákosi iránti személyes hűsége megkérdőjelezhetetlen volt. Bukását nem csupán az váltotta ki, hogy túl sokat tudott gazdájára addigi viselt dolgairól, hanem az is, hogy figurája éppen beleillett egy formálódóban levő újabb előítéletes perkoncepcióba. Rákosi ez alkalommal a szovjet anticionista kampányt kívánta egy hazai per keretében adaptálni. Péterrel együtt több tucat vezető ÁVH-s kádert is leváltottak, illetve őrizetbe vettek, néhányan pedig – arra számítván, hogy rájuk is sor kerülhet – öngyilkosok lettek. A tervet Sztálin halála

után „okafogyottnak” nyilvánították ugyan, de Pétert továbbra is őrizetben tartották, majd – jobb híján gazdasági visszaéléseket olvasva a fejére – életfogytiglanra ítélték. Ez a procedúra annyiban követte a koncepciók perek logikáját, hogy Péter Gábert és társait sem valós ténykedésük alapján ítélték el, holott esetükben a törvényesség visszatérő felrúgása és a terrornak a mindennapokba való átültetése igazán az elmarasztalás alapja lehetett volna. Ez azonban a rendszermechanizmus lényegét – közvetve magát Rákosit – „leplezte volna le”. Emiatt ügyeltek arra – noha az eljárás teljes titoktartás közepette zajlott –, hogy még zárt tárgyalásokon se firtassák, a kommunista párt mely prominenseinek engedelmességre volt ő a politikai rendőrség élén a justizmordok szolgálatvezetője. Mindeközben – 1953–1954 fordulóján, Péter és társainak első és másodfokú elítélésének hónapjaiban – az engedélyezett pártnyilvánosságban harsány propagandakampányt folytattak az úgynevezett szocialista törvényesség helyreállításáról...

Ez egyben azt is jelentette, hogy a politikai rendőrségnél szolgálatukat Péter Gáborral együtt kezdő „alapító atyák” egy része az új szakasz kezdetére eltűnt „a cég” vezérkarából. A Belügyminisztériumba betagolt ÁVH vezetője az a Piros László lett, aki korábban – Péter Gábor helyetteseként – a Határőrség parancsnoka volt. Piros László Péter Gábor altábornagy és Gerő Ernő miniszter regnálása alatt mindvégig parancsvégrehajtó státusban volt, de annyit időközben megtanulhatott – másokkal együtt ez volt a tapasztalata –, hogy Rákosi továbbra is a magyarországi pártállam első számú vezetője, „a gazda”. Szem előtt tartotta ezt akkor is, amikor Gerő oldalán végezte Péter – őrizetbe vétel utáni – vallatását. Nem feledkezett meg erről akkor sem, midőn a korábbi koncepciók perek nyögvenyelősen meginduló felülvizsgálata során hűségesen éltette tovább a kihallgatások célirányosan tendenciózus hagyományát, az újabb irányelv szem előtt tartásával: „a pártvezetés és Rákosi elvtárs tekintélye ne csorbuljon.” Szolgálatával kiérdemelte, hogy amikor Gerő Ernő 1954 nyarán megvált a belügyi tárca vezetésétől, ő legyen az utódja e bársonyszékben (1954. július 6-tól 1956. október 24-ig).

A miniszteri kinevezéssel döntési kompetenciát szerezve Piros László igyekezett érvényre juttatni az ÁVH – immár évtizedes – testületi felsőbbrendűség-tudatát minisztériumának belső hatalmi hierarchiájában is. (Személyes sarzsija, illetve pozíciója fél év múltán

tovább erősödött, miután 1955 elején póttagnak választották a Magyar Dolgozók Párja legszűkebb irányító testületébe, a Politikai Bizottságba.) A 14 főosztályból álló Belügyminisztériumban – ahová a közrendészet, közlekedésrendészet, a tűzoltóság, a polgári védelem, meg persze a személyzeti, valamint a gazdasági-technikai ellátó szervek is tartoztak – kilenc főosztályával a „megszüntette megőrzött” ÁVH került hegemon helyzetbe. 1955-től a minisztérium vezérkara hét főből (a miniszter és hat miniszterhelyettes) állt: az öt ÁVH-s főtitest (Piros László, Dékán István, Bartos Antal, Fekete Károly, Hárs István) mellett egy rendőrnek (Pöcze Tibor) és egy pártfunkcionárius „civil”-nek (Gábris Mihály) jutott még szerep. Ugyancsak 1955 folyamán – az indoklás szerint a megszorított és sokirányú feladatok miatt – újra felvetődött egy önálló, s most már nevében is Államvédelmi Minisztérium létrehozásának ötlete, amit azonban a pártvezetés elvetett. Ahhoz azonban hozzájárult, hogy a tárca belső szervezeti rendjében jobban elkülönüljön az államvédelmi munka, mivel az – úgy mond – a belügyi szférán belül is fokozottabb titoktartás mellett végzendő. Ezzel a felhatalmazással élt Piros László, amikor addig is szűk körből verbuvált politikai irányító stábját, az úgynevezett Kollégiumot megosztotta. 1956 elejétől elkülönítve kezdett funkcionálni a minisztériumban a (közönséges) Belügyi Kollégium, valamint a privilegiált helyzetet élvező Államvédelmi Kollégium.

Ezzel egyidejűleg vált szembevetővé az államvédelmi garnitúra erőteljes térnyerése (túlerjeszkedése) a nem ÁVH-s rezortok vezető posztjain is. 1956 elején a Belügyminisztérium húsz nagy területi szerve (19 megye + a főváros, Budapest) közül már csak négy élén állt rendőrtiszt, a többit (80 százalék) ÁVH-s tisztek, illetve főtisztek vezették. Ugyanekkor rendelkezett Piros László arról, hogy – egy közigazgatási szinttel lejjebb – a járási belügyi szervek rendőri státusú vezetőit is gyorsított ütemben kell ÁVH-s tisztekre cserélni. Fél év sem telt el, midőn 1956 júniusában jó ütemű – s tovább folytatandó – előrehaladásként konstataáltak a tárca irányítói, hogy 120 járási osztályvezetői (tulajdonképpen rendőrkapitányi*) posztból 69-et (57 százalék) már ÁVH-s parolitis viselő tisztek töltnek be. Az ÁVH térfoglalása a belügyi

tárca vezető posztjain úgy tűnhet, mintha Homérosz trójai falova reinkarnálódott volna. Az 1953-ban önállóságától megfosztott, belügyi alárendeltségbe visszaparancsolt ÁVH Piros László minisztersége jóvoltából 1956 közepére lényegében *Államvédelmi Minisztérium* lett, miközben az intézmény cégtábláján továbbra is Belügyminisztérium volt olvasható.

Az ÁVH útban a „generális bűnbak” szerep felé

A fentebb leírt intézményi metamorfózisban – a Belügyminisztérium kulisszák mögötti „Államvédelmi Minisztériummá” alakulásában – persze szerepe volt a Sztálin halálát követő szovjet és magyar kommunista pártvezetés politikai irányváltásainak is. A Nagy Imre miniszterelnökségéhez (1953. július 4.–1955. április 18.) kötött új szakasz politikája elmozdulni látszott egyfajta nemzeti kommunista puha diktatúra irányába. Meghirdetett célkitűzései közé tartozott a már említett „szocialista törvényesség” helyreállítása, s ennek keretében a koncepciók perek felülvizsgálata. Ez azonban csak a nyilvánosságot kapott, legkirívóbb justizmordok vontatott és részleges felülvizsgálatára korlátozódott, az úgynevezett munkásmozgalmi káderekre: a kommunisták és a volt szociáldemokraták egy részének ügyét kezdték felülvizsgálni. Azon meghurcoltak esetében viszont, akik nem tartoztak a nómenklatúrához – s ezek száma tízezrekre rúgott –, fel sem merült, hogy ők is a korábbi években szó szerint mindenütt ellenséget kereső/találó hisztéria áldozatai. Többnyire maradtak a rács mögött, illetve ha – büntetésüket letöltve – szabadultak is, rehabilitálásuk szóba se jöhetett, továbbra is megbélyegzettként viselték a „priszosok” egzisztenciális és joghátrányait. Ennek a felemás enyhülésnek két további sajátossága volt.

Az egyik. A rendszert működtető pártapparátus, valamint a politikai rendőrség apparátusa egyaránt abban volt érdekelt, hogy az intézményesített terror jogtiprásainak következményeivel minél kevésbé kelljen szembesülniük. A nyilvános lelepleződéstől való félelem szoros hatalom-szociológiai érdekközösséget teremtett a pártvezetés és

4 1953–1956 között a későbbi megyei rendőr-főkapitányságokat a Belügyminisztérium megyei főosztályainak, a járási rendőrkapitányságokat a Belügyminisztérium járási osztályainak hívták, élükön főosztályvezetők, illetve osztályvezetők álltak.

a politikai rendőrség vezérkara között. Nehéz, majdhogynem lehetetlen volt úgy reparálni akár csak a látványosabb törvénytelenéseket is, hogy az ügyben érintettek – elsődlegesen a korábbi rákosista pártvezetés és a kezük alá dolgozó ÁVH – felelősségét ne firtassák. A követendőnek gondolt pártpolitikai irányvonal különbségén túlmenően ez is ott munkált a Nagy Imre és Rákosi Mátyás közötti konfliktus hátterében. Úgy tűnik, hogy Gerő Ernő is akkor sorakozott vissza egyértelműen Rákosi mögé, amikor attól tartott, hogy a törvénytelenések felülvizsgálata „veszélyezteti a párt vezető magjának jelenlegi formában történő fennmaradását” – közte saját státusát is.

A másik. Az ÁVH 1953 utáni vezérkara, valamint különböző szintű beosztotti állománya azokból állt össze egyfelől, akik – egy kortárs pártaktivista szófordulatát kölcsönözve – „a káderek közötti tatárjárás” ellenére megúszták a Péter Gábor eltüntetésével párosuló tisztogatást. Másfelől viszont az újabb garnitúra jórészt a pártoktatás gyorstalpaló tanfolyamain szerezte képesítését. Az ekkoriból fennmaradt vezetőszerői anyagok maguk is arról szólnak, hogy e „másodgenerációsok” iskolázottsága, felkészültsége még Péter Gábor korszakának tiszti, altiszti karát is jócskán alulmúlta. Ezt tanúsítja a korabeli parancsok, utasítások, jelentések fennmaradt hányada is. Bikkfanyelven íródott szövegeik szinkronban voltak ugyan az alapfokú pártsemináriumok ideológiai zsargonjával, de a nyelvhelyesség rémes hiánya közepette az adott tárgyra irányuló funkcionális tartalmi értelem is alig hámozható ki belőlük. S ha mégis, az leginkább abban merült ki, hogy igyekeztek igazodni a változó hatalmi-politikai széljáráshoz. Az új szakasz első évében még fellelhető némi eufemisztikus elhatárolódás a Péter Gábor korszakában dívott kegyetlenkedésektől: e szerint nem folytatható a korábbi „avantgardizmus” (sic!). Pozitív megfogalmazásban úgy hangzott a politikai rendőrségnél az úgynevezett szocialista törvényesség helyreállításának kívánalma, hogy „szoktatnunk kell magunkat a demokratizmushoz”. A (moszkvai) politikai széljárás újabb irányváltásakor Piros László belügyminiszter, illetve az általa irányított ÁVH – miután maguk is segédkeztek Nagy Imre megbuktatásában – teljes mellszélességgel sorakoztak fel a kizárólagos hatalmat visszaszerző Rákosi mögé. „Nem voltunk elég következetesek, bátrak, az osztályharcos szellem, a kommunista csekista éberség tompult, gyakran ingadozás, liberalizmus volt munkánkban tapasztalható”

– olvashatjuk Piros László 1955 márciusában, a BM egyik pártaktíva értekezletén elhangzott beszédének leiratában, amely hűségnyilatkozatnak és önkritikának egyaránt tekinthető.

A pártvezetés és az ÁVH közötti – Nagy miniszterelnöksége idején hallgatólagos, utána ismét nyíltan vállalt – hatalomszociológiai érdekközösséget rúgta fel Rákosi Mátyás, az MDP első titkára 1956 tavaszán. Rákosi ez alkalommal is „a szovjet mintát” igyekezett – saját hasznára – honosítani. Ny. Sz. Hruscsov az SZKP 1956. februári XX. kongresszusán elmondott úgynevezett titkos beszédében részlegesen fellebbentette a fátylat a sztálini terror időszakáról, miközben ezek szolgálatvezetőjeként a szovjet állambiztonságot másfél évtizeden át vezető L. Beriját állította pellengérre, s tette meg elsődleges bűnbakká. Rákosi parafrázisában ez úgy jelent meg, hogy saját – gyorsan málló – reputációját megőrzendő, a korábban Péter Gábor vezette politikai rendőrség „túlkapásaiként”, illetve „provokációjaként” tüntette fel a justizmordok közel évtizednyi áradatát. A bukását megelőző hónapokban – 1956. március és június között – Rákosi fokozatosan beismerni kényszerült ugyan saját irányító szerepét a koncepciók perekben, de közben refrénszerűen az ÁVH (korábbi) vezetését nevesítette – nem is alap nélkül – tettestársi szerepkörben. Igaz ugyan, hogy így sem kerülhette el bukását – 1956 júliusában végül is Moszkva kezdeményezésére menesztették posztjáról –, azt azonban „búcsúajándékként” sikerült elérnie, hogy az – addig is – egyszerre gyűlölt és rettegett politikai rendőrség szintén kikezddhetővé, mintegy testületi bűnbakká vált.

Ily módon a Péter Gábor vezette (1953 előtti) ÁVH rémtettei – és az ezért viselendő felelősség – tovább örökítődött, átháramlott az immár Piros László által dirigált minisztériumra, illetve az ÁVH megítélésére is. Okkal. Piros volt az, aki 1955–1956-ban újra normává emelte a „mindenki gyanús” (akár a párton belül is) korábbi csekista hagyományt. Beosztottai a miniszteri eligazításokon ugyanazokat a szövegeket hallhatták tőle iránymutatásként, amelyek a politikai rendőrség ideológiai vezényszavai voltak 1953 előtt, Rákosi és Péter Gábor regnálása alatt: „élesedik az osztályharc”, „minden területen fokozni kell az éberséget” vagy éppen: „nagyon nagyfokú az ébertelenség” (sic!). Ez azonban, különösen Rákosi menesztése után, 1956 nyarától egyszerűen nem

volt érvényesíthető. Nem azért, mert ez ellenére lett volna az MDP új első titkárának, Gerő Ernőnek. (Sőt!) Azért nem, mert – Simone de Bovouier-val szólva – megváltozott „a körülmények hatalma”. Egy másik kortárs, Kornai János úgy idézte meg ezeket az október előtti „Vormärz” hónapokat, hogy „nő a politikai feszültség, az emberek elégedetlensége kitör valamilyen formában az ősszel. Szeptemberben, októberben érezhető volt, hogy egyre inkább felgyorsulnak az események. Azt azonban, hogy pontosan mikor és hogyan megy végbe a robbanás, talán senki sem látta előre – én bizonyosan nem.”

Ugyanekkortól vált érzékelhetővé, hogy más fegyveres testületek is egyre nyíltabban határolódnak el a politikai rendőrségtől. A fegyveres testületek között szinte mindenkor tapasztalható rivalizáláson túlmenően ennek egyik oka az ÁVH nyersen képviselt „felsőbbrendűség-tudata” volt. (Fentebb, a szervezetszociológiai részben már szó volt arról, hogy ezt Piros belügyminiszter intézményesíteni is próbálta.) Rendszeresen visszatérő konfliktusforrás volt, hogy ávéház tisztek rendőrtiszt feletteseiket akkor sem tájékoztatták bizonyos ügyekről, ha az reszortfeladatként kötelezettségük lett volna. Ávéház tisztek rendre – s időnként testületileg – szabotálhatták el következmények nélkül azokat a továbbképzéseket, tájékoztatókat, eligazításokat, amelyekről előzetesen tudni lehetett, hogy nem saját „cég-beli” előjáróik tartják. A rendőrség évek óta sérelmezte, hogy őket rendszeresen olyan feladatok ellátására is kirendelik – ÁVH-s akciókhoz –, amelyek feladatkörükön kívül esnek. Ezek az „alsóbb szintű” napi konfliktusok jelentések révén tudottak voltak ugyan, de ritkán kerültek terítékre a Belügyminisztérium vezetőszerői ülésein. Azért sem, mert – szoltunk már róla – a Kollégiumot is az ÁVH-s főtisztek uralták. Ez a felgyülemlett „testületi” keserűség hallható ki Kopácsi Sándornak, a budapesti rendőrség vezetőjének egyik hozzászólásából a BM Kollégium ülésén, nem sokkal azután, hogy az 1949-ben kivégzett Rajk László volt belügyminisztert és sorstársait 1956. október 6-án „bűnbánó” tiszteletadás mellett eltemették. Kopácsi kifakadása: „Rajk Lászlót rehabilitáltuk, rehabilitálni kell a rendőrséget is”.

A rendőrség és a honvédség egyaránt sérelmezte, hogy mindkét fegyveres testületnél államvédelmisek reszortja volt az úgynevezett belső elhárítás. 1956 szeptemberében repülőtisztok egy csoportja jelentkezett kihallgatásra Bata István honvédelmi miniszternél, s az egyenruhájukon viselt fegyvernemi jelzésük (parolijuk) megváltoztatását kérték. Ezt azzal indokolták, hogy rendszeresen ÁVH-soknak nézték őket, s emiatt lettek atrocitások szenvedő alanyai. (Az eseteírásokból az derült ki, hogy a szórakozóhelyeken mind a „civiliek”, mind a más fegyvernemhez tartozók kiközösítették maguk közül az államvédelmis egyenruhában parádézókat, de ezek – különösen illuminált állapotban – nehezen voltak megkülönböztethetőek,⁵ így akkor is szorult helyzetbe kerülhettek honvédségi, repülő fegyvernemi jelzést viselők, ha „csak” a gyűlölt államvédelmiseket akarták elagyabugyálni.) Magyarán, a korábban is meglévő, de inkább csak lappangó – illetve szőnyeg alá söpört – ellentét az ÁVH és más fegyveres testületek között 1956 nyarára-őszére nyíltszíni elutasítássá gerjedt.

Ezzel párhuzamosan hasonló irányba mutató metamorfózis volt tapasztalható az egyeduralkodó párt – éppen átalakított – vezetésében, a Politikai Bizottságban is az ÁVH iránt. A testület tárgykörünkben legközvetlenebbül érintett tagja, Piros László ebből úgy próbált kitörni – „előre menekülni” –, hogy a Rákosi menesztése körüli hetekben, 1956 júliusában gondolta időszerűnek egy monstre kiállítás megrendezését a politikai rendőrség működéséről. Előterjesztésében úgy vélte, hogy ezzel lehet „népszerűsíteni az államvédelmi szerveket”. A fennmaradt dokumentumok alapján viszont úgy tűnik, hogy az MDP Politikai Bizottsága is mindinkább kihátrálni próbált ebből a – maffiák működéséből ismerhető – „keresztapa” szerepből. 1956 júliusától októberig a testület hetenkénti ülésén majdnem minden alkalommal napirenden volt a politikai rendőrség működése. Időközben egyre több kifogás, illetve nyers elmarasztalás hangzott el „a cég” ténykedése kapcsán, ami – „elvtársias bírálatként” – közvetve-közvetlenül a bizottság mindig jelen levő póttagjának, Piros László belügyminiszternek és ÁVH-főnöknek is szólt. Az pedig már a

⁵ 1950-ben a magyar fegyveres testületek számára is a szovjet „társszerveknél” rendszeresített fegyvernemi, illetve rangjelzéseket vezették be. Ezek az egyenruhás társadalom tagjai számára is idegenek, szokatlanok, s főképp nehezen azonosíthatóak voltak, még kevésbé ismerte ki magát közöttük a civil lakosság.

Pirossal szembeni testületi bizalmatlanság majdhogynem nyílt demonstrálása volt „munkáltatója”, a szűkebb pártvezetés részéről, hogy őt mellőzve hívták életre azt az ad hoc vizsgálóbizottságot, amelyik feladatul kapta: állítsanak össze egy jelentést a koncepciók perekben részt vett államvédelmi tisztek tevékenységéről. Az elkészült jelentés egyik megállapítása szerint „a részletkérdések vizsgálatánál olyan elképesztő brutalitások kerültek felszínre, hogy nehéz annak példázására [sic! – talán érzékeltetésére] szavakat találni.” Az előterjesztésben „terhelteként” nevesített 31 személlyel szemben felelősségre vonásról döntött a Politikai Bizottság. Immár nem respektálták, hogy közülük tízen ekkor is vezető beosztásokban szolgáltak Piros László közvetlen alárendeltségében az ÁVH-nál: öten alezredesi, öten pedig őrnagyi rangban. Három héttel ezután, 1956. augusztus végén pedig arról határozott a PB, hogy – vélhetően az éppen menesztettek pótlására – „8–10 kulcspozícióban” párthű és vezetőképes káderekkel kell megerősíteni az államvédelmi szerveket. Ugyanezen az ülésen tárgyalták a Politikai Bizottságba nem sokkal korábban visszakerült Kádár János visszatérő panaszát Piros László ellen. Kádár szerint az ÁVH-főnök őt 1956 márciusától titkosszolgálati módszerekkel fegyeltette.

Piros belügyminiszter magából kikelve kommentálta szűkebb munkatársi körben 1956 nyarán, hogy az ügyészség, amely szerv korábban a legtöbb esetben befogadta az általuk lezártnak tekintett nyomozati iratot a bírósági eljárás megindítására, újabban – úgymond a liberalizmustól megfertőzötten – rendre visszadobja anyagaikat, sőt még a letartóztatásokba is beleokvetetlenkedik. Amikor pedig a más fegyveres testületekben (honvédség, „közrendőrség”) már évek óta zajló nagyarányú létszámleépítés – amely 1956 tavaszától a közigazgatás gyökeres átszervezésének fontolgatásával társulva – az őszi hónapokban elérni látszott a politikai rendőrséget is, Piros maga közvetítette egy feljegyzésben alárendeltjei kétségbeesését a szűkebb pártvezetésnek: „az államvédelmi tiszteknél nagyon komolyan jelentkezik egy olyan jogos aggály, hogy ha most, ebben a helyzetben kerülnek ki a Belügyből, sehol sem fogják őket munkára alkalmazni, mert azt fogják gondolni, hogy ők a törvényteleniségek miatt kerültek ki.”

Az utóbb idézett elaborátum öt nappal a forradalom kitörése előtt, 1956. október 18-án íródott. A Politikai Bizottság ez idő tájt – a korábbi hetenkénti

összejöveteleihez képest – már majdnem minden napon ülésezett. Egyszerre rendelkeztek állandó ügyeleti rend bevezetéséről a fővárosi és a megyei pártbizottságokon, valamint arról, hogy a belügyi szerveknél biztosítani kell: „munkájuk megfelelő mederben folyjék”. Nagyon konfúz helyzet állt elő, főleg ha azt is figyelembe vesszük, hogy az Országos Rendőrkapitányság 1956. október 22-i összevont tiszti értekezletén – számos újabb rendőrség kontra ÁVH testületi sérelem sorolása nyomán – már magának a miniszternek a menesztését is felvetették.

Összegezve: miközben Piros László minden erőfeszítésével azon volt, hogy az általa irányított Belügyminisztériumot sub rosa *Államvédelmi Minisztériummá* profilírozza, ezzel egyidejűleg mind személye, mind az Államvédelmi Hatóság egyre inkább a mindenért okolható generális bűnbak szerepébe került. A folyamat Rákosi – bukását megelőző – felelősségáthárító „búcsúajándékával” indult, majd fokozatosan szembefordultak az ÁVH-val legközvetlenebb társszervei (honvédség, rendőrség, ügyészség) is. A Politikai Bizottságban vezetőtársai hónapok óta mind nyíltabban szapulták Piros előterjesztéseit, és az általa irányított politikai rendőrséget; testületi határozatban „lőtték ki” mellőle tucatnyi bizalmas beosztottját, s záróakkordként immár alárendeltjei kezdeményezték félreállítását. Milyen lehetett ehhez képest maga és „cége” reputációja a hatalom sáncain kívüliek szemében?

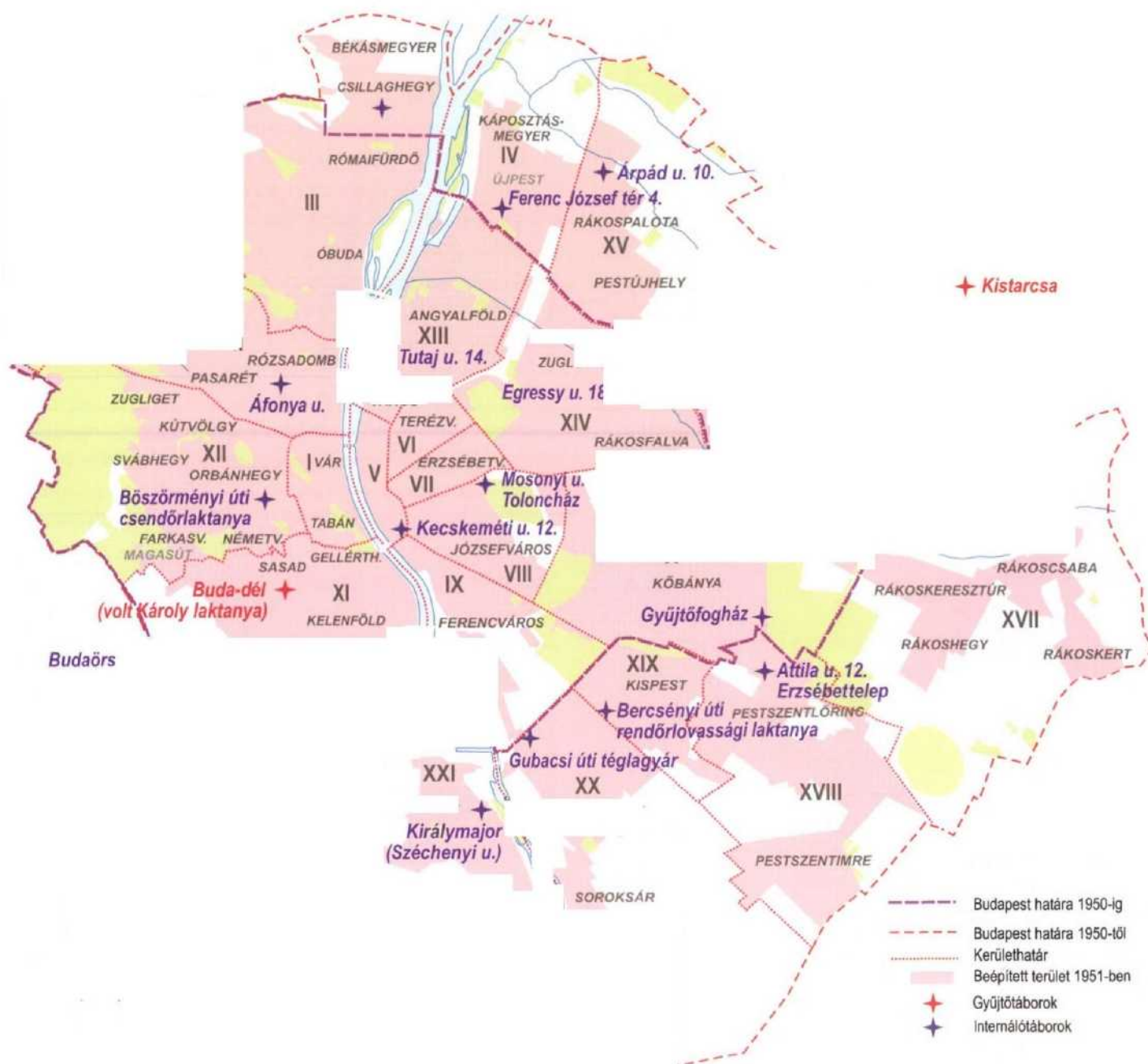
A titkolódzás és a társadalom rettegésben tartásának bumerángja

Azoknak a tízezreknek, akik a megelőző évtizedben megfordultak az ÁVH vallatósobáiban, celláiban – és túl is éltek –, szabadulásukkor kötelezvényt kellett aláírniuk: „az ÁVH-n történt kihallgatásomról, az ott tapasztaltakról, látottakról és hallottakról soha senkinek, semmilyen körülmények között említést nem teszek. Tudomásul veszem, [hogy] ha a nyilatkozatban foglaltakat megszegem, az ÁVH ellenem bűnvádi eljárást indít.” Hasonló némasági fogadalmat vártak el a börtönből szabadulóktól is. A társadalom megfélemlítésének és rettegésben tartásának ez is rendszer-immanens része volt. A meghurcoltatás kínjainak – alig kalkulálható – mértékén túl alkat és környezet kérdése is volt,

hogy ki meddig vállalt kényszerűen közösséget a régi idők némaságot fogadó szerzeteseivel (karthausiak, kamalduliak). Különösen 1956 tavaszától, midőn már az első számú elkövető (Rákosi) kényszerült ezekről nyilvánosan színt vallani. Az akkori „nyilvánosság klubnak” számító Petőfi Körben többen megjelentek a koncepciók perek életben maradt meghurcoltjai közül, és hozzá is szóltak az ott zajló vitákhoz. Sorra hullottak ki a „csontvázak a szekrényből”, és az immár nyilvánosan tudhatóhoz saját közegében ki-ki hozzáillesztette, mit élt át, hogyan bántak övele. A megnyíló szájak, a kibeszélések révén vált mindinkább „kritikus tömeggé” a törvénytelenések garmadája. Mindez elsősorban az intézményesített terrort pártszolgálatban gyakorló ávéhások fejére hullott vissza. Már a besúgók ármádiájának jelentései sem kellett ahhoz, hogy nyilvánvaló legyen a politikai rendőrségen: róluk – viselt dolgaikról – diskurál a fél ország. A társadalmat addig rettegésben tartók immár rettegni méltóztattak. Ennek egyik példája, midőn Piros belügyminiszter aggodalommal vegyes indulattal fakadt ki az Államvédelmi Kollégium tagjai előtt 1956. május vége felé: „oda jutottunk, hogy az államvédelmi munkáról szélteben-hosszában beszélnek. Kiszivárognak a dolgok.”

Feladatvégzésük szerves része volt a titoktartás, de az a hisztérikus titkolódzási drill, ami a rendszer egészét és különösen az ÁVH ténykedését jellemezte, mindinkább bumeráingeffektusként kezdett hatni. A koncepciók perek és a justizmordok zöme ugyan „Péter Gábor és bandája” nyakába volt varrható, de ezen banda félreállítása a legszigorúbb titkolódzás közepette, kulisszák mögött történt, és jó ideig ugyanígy gondolták elintézhetőnek – úgymond „pártbelügyként” – a rehabilitálásokat is. Azaz a szélesebb közvéleménynek sem módja,

sem oka nem volt arra, hogy a politikai rendőrség jogfolytonosságában, működésének kontinuitásában érdemi változást érzékeljen. Az Államvédelmi Hatóságnak a Belügyminisztériumba való 1953-as visszaintegrálásáról még „mínuszos hír” sem látott napvilágot. A belső tisztogatásokról sem. A politikai névtelenek milliói számára az Államvédelmi Hatóság a rendszer legfőbb hatalmi biztosítója, a kommunista diktatúra általuk megtapasztalható – és megtapasztalt – legközvetlenebb megtestesítője volt és maradt. Az ÁVH garnitúrája, ténykedése és módszerei között nem volt a társadalom számára is érzékelhető érdemi különbség 1953 után, a korábbiakhoz képest. Mindemellett az 1953 előtti meghurcoltatások is csak ekkoriban, 1956 során – akkor is csak részlegesen – kezdtek kibeszélhetővé válni. A robbanáspotenciál mértékét viszont nem önmagában a korábbi terror kiterjedtsége, hanem a gyúelegy „belső összetétele” fokozta: az, hogy a rendszer a sajátjának hirdetett társadalmi csoportjait – a munkásság, szegényparasztság vagy éppen a kommunista pártállami nómenklátúra tagjait – ugyanolyan kíméletlenséggel hurcolta meg, mint az ideológiai alapon deklarált ellenségeit. S amiképpen korábban hatalomszociológiai érdekközösség keretében pendült egy húron a kommunista pártvezetés és a politikai rendőrség – ideértve a jogtiprások 1953 utáni eltussolási próbálkozásait is –, 1956-ban a meghurcolt párttagok, valamint munkások és parasztok nemkülönben tudták/éreztek magukat ugyanazon páriasorsba taszítottak, mint az úgynevezett „osztályellenségek” kategóriájába soroltak, s ez óhatatlan érzelmi és érdekszolidaritást teremtett közöttük. 1956 őszére ezen okok is hozzájárultak a forradalmi robbanást országszerte előidéző „kritikus tömeg” létrejöttéhez. ■

Budapecsten és környékén működő internálótáborok, 1945–1946 – Bank Barbara levéltári gyűjtése alapján. Térkép: dr. Hajdu Lajos, 2008

AZ INTERNÁLÁS INTÉZMÉNYE, 1945–1953

Amikor 1945-ben Magyarországon a második világháború befejeződött, kétszer annyi – száznál is több – internálótábor működött, mint amennyi a korabeli városok száma volt. Ezeket egyfelől a háborúból békébe való átmenet szükségletei hozták létre, másfelől a kezdetektől gyökeres, teljes körű (gazdasági, társadalmi és politikai) rendszerváltás ambíciója.

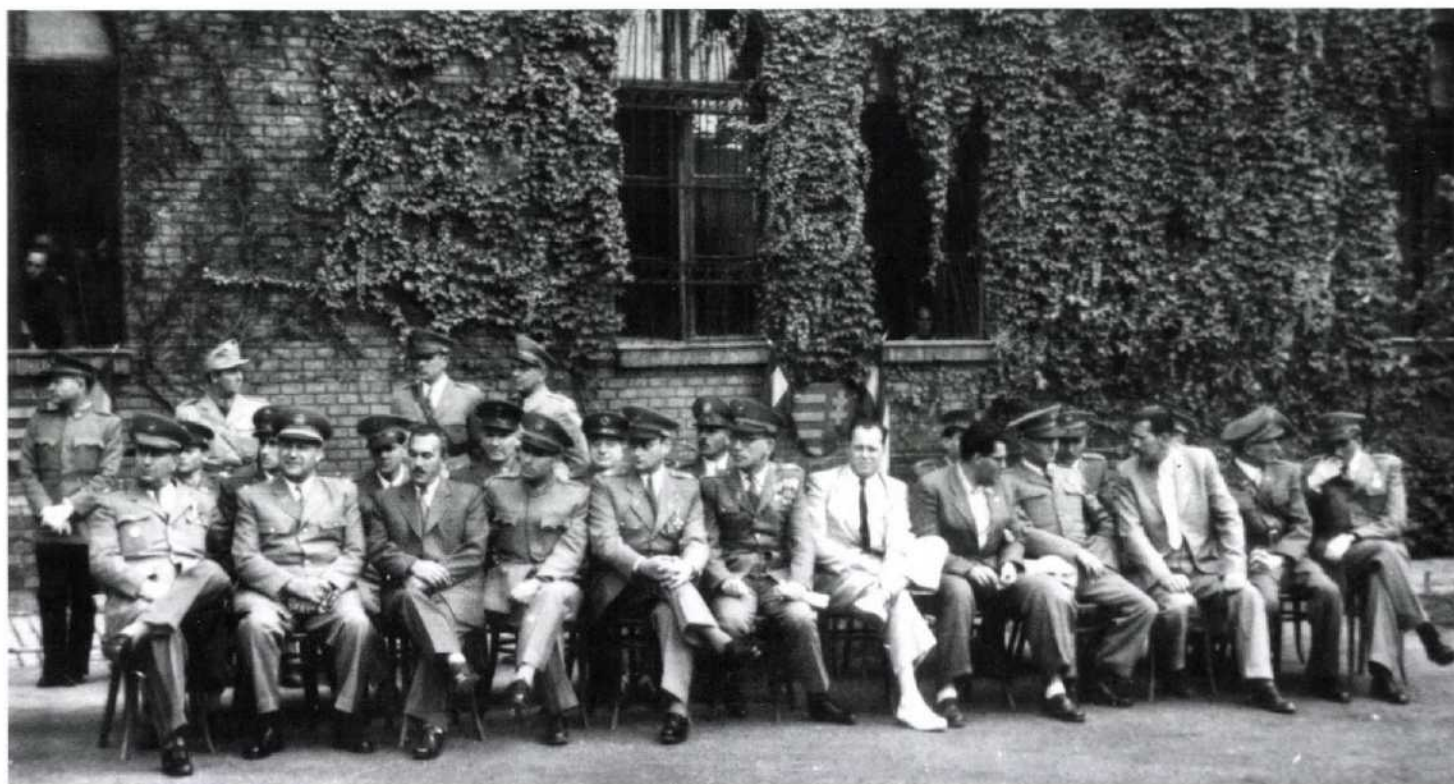
Az internáltak már az első időkben sem csupán „háborús szerepvállalásuk” következményeként kerülhettek táborba. Ebbe a körbe leginkább a nyugati vagy keleti hadifogságból hazatérők százezrei sorolhatók, akiket itthon először úgynevezett szűrőtáborok vártak. Az egészségügyi, politikai és állambiztonsági szűrővizsgálatoknak alávetettek többsége innét egy-két hónap múltán újrakezdést is segítő papírokkal szabadult. Töredéküket utalták bíróság elé, vagy zsuppolták internálótáborokba. Ugyancsak a háború és béke határmezsgyéjén helyezhető el, de már átpolitizáltabb volt az a másik intézkedés, amely a magyarországi német kisebbség egészét – több százezer főt – internálni rendelte, hogy többségüket azután – 1948 tavaszáig – kitelepítsék Magyarországról az akkor négyhatalmi megszállás alá tartozó Németország amerikai, illetve szovjet zónájába. A társadalmi-politikai diszkrimináció eddig említett típusai besorolhatók a háború utáni elégtételszerzés körébe. Csakhogy ezt a századközépi világháborút nem „világbéke” követte, hanem a szintén globális méretűvé terebélyesedő *hidegháború*.

A szuperhatalmak fokozatosan kibontakozó, új szerkezetű konfrontációs erőterében Magyarország előbb akaratan kívül került a hidegháború európai ütközőzónájába, majd pedig – a kommunista hatalomátvételt követően – frontország szerepet vállalt. Ebből következett, hogy fokozatosan átalakult a társadalmi-politikai diszkrimináció logikája és célterülete. Egy sajátos belpolitikai jellemző miatt viszont korántsem írható minden annak számlájára, hogy Magyarország háborút veszítő és korlátozott szuverenitású kisállam volt, és – úgy mond – emiatt kényszerült volna átfogalmazni a (potenciális) „belső ellenségek” lajstromát. A kezdetben több párt koalíciójával kormányzott Magyarországon a belügyi igazgatás – ezen belül a rendőrség és a politikai rendőrség – a fegyverzaj elűlte utáni első pillanattól kezdve a kommunista párt kezében volt. A megkülönböztetett szovjet (háttér)támogatást

élvező Magyar Kommunista Párt demokráciafelfogása viszont igencsak szűkkeblűnek bizonyult: tömören úgy szólt – s ez nyilvánosan is visszatérően hallható volt –, hogy „mindenki reakciós, aki nem kommunista”. A belügyi igazgatás és különösen a politikai rendőrség – amely Magyarországon ÁVO, ÁVH rövidítéssel vált hírhedt, rettegett fogalommal – ebben a felfogásban vonta ki a közéletből a kommunistákkal rivális pártok reprezentánsait 1947–48-ra, sőt mindenki mást a „politikai névtelenek” közül is, akik az egyre vehemensebb kommunista hatalomátvételi aspirációnak, majd a kiépülő egypárti diktatúrának nem paríroztak.

Az internálás intézménye 1945-től csak egyike volt a háború alatti politikai magatartást felülvizsgáló intézkedéseknek. Az akkoriban életre hívott igazolóbizottságok, valamint a háborús és népellenes bűntettekben ítélező népbíróságok határozatai, illetve ítéletei a büntetés egyik formájaként rendelhettek el internálást, amit különben az 1945 előtti joggyakorlatban is alkalmaztak. A 81/1945. számú miniszterelnöki rendelet arról intézkedett, hogy az internálás legrövidebb időtartama hat hónap lehet, azonban ennek letelte után az internálótáborba utalt személy csak abban az esetben volt szabadon bocsátható, ha internálásának tartama alatt példás magatartást tanúsított. Ellenkező esetben az internálótábor felügyelő hatósága az elítélt fogva tartását további hat hónapig terjedő idővel meghosszabbíthatta. Az internálás leghosszabb ideje ebben az esetben sem haladhatta meg a két évet.

Az internálások lebonyolításával a kommunista kézben lévő rendőrséget bízták meg, amely a többi koalíciós párt állandó keresztüzében állott a rendőrök internálás során elkövetett túlkapásai és jogsértő intézkedései miatt. A kommunista párt vezetői azonban nem voltak megelégedve az antifasiszta számonkérés kezdeti eredményeivel. Ezt tükrözi a főváros ostrom utáni közigazgatásának élén álló Budapesti Nemzeti Bizottság 1945. március 28-i ülésének jegyzőkönyve. Ekkor a közigazgatás megtisztításáról folyó vitában Gerő Ernő, a kommunista párt egyik vezető politikusa felvetette: mondják ki, hogy olyan esetben, ahol nincs elég ok a népbíróság elé utalásra, de az illető „fasiszta, nyilas”, akkor legyen munkatáborba

Kitüntetett rendőrtisztek a Mosonyi utcai Toloncház udvarán, 1947 – Gyarmathy Livia gyűjtése

utalható. Egy nappal később gyakorlatilag ennek megfelelően intézkedett Sólyom László, Budapest kommunista rendőrfőkapitánya. Elrendelte, hogy Budapesten azokat a személyeket, akiket a kerületi kapitányságok a népbíráskodásról szóló rendelet értelmében háborús bűnökkel, népellenes bűntettekkel, illetve népellenes vétségekkel alaposan gyanúsíthatónak találtak – a korábbi gyakorlatnak megfelelően – a politikai rendészeti osztálynak adják át. Ugyanakkor azokat, akik a fenti vétségek elkövetésével ugyan nem voltak gyanúsíthatók, de a korábbi vagy jelenlegi (1945 tavaszán tanúsított) „fasiszta, népellenes” magatartásuk miatt veszélyesek lehetnek „az ország demokratikus szellemében való újjáépítésére”, internálni kell.

A budapesti gyakorlatot országosan is kiterjesztette Erdei Ferenc, az Ideiglenes Nemzeti Kormány belügyminisztere azzal a titkos júliusi regulával, amely kimondta: azokat az egyéneket, akik népbíráóságokról szóló rendeletek alapján „meghatározott bűntettek vagy vétségek elkövetésével a rendelkezésre álló adatok szerint nem gyanúsíthatók ugyan, de korábbi vagy jelenlegi fasiszta, népellenes magatartásuk miatt veszélyesek, vagy általában az ország demokratikus

szellemében való újjáépítését gátolni igyekezzenek, közigazgatási eljárás alá kell vonni”. Ez alapján sorolták az internálndók közé többek között a volt kormánypárt, a Magyar Élet Pártja, a szélsőjobbboldali nyilas és nemzetiszocialista pártok, illetve egyesületek tagjainak nagy részét, valamint a besúgókat és feljelentőket, a kocsmárosokat, a trafikosokat és a borbélyokat – ha a fenti pártoknak tagjai voltak – mint a háborús és fasiszta propaganda terjesztőit, továbbá a németbarátokat és az úgynevezett volksbundistákat (azokat a „népi németeket”, akik a Harmadik Birodalom ideológiai befolyása, valamint pénzügyi támogatása közepette szerveződött magyarországi Volksbundnak voltak a tagjai). A népbíráóságok működését módosító 1440/1945. számú miniszterelnöki rendeletben pedig már nem is szerepelt az internálás a népbíráóságok által kiszabható büntetések között. 1945 júliusától immár ex lex (jogsabályi háttér nélkül) folytatták azt a gyakorlatot, hogy a népbíráóságok által jogerősen felmentetteket preventív céllal internálták. Ezt nevezték a politikai rendőrség visszakísérési jogának. Azaz bírósági végzést – nem nyilvános miniszteri rendelkezés alapján – rendőri szerv közigazgatási úton felülbíráltatott.

1945 végén Budapesten és környékén 15 internálótábor működött. 1946-ban, az akkor még csak „választásföldrajzi” szempontból kiterjesztett Nagy-Budapest területén e táborok közel 18000 főnyi őrizetésének a száma azt jelentette, hogy minden századik fővárosi illetőségű személy szabadságától rövidebb-hosszabb időre megfosztva várta sorsának alakulását az európai béke beköszönte nyomán. Az internáltakat különböző közmunkákon foglalkoztatták, romeltakarításra és egyéb háború utáni helyreállítási munkálatokra vezényelték, de alkalmanként az is előfordult, hogy fel nem robbant háborús aknákat és bombákat is hatástalanítaniuk kellett. Ebben az időszakban majdnem minden megyeszékhelyen és nagyobb városban működött egy-egy internálótábor. Volt többek között Pécsen, Szekszárdon, Tolnában, Jászberényben, Miskolcon, Balassagyarmaton, Gödöllőn, Győrött, Kaposváron, Zalaegerszegen, Veszprémben stb. Internálótáborba nagyon könnyen be lehetett kerülni, elég volt egy rosszindulatú feljelentés. Az internálásra okot vagy ürügyet adó vádak – a nyilas pártszolgálatos, volksbundista és háborús bűntettek elkövetése mellett – fokozatosan a „reakciós magatartás”, a „hütlenség”, a „népi demokratikus államrend megdöntése”, „szervezkedés támogatása”, „tiltott határátlépés” és „izgatás” elkövetésének vádjával többszöröződtek meg.

Az országszerte szétszórta működő internálótáborok üzemeltetése nagyon drága volt. A nagyszámú őrszemélyzet fenntartása mellett, ha szerényen is, de élelmezni kellett a foglyokat. Arra nem volt mód, hogy az internáltakat mindenhol dolgoztassák, külső munkára kísérjék, így a bevételi oldalon mindenképpen hiány keletkezett. Sok szökést is regisztráltak. Ezért a Magyar Kommunista Párt Központi Titkársága 1946 júliusában azt javasolta, hogy szervezzék át az internálás rendszerét, a sok szétszórta tábor számolják fel, és az internáltakat az ország területén öt helyre: Budapestre, Debrecenbe, Szegedre, Miskolcra és a Veszprémhez közeli Hajmáskérre csoportosítsák. Az MKP a javaslatot döntésre vitte a kormányban, és ennek megfelelően szervezték át 1946 őszén a budapesti internálótáborokat: a Buda-déli internálótábor lett a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának Központi Internálótábora. A gyűjtőtáborok országszerte megszűntek 1946-ban, majd a szűrő- és internálótáborok száma is csökkent 1947 elejére. De

például a nyíregyháza-sóstói laktanyában és a debreceni Pavilonlaktanyában még 1947–1948-ban is működött a szűrőtábor a Szovjetunióból hazaérkező hadifoglyok fogadására. Sőt! A nyíregyháza-sóstói még 1954 végén is erre a célra szolgált! Egyelőre feltáratlan, hogy pontosan hogyan számolták fel az internálótáborok többségét, de azt tudjuk, hogy a Buda-déli tábor 1947 elejétől már országos hatáskörű központi internálótábor volt. Ez a státusz 1949 tavaszáig tartott, ekkor a táborát átköltöztették Kistarcsára.

Az 1950-es évek elején azonban a táborok fajtája tovább bővült a kényszerszemléltáborokkal és a kényszerlakhelyre kitelepítettek internálásszerű zárt táboraival. Az utóbbiak a külvilágtól szinte mindig hermetikusan elzárt területeken voltak, ahová a hatalom az erre létrehozott fegyveres rendfenntartó testületek segítségével tömegesen gyűjtötte össze a veszélyesnek vagy kártékonynak ítélt személyeket, illetve csoportokat. Az ide deportáltak elemi jogait semmibe vették, s nem csupán a velük szembeni bánásmód, hanem életkörülményeik, a számukra kialakított lakhatási és munkafeltételek is céltudatosan embertelenek voltak.

A politikai rendőrség internálással összefüggő hatásköre 1945-től lépésről lépésre bővült. Ennek lényege az, hogy a társadalmi normaszegés kezelése, a bűnüldözés tradicionális perrendtartás szerinti eljárásrendje eltorzult. Egyfelől azáltal, hogy bírósági végzést közigazgatási úton lehetett felülbírálni. Érintettük korábban, hogy 1946-tól a felmentő bírósági határozat után – már a törvényszék kapujában – lefoglalták és internálták az éppen szabadulót. Ennél is gyakoribbá vált, hogy egyszerűen elspórolták bármifajta „bűnösség” perbeli bizonyítását: nem cselekmény, hanem vélelem alapján – egyre szélesebb kiterjedésű társadalmi körből szemezgetve – közigazgatási úton fosztottak meg szabadságától az internálással bárkit, aki például pártpolitikai megítélés szerint nemkívánatosnak minősült. A világpolitikai léptékű hidegháború belpolitikai leképezése, „belsővé tétele” építette ki és tartósította folytatólagosan „a bíraskodási szint alatt” az internálás nagyüzemi rendszerét.

Az 1947. augusztusi – sokféle csalással terhelt – országgyűlési választásokat követően a koncepciók politikai perek számának növekedésével az internálótáborok „lakóinak” létszáma is egyre emelkedett. A Buda-dél Központi

Internálótáborba egyre több kisgazdapárti politikus, egyetemista és minisztériumi tisztségviselő került. A kommunista és a szociáldemokrata párt 1948-as fúzióját megelőzően pedig elkezdődött a szociáldemokrata párt tagjaival történő leszámolás, majd a kommunista párt 1945 előtti „frakciósainak” és nyugati emigrációban élő tagjainak a megbüntetése. Ezen túlmenően az egyes egyházak papjai közül, valamint a szerzetesrendek felszámolásával összefüggésben váltak sokan az internálótáborok kényszerű lakóivá. 1947 és 1949 között egy háromtagú bizottság – egy elnök, két bizottsági tag – döntött az internáltak rendőrhatalósági őrizetének hathavonta történő felülvizsgálatáról, egyfelől fogva tartásuk meghosszabbításáról – ezt „beljebbezésnek” hívták –, másfelől szabadon bocsátásukról.

Az első ötéves terv megindítása nyomán, 1950-ben – a „vas és acél országának” létrehozásához, illetve az újabb világháborúra történő felkészüléshez kapcsolódóan – változott Magyarországon az internálások rendszere. A harmincas évek sztálini iparosítási terveinek követése a nehézipar fejlesztését tette elsődleges céllá. Csakhogy itt a gazdaság erőforrásai korlátozottak voltak, ugyanakkor a gyakorlatban elhanyagolták a termelési költségeket, a nyereségcentrikus gazdálkodást, a technika korszerűsítését, és mindezt a munkaerőigény mértéktelen fokozásával próbálták kompenzálni. Hiába vezettek be munkakényszert, hiába volt vehemens mozgósítási kampány a nők munkába állítására, nem volt elég munkáskéz. Ekkor intézményesítették a kötelező rabmunkát, vagyis a letartóztatottak és a rendőrhatalósági őrizet alatt állók kötelező foglalkoztatását. Több nagy ipari beruházást kifejezetten a politikai okokból internáltak foglalkoztatására alapoztak, ehhez hozzájött még, hogy a Szovjetunióból hazatérő hadifoglyokat nem engedték szabadon, hanem szintén kényszmunkára vezényelték őket. Ezek az őrizetese az épülő beruházás mellett sebtében felállított, szögesdróttal elkerített és szigorúan őrzött táborakolmányokba kerültek, amelyek ugyan büntetőintézményként üzemeltek, de még a korabeli börtönök felszereltségével, minimális „rabkomfortjával” sem rendelkeztek.

A különféle politikai okokból létrehozott rabtáborokat az Államvédelmi Hatóság üzemeltette, illetve felügyelte. Kezdetben „a cég” Jogi és Börtönügyi Főosztálya, majd – átszervezés után – a Vizsgálati Főosztályán belül a (VI/2.)

Börtönügyi Osztály volt a felelős mind a korábban az Igazságügyi Minisztérium által működtetett börtönök, mind pedig a régi és új büntetőtáborok, valamint a frissen létesített kényszmunkatáborok működtetéséért, irányításáért, felügyeletéért. Így az ÁVH kezelte a Conti utcai és a Kozma utcai Állambiztonsági Büntetőintézetet, a Mosonyi utcai Állambiztonsági Fogházat – közkeletű nevén a Tolonházat –, a váci Állambiztonsági Büntetőintézetet, a kistarcsai internálótábort, a recski és a tiszalöki, továbbá a kecskeméti, majd a kazincbarcikai, a bernátkúti és a sajóbábonyi kényszmunkatábort, végül pedig a Hortobágyon kialakított zárt munkatáborok nagy részét. A Börtönügyi Osztály vezetője előbb Princz Gyula államvédelmi őrnagy volt, 1951. januárban tőle vette át az irányítást Lőke Gyula államvédelmi alezredes. 1952. augusztus és 1953. március között ideiglenesen Várkonyi Ferenc államvédelmi őrnagy állt az osztály élén, amíg Lőke pártfőiskolán tanult, és vissza nem került az osztályra. Az ÁVH kezelésében lévő táborokban megszűnt az internáltak rendőrhatalósági őrizetének addig előírt, hathavonkénti felülvizsgálata. ■

Lőke Gyula államvédelmi alezredes, az ÁVH Börtönügyi Osztályának vezetője – ÁBTL

AZ INTERNÁLÓ- ÉS KÉNYSZERMUNKATÁBOROK

A BUDA-DÉLI INTERNÁLÓTÁBOR, 1945–1949

A Buda-dél Internáló- és Gyűjtőtábort a volt Károly laktanya területén hozták létre közvetlenül Budapest ostromának befejezése után. 1946 őszén a tábor a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának Központi Internálótábora lett. Ez volt az internáltak háború utáni első nagy gyűjtőtábora, ahonnan külső munkákra, elsősorban romeltakarításra és építkezésekre vitték a foglyokat. (A volt kaszánya és egykori internálótábor területén ma a Petőfi Sándor laktanya áll.) A Buda-déli tábor parancsnoka 1946. októbertől 1949. ápriliséig Ruscsák Lajos rendőr alezredes volt. Ruscsák egykoron a Rákoskeresztúri Köztemetőben dolgozott sírásóként. 1945 előtt a *Népszava* „ülőember” volt, ami azt jelentette, hogy ha valaki írt egy olyan cikket, amit a cenzúra szankcionált, ő ülte le a kiszabott börtönbüntetést. Budapest ostroma után a kommunista pártban bukkan fel, s a rendőrségnél elhelyezkedve alezredesi rangig vitte. Ruscsák egyik lába hiányzott, mert ittas állapotban ráfeküdt a villamossínre, és a villamos elgázolta. Emiatt mankóval járt, s háta mögött az internáltak „Dreifusznak” (háromlábúnak) hívták. „Primitív és durva ember volt, a foglyokat – ha alkalma nyílt rá – a mankójával verte. A beszélő után gumitömlőkkel spricceltetett a látogatókra, ha nem akartak elmenni” – emlékezett vissza az egyik internált.

A táborba érkezőket először rendszerint kopaszra nyírták, majd a tetűvizit és a fürdés után jött a fertőtlenítés. Ezután az állományt az ügyeleti fogadószobába, az „egeresbe” vitték. Itt töltöttek 3–4 napot úgy, hogy se ágy, se pokróc nem állt a rendelkezésükre. Mindenki ott és akképpen aludt, ahogyan tudott a helyiségben hemzsező rágcsálók, poloskák és egyéb rovarok között, így értelmét veszítette a belépéskori fürdetés, tetvetlenítés. Pár nap elteltével az udvaron sorakoztattak mindenkit. Létszámmellenőrzés után a tábor parancsnoka intézett beszédet az internáltakhoz, majd ezredbe osztották őket, ez a beosztás a lakóhelyüket is kijelölte. A táborban öt ezredet alakítottak:

Csoportkép a Buda-déli internálótábor személyzetéről, 1947.
Középen ül Ruscsák Lajos rendőr alezredes, táborparancsnok
Magyar Nemzeti Múzeum

I. Az elsőbe az asztalos-, a cipész-, a szabó-, az iparművész- és a festőműhelyek tartoztak.

II. A második volt a női ezred szálláshelye. Együtt voltak itt a politikai indokok és a prostitúció miatt internáltak egyaránt. Ezt az ezredet női ezredparancsnok irányította.

III. A harmadik ezredbe nagyrészt azokat sorolták be, akiket a táborparancsnok belső tábori munkára összeválogatott. Ide osztották be a mosodásokat, a takarítókat, a konyhásokat, a kórházi kisegítőket vagy egészségügyieket, de szintén ide tartoztak a „krumplisok”, akik az ezred többségét adták. Ők pucolták a burgonyát az étkezésekhez, és ők pakolták le a teherautókat is.

IV. A negyedik ezredbe az úgynevezett „ápoltkézűek”, vagyis az értelmiségiek kerültek. Hozzájuk helyezték el a gazdasági bűntettekkel gyanúsítottakat, illetve az árdrágítással és a feketézés vádjával internáltakat. Szintén itt

kaptak elhelyezést az egyházi személyek. 1946-ban hat, 1948-ban kilenc internált pap volt Buda-délen.

V. Az ötödik ezred egy ideig a kitelepítésre váró svábokat, népi németeket foglalta magában. Helyüket a későbbiekben az értelmiségiek és az egyházi személyek foglalták el.

A negyedik és ötödik ezredben csak alkalmasszerűen volt némi munka: belső szállítás és takarítás. A tábor létszáma 4–5 ezer fő között váltakozott.

Tisztálkodási és higiénias lehetőségek igen korlátozottan álltak rendelkezésre. A körülbelül 70 fős szobák előtt a folyosón volt a WC. Fürödni csak havonta egyszer lehetett, ekkor rövid időre meleg víz is volt. A táborban mindenki a saját ruháját viselte. Elvileg engedélyezték a látogatást, a levélírást és a csomagbeadást, gyakorlatilag azonban minden az örök jóindulatán múlt. A táboron belül viszonylagos szabadságot élveztek az internáltak: azontúl, hogy nem mehettek az utcára, mindenki kapcsolatot tarthatott, beszélgethetett a másikkal az ezredén belül és kívül. A férfiak és nők titokban még úgynevezett „fidi leveleket”, vagyis az egyik ezredből a másikba átcsempészett magánlevélkéket is válthattak. Ezenkívül a női ezredparancsnokok jelenlétében a családok vagy párok kommunikálhattak egymással. A hozzátartozók látogatásait havonta egyszer engedélyezték. A beszélő legfeljebb öt percig tarthatott, amelyet egy hosszú folyosón bonyolítottak le. Az internáltakat és hozzátartozóikat a folyosó közepén két sorban kifeszített drótháló választotta el

egymástól úgy, hogy köztük néhány ór kényelmesen sétálhasson, ellenőrizhesse a látogatást. A dróthálókat mindkét oldalon olajjal bekenték, hogy senki ne érjen hozzájuk.

A tábor életéhez szervesen hozzátartozott a vasárnaponkénti szentmise, jó idő esetén kulturális előadásokat is tartottak, amelyeken a női és férfi internáltak egyaránt részt vehettek, persze szigorúan elkülönítve. Az előadásokon filmeket vetítettek, színdarabokat, verseket, operákat és operetteket mutattak be, ezeket maguk az internáltak szervezték. A hivatalosan napi 1200 kalóriás ellátmány silány volt. Reggelire híg – feketekávénak mondott – lötty járt egy szelet kenyérrel. Ebédre és vacsorára zsírtalan levest, főzeléket vagy tésztát, gyakran babot vagy borsót kaptak. „Hús” gyanánt leginkább csak zsizsik (apró bogár, amely a gabonafélék és a hüvelyesek kártevője) jutott. Ünnepnapiokon, néha lejárt konzerv vagy lóhús egészítette ki a menüt. Ebből eredően a táplálkozás szempontjából nélkülözhetetlenek voltak a hozzátartozók által küldött – limitált és ellenőrzött – élelmiszer-csomagok.

Az internálótábor bejárata mellett jobb és bal oldalon két toronyépület helyezkedett el (amelyek máig fennmaradtak). A tornyok egyik szárnyában a politikai rendőrség által elkülönített személyeket őrizték, hermetikusan elzárva a tábor többi lakójától. Ugyanitt alakították ki a fegyelmi büntetések letöltésére szolgáló fogdákat. Fogda járt az elfogott – már említett – „fidi levelekért”, az őrséggel való tiszteletlen viselkedésért, ritkábban – mert nem volt sok – szökésért, vagy ha annak terve az őrség tudomására jutott. A szökéseket emellett alapos veréssel vagy úgynevezett kurtavassal, esetlegesen sötétzárkával, máskor a kedvezmények megvonásával és böjttel torolták meg. Ezek közül a legkellemetlenebb büntetési eszköznek a kurtavasat tekintették. Lényege az volt, hogy a rabot leültették a földre, azután a jobb csuklóját a bal, a bal csuklóját pedig a jobb bokához láncolták. A láncot a boka, illetve a csuklócsontra hurkolták, és szárnyas csavarral összehúzták. A szerencsétlen megbüntetett már az első félórán izzadni kezdett, lélegzete akadozott, keze-lába elkékült. A légzési zavarok után következett a szívgyengeség. Aki elájult, azt leöntötték egy vödör hideg vízzel, és addig rugdosták, amíg magához nem tért.

A Buda-déli tábor – mint központi internálótábort – 1949. április végén kiürítették, és átadták a Honvédelmi Minisztériumnak.

KISTARCSA, KÖZPONTI INTERNÁLÓTÁBOR, 1949–1953

A központi internálótábor szerepét 1949. májustól a fővároshoz közel fekvő kistarcsai tábor vette át. Egy év múlva a tábor rendőrségi alárendeltségből az Államvédelmi Hatóság kezelésébe került.

A kistarcsai az egyik legrégebbi múlttal rendelkező internálótábor volt Magyarországon. Eredetileg azonban nem tábornak épült, a 20. század elején a Kistarcsai Vasútfelszerelési Gépgyár munkáslakásai álltak itt. Az 1930-as években azonban a vállalat tönkrement, a „lakótelepet” megszüntették, és az épületet a Belügyminisztérium vette birtokba. Rövid ideig rendőrtanodának használták, majd politikai foglyok internálótáborra, Magyarország 1944. március 19-én bekövetkezett német megszállása után pedig a környékbeli, deportálandó zsidók gyűjtőhelye is lett. 1945 után a tábor megmaradt belügyminisztériumi kezelésben, előbb a nyilasokat és háborús bűnösöket tartották itt fogva. 1947 augusztusától – rövid időre – a Rajk László Rendőr Tanosztályt helyezték el az épülettömb egy részében. (A hivatalban lévő belügyminiszterről elnevezett laktanya egykori foglya volt maga a névadó is 1941 és 1944 között.)

1949 kora tavaszán a Buda-déli táborban az internáltak között munkásokat toboroztak – elsősorban kőműveseket és villanyszerelőket – a kistarcsai tábor átépítéshez, felújításhoz. 1949. március 21-én körülbelül harminc internáltat szállítottak át Kistarcsára. A „déli órákban, fényes nappal, nyitott teherautón, két géppisztolyos, szürke rendőr kíséretében megérkeztünk új lakhelyünkre” – emlékezett vissza Madaras Ferenc internált. A csapatot a következő kép fogadta: az udvaron jobbra állt a törzsképaláca, ebben voltak az irodák, ahol a kihallgatások – verésekkel kísérve – folytak. Az első emeleten volt a táborparancsnok irodája. A földszinten helyezték el a tábor összes elektromos berendezését, a másik felében pedig az egészségügyi szűrőállomást. Az udvar bal oldalán három hosszúka, kétemeletes, hátul az udvar végében pedig két darab egyemeletes épület állt. Az egyikbe a női internáltakat zsúfolták be, és egy magas kőfallal bekerítették. A Buda-délről érkező munkáscsapat első nagyobb feladatként azt kapta, hogy a három hosszú kétemeletes épületre építsen rá még egy szintet. „Ha ezeket az épületeket valamikor lebontanák, nagyon sok helyen be van falazva azoknak a neve, akik itt dolgoztak, és egy papírra ráírva a névsor” – emlékezett vissza az egyik internált.

A kistarcsai internálótábor bejárata – Dr. Ilkei Csaba felvétele, 1997

1949. április végén megkezdődött a Buda-déli internálótábor foglyainak átköltöztetése Kistarcsára. Azok a munkások, akik műhelyben dolgoztak, az I. ezredbe kerültek. A II. ezred lett a női szakasz, női őrkkel. A III., IV., V. ezredbe a többieket helyezték el. „Volt közöttünk olyan internált is, aki a negyvenes évek elején a német megszállás alatt is itt volt mint kommunista, most meg mint demokráciaellenes vagy fasiszta” – emlékezett vissza Madaras Ferenc. A Buda-déli tábor felszámolását követően a parancsnok, Ruscsák Lajos is átkerült Kistarcsára. 1949 szeptemberéig vezette a kistarcsai Központi Internálótábort, leváltására visszaélései miatt került sor. Utóda Buda-déli helyettese, Taródi Lajos rendőr alezredes lett, akit a visszaemlékezések emberségesebb parancsnokként említene.

Az épületek ráépítési munkálatai nagyon lassan haladtak, ezért a meglévő helyiségekben összezsúfolva aludtak az internáltak. A III. ezred alagsorában kapott helyet egy jól felszerelt asztalosműhely. Itt készítették az emeletes priccseket. A IV. ezred épülete alatt volt a konyha: a tábor főszakácsa korábban – még szabad emberként – a városligeti Gundel étteremben dolgozott. Minden ezredhez kondérban szállították az ételt, az internáltak szobaként mentek le a földszintre, ahol mindezt kiosztották. Az ellátmány itt sem volt változatosabb. Reggelire híg feketekávé egy szelet kenyérrel, ebédre és vacsorára rántott leves vagy főzelék járt. Általában hetenként kétszer került a csajkába tészta. Az örök a beküldött

élelmiszer-csomagokat ellenőrizték, és megszabták annak mennyiségét. Komoly büntetésnek számított a csomagküldés időleges megvonása.

A fogda kezdetben eléggé leromlott állapotban volt, épületét renoválni kellett. Ezért a pincében, amely a háború alatt légvédelmi óvóhelyként üzemelt, ideiglenes fogdacellákat alakítottak ki. A folyosó egyik oldalán a nőket, a másikon a férfiakat helyezték el. A fogdát két nagy vasajtóval szerelték fel, amelyet az örök fogdára ítélt Tabódy István egykori katonatiszt kezel.

Ebben az időszakban az internáltak szabadon mozgathattak a tábor területén, jobban bántak velük, több és jobb minőségű ételt kaptak, mint később. A beszélőt is minden nap reggel 8-tól 12 óráig engedélyezték, egy fő akár 5–6 személyt is fogadhatott. 1949 őszén Kisházi János internált javaslatára Taródi Zoltán táborparancsnok beleegyezett, hogy az őrizeteseik fajtékókat és különböző ajándéktárgyakat készítsenek. Így nemsokára, a IV. ezred első emeletén létrehoztak egy játékhelyet, ahol kis állatfigurákat, fa autókat, társasjátékokat és egyéb apró tárgyakat gyártottak. A műhelyt az ötletgazda Kisházi János vezette. Ezt követően a női ezredből is bekapcsolódtak a játékműhely munkájába, babákat készítettek, amelyeknek természetesen ruhákat is varrtak. (Miután a tábor az ÁVH kezébe került, a játékhely megszűnt.)

1950. május 5-én a hajnali órákban az ÁVH egységei szabályos akció keretében elfoglalták a rendőrségtől a kistarcsai internálótábort, amely a Buda-déli tábor felszámolása óta központi gyűjtőtáborként üzemelt. Attól kezdve a gyűjtőtábor elnevezés kettős jelentéssel bírt. Egyfelől – főszabály szerint – ide szállították be az őrizeteseiket az internálási véghatározat kihirdetése után. Másfelől innét „osztották szét” őket aszerint, hogy – a *rabmunkáltatás* időközben kiépülni kezdő intézményrendszerében – kit, hová rendeltek továbbdeportálni. Kistarcsa ilyen értelemben tehát maga is egyike volt a közigazgatási úton történő diszkriminálás zárt terének, ugyanakkor – a szabadságuktól megfosztottak számára – egyfajta „rendező-pályaudvarként” funkcionált. Emiatt az, hogy 1952-ben az őrizeteseik létszáma 1400 fő körül mozgott, inkább csak egy pillanatnyi állapotot tükröz, amely a tábor hozzávetőleges befogadóképességéről tudósít. Többek között e diszpécserfunkció miatt nehéz összeszámlálni, hogy csak innét hányan is sóvároghattak

szabadság után az újabbnál újabb fondorlatos félelmet produkáló háború utáni évek hosszú során. Ezzel együtt lett a kistarcsai internálás sokak számára a bírósági utat kikerülő kommunista büntetőpolitika másik találmánya, a rabmunkatáborok „előszobája”.

Az egykori kistarcsai internálótábor – Láncki András felvétele, 2002

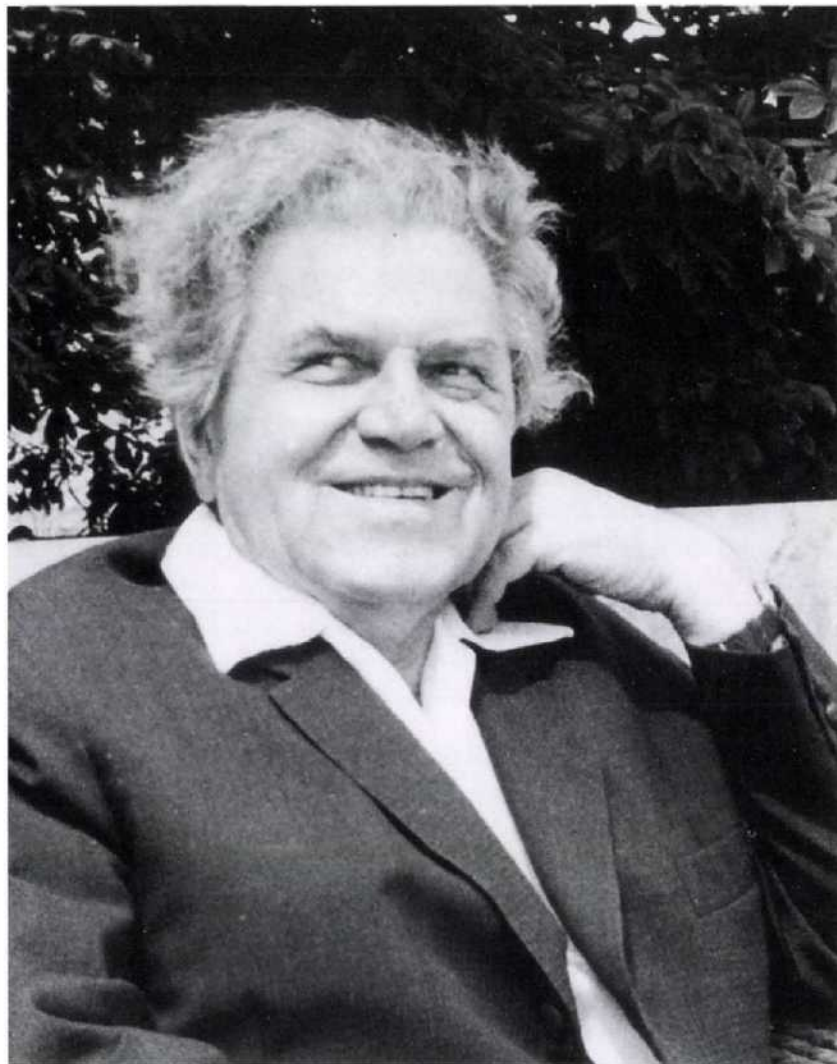
Amint a tábor az ÁVH kezelésébe került, minden ablakot bemeszeltek, hogy ne lássanak ki az internáltak. A foglyok az ablakokat még nyáron, a nagy hőségben sem nyithatták ki. Sok embert zsúfoltak össze kis helyre. A priccsekre napközben nem volt szabad lefeküdni, csak leülni. A szobákat mindössze addig hagyhatták el az internáltak, amíg ételért mentek reggel, délben és este. Délután egyórás sétát engedélyeztek az udvaron. Minden rabnak hátratett kézzel és lehajtott fejjel kellett járnia. A miséket, istentiszteleteket beszüntették, az élelmezés az addigihoz képest is leromlott, s mindennapossá váltak a verések, a fenyegetések.

A tábor új parancsnoka Potecz Sándor államvédelmi százados lett, őt 1951 márciusától Urbán Rezső államvédelmi főhadnagy követte. A kistarcsai internálótáborban a külső és a belső őrség mellett nagyon fontos szerepet töltött be az operatív csoport (vezetője Antal Ferenc államvédelmi hadnagy volt), amely belső, tábori besúgóhálózatot épített ki az internáltak között. A belső őrség és az irodai munkát ellátó személyzet létszáma 1952 végén 55 főt tett ki, ez a következő év elejére 63-ra növekedett. A kistarcsai tábori kórház orvosa Benedek Imre államvédelmi orvos

százados, illetve Szabó Ernő államvédelmi orvos őrnagy volt. A beteg, kórházi kezelésre szoruló kistarcsai internáltakat a Mosonyi utcai Állambiztonsági Fogház rabkórházába szállították.

1953. februártól több mint 1600 főt tartottak fogva Kistarcsán. Minden társadalmi réteg képviseltette magát, és az internálás okai is változatosak voltak, már ha a véghatározatokon szerepelt egyáltalán indoklás. Utóbbiak alapján „tiltott határátlépés”, „izgatás”, „szabotázs”, „demokráciaellenes magatartás”, „szervezkedés”, „népellenes bűncselekmény”, „gazdasági bűntett” megjelöléssel kerültek ide az emberek. Előfordult olyan eset is, hogy valakit családtagja miatt internáltak: egy hatvanéves asszonyt például azért, mert fia Nyugatra szökött. Kistarcsán hosszabb-rövidebb időre megfordult az ötvenes években hatalmon lévők „ellen-elitje” éppúgy, mint a régi kommunista mozgalomból visszamenőlegesen „frakcióssá” bélyegzettek vezéralakjai, Weishaus Aladár, illetve Demény Pál. (Frakciónak azokat a kommunista párton belüli személyeket minősítették, akik a két világháború közötti illegalitásban nem a Moszkvában megszabott Komintern-irányvonalat képviselték.) Demény majdhogynem családi körben élvezte a tábor „vendégszeretetét”, hiszen feleségét és lányát a láger női részlegében őrizték. Ugyanitt tartották fogva a Rajk-perben elítélt szociáldemokrata Justus Pál hitvesét is. Kistarcsán tengette napjait a nem sokkal korábban emigrációba menekült kisgazda miniszterelnök, Nagy Ferenc egykori titkára, Kapócs Ferenc; Kéri Kálmán vezérkari ezredes, aki azt hitte, hogy 1944 őszén „még időben átállt” az oroszokhoz; de ugyanitt kötött ki a két világháború közötti szélsőjobb oldali pártvezérek egyike, Böszörményi Zoltán és a háborús bűnösként kivégzett nyilas „nemzetvezető”, Szálasi Ferenc özvegye is. A szó szoros értelmében őrizetes elitet képeztek Kistarcsán az ide zsuppolt klerikusok. Itt ért szomorú véget Meszlényi Zoltán katolikus püspök élete. (Azóta boldoggá avatták.) De rajta kívül is annyian kerültek ide papok, szerzetesek, novíciusok valamint szeminaristák, hogy – Hamvas Endre csanádi püspök közbenjárására és némi táborparancsnoki szemhunyas mellett – jezsuita és ferences skolasztikusok, valamint az egyetlen bazilita részvételével teológiai főiskola is működött a táborban 1949 májusa és 1952 nyara között. Ezt Mócsy Imre jezsuita

vezette. A tankönyveket – táborparancsnoki engedéllyel – Szegedről kapták. A szemeszterek rendes tanévnyitóval kezdődtek, és tanévzáróval értek véget. A tábor kispapjai szabályos kollokviumokat, vizsgákat és szigorlatokat tettek le. Ezeket a tanulmányokat beszámították a szabadulásuk után, ha a Hittudományi Főiskolára jelentkeztek továbbtanulni.

Mócsy Imre (1907–1980) jezsuita szerzetes az 1970-es években

A kistarcsai tábor „túl is élte” az innét továbbdeportáltakkal benépesített – alább tárgyalandó – kényszermunkatáborokat. Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése után „reaktívták”, és véglegesen csak az 1960-as évek elején számolták fel.

A RECSKI INTERNÁLÓTÁBOR, 1950–1953

A recski internálótábor titokban létesített és működtetett rabmunkatábor volt. Látogatni, levelet írni, kapni, csomagot küldeni nem lehetett. A családtagok azt sem tudták, hogy hozzátartozóik hol vannak, sőt az internáltak elhalálása esetén sem tájékoztatták őket.

A tábor építése és lakói

A recski tábor története 1950 nyarán kezdődött, amikor politikai döntés született a Heves megyei Recsk község közelében lévő csákánykői bazalt kitermeléséről és feldolgozásáról. Ekkor a Mosonyi utcai Tolonház foglyaiból összeválogattak 35 jobboldalinak bélyegzett szociáldemokratát. (Azokat titulálta így a kommunista pártzsargon, akik 1948-ban elleneztek, hogy a szociáldemokrata párt „egyesüljön” a korabeli kommunista párttal, mivel az inkább volt a lojális szocialisták bekebelezése, semmint két párt egyenrangú integrációja.) 1950. július 19-én ezt a háromtucatnyi embert 13 ávéhás fegyőr, valamint a táborparancsnoknak kinevezett Főris Béla vagonírozta be, és vezényelte a Mátra hegység északkeleti zugába. Ezt a pionír őrizetes csapatot azzal hitegették, hogy ha felépítik a tábor, és elkészülnek a területet lezáró szögesdrótkerítéssel is, hazaengedik őket. Visszaemlékezések szerint

kevesen adtak hitelt ennek az ígéretnek, mert közben egyvégtében mint „fasiszta reakciókat” szidalmazták őket fogva tartóik.

A tábor területe korábban a Barkóczy család birtokához tartozott, itt volt a birkalegelőjük. Ebből a telepből az ÁVH idejére a viharvert juhhodály és egy kisebb lakóház maradt fenn. Az állatok egykori szállásán helyezték el az első internáltakat, akik megkezdték a barakkok építését, és felhúzták a 3 méter magas kettős szögesdrótkerítést a kijelölt tábor köré. Emellett magas lábazatokon egymástól 50 méterre őrtornyokat állítottak. A kerítés mentén lámpákat helyeztek el, amelyek éjszaka is folyamatosan világítottak. A tábor területén körbe forgatható reflektorokkal három géppuskás magasfigyelő teljesített szolgálatot. Az utaktól, településektől kellően messzi eső helyszín „ideálisnak” kínálkozott olyan emberek számára, akiket a hatalom el akart emészteni.

Az elsőként idehurcoltakat, hasonlóan az utánuk érkezőkhöz, ötös munkacsoportokba osztották be, és mindegyikben kijelöltek egy felelős vezetőt. A csoportok nem voltak állandóak, tagjaik gyakran cserélődtek. Ugyanez a szisztéma működött a barakkokban is. „Felfrissítés” végett nem egyszer költöztették át az internáltakat egyik barakkból a másikba. Ezzel az „átcsoportosítással” élt a tábor vezetése akkor is, ha egy-egy – a tábor lakóin belüli – célcsoportot kívánt megfigyelni úgy, hogy új vambereket kevert közéjük. (Börtön szlengben azokat a rabokat

neveztek vamzereknek, akiket az ávéhások szerveztek be sorstársaik megfigyelésére.) Egyedül a büntetőbarakk álmánya volt szinte változatlan, oda könnyebb volt bekerülni, mint kijutni.

Ahogy bővült az év hátralévő hónapjaiban az őrizeteselek száma, úgy durvult egyre jobban az őrk viselkedése. 1950 késő őszére már öt barakk állt.

1950 októberében államvédelmi tisztek Recskre vittek egy prominens személyt, aki rabként maga is megjárta az ÁVH felügyelete alá tartozó helyeket az Andrássy út 60.-tól kezdve a váci fegyházig. A recski „újonc” Papp Simon geológus, a földgáz kutatás nemzetközi szaktekinétye, a Magyar–Amerikai Olajipari Rt. (MAORT) egykori vezérigazgatója volt. Önéletírásában így emlékezett vissza erre a látogatásra: „Budapest az Andrássy út 60.-ban kötöttünk ki. Itt betettek az ÁVÓ fogdájába és megmótoztak. (...) Éjjél felé végre felvittek Prinz Gyula ávos őrnagy irodájába (...)”

A rabok által épített kút – Bank Barbara felvétele, 2009

Elmondták, hogy Recskre fognak kiküldeni, mert ott egy fogolytábor van és nincs vizük. Keressek vizet nekik. Úgy tervezték, hogy 3 liter víz jusson minden emberre: főzés, mosás és fürdésre, továbbá mosakodásra és ivásra. Ezt nagyon keveselltem. 3000 embert akartak itt elhelyezni (...) Bejártam a Mátra északi oldalát és összeszedtem az összes forrásokat. Ezek után a vizét levezettük a Barkóczi-tanya közelébe és megvolt a szükséges vízmennyiség. Október 19-én visszavittek Budapestre az Andrássy út 60.-ba. Ott egy jelentést kellett írnom az egész munkáról.”

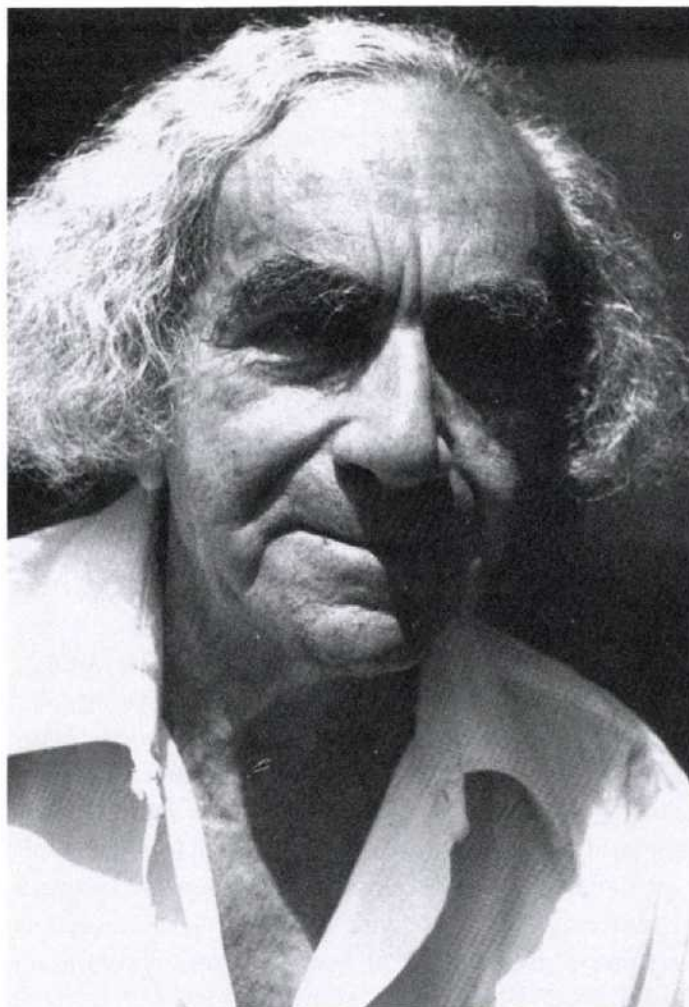
Recskre egy politikailag válogatott társaság került. A táborverő „osztályáruló szociáldemokraták” utánpótlásukkal együtt később is a legnagyobb létszámú – összesen 164 fős – kompakt politikai csoportot alkották. Köztük volt például Egri György, a Szociáldemokrata Párt ifjúsági mozgalmának háború utáni vezetője, Gábori György, a párt nagy-budapesti szervezetének ifjúsági titkára vagy Faludy György költő, a Népszava irodalmi szerkesztője.

Mivel a tábornak fel kellett épülnie, ehhez természetesen hozzáértő mesteremberekre is szükség volt, és az internált szociáldemokraták között sok volt a szakmunkás. 1950 júliusában egy újabb „jobboldali szociáldemokraták” elleni kampány részeként nagyszámú begyűjtés és előállítás zajlott le országos szinten: többségük Recskén kötött ki. Idekerült a Rajk-ügy kapcsán őrizetbe vett – de a kirakatperben használhatatlannak bizonyuló – „titóistákból” 13 fő éppúgy, mint ahogy a „horthysta reakció” garnitúrájából is félszázadnyi egykori katonatiszt. Hasonló minősítéssel hurcolták ide a régi világbeli volt csendőrök, rendőrök tucatjait, s nemkülönben a két világháború közötti szellemi-tudományos elit egynémely reprezentánsát.

Recskre internálták a háború alatti németekkel szembeni ifjúsági ellenállás számos tagját: például Jónás Pált, Zimányi Tibort, Sztáray Zoltánt, Benkő Zoltánt, Nyeste Zoltánt, de feltűntek néhányan a kisgazdapárt soraiból is: például Pártay Tivadar és dr. Varga János. „Új ellenségnek” számított a hatvani vasutaskolónia csoportja. A vasutasoknak azért kellett lakolniuk, mert védelmükbe vették lakóhelyük ferences rendházának szétszórattatásra szánt szerzeteseit. Később – 1953 tavaszán – tovább bővült szakmabéli csoportjuk, ugyanis a MÁV területi igazgatóságairól is idekerültek mindazok, akiket egy újabb, mondvacsinált per előkészületei kapcsán vettek őrizetbe, de „kimaradtak” a bíróság elé állítottak közül.

Minden internáltnak volt egy „bulija”, azaz ügye, ami a lebukásához vezetett. Pontosabban – a bennfentes rablegenda szerint – mindenkinek három verziója volt odakerülése magyarázatául. Az egyik az, amiről az ÁVH tudott, a másik az, amit a többieknek, internált társainak elmondott. A harmadik pedig az igazság, amire viszont a kutya sem volt kíváncsi – összegezte a lényeget Görgey Guidó volt katonatiszt, egykori internált. A tábor létszáma fokozatosan gyarapodott, és a teljes feltöltés nyomán a recski rabmunkatáborban – a források alapján – 1760 személyt őriztek. Időközbeni létszámapadás leginkább a végelgyengülésben szenvedő – emiatt esetlegesen rabkórházba szállított – betegek és elhunytak miatt következett be. A Recskre kerülés abszurd eseteit néhány példával illusztráljuk.

Faludy György író, költő – Gyarmathy Livia gyűjtése

A hatvani vasutasok históriája

Recskre hozták az újhatvani vasutaskolónia egy csoportját. Odakerülésük története összekapcsolódik a szerzetesrendek 1950 nyarán induló felszámolásával. 1950. június 19-én reggel teherautókon, rendőri kísérettel érkeztek Újhatvanba a Mosonmagyaróvárról és Tatárról kitelepített piarista szerzetesek azzal a céllal, hogy az ottani ferences kolostorban helyezték el őket. A ház körül már napok óta feszült, ideges hangulat uralkodott, az asszonyok naponta imádkoztak papjaikért a templom előtti téren, hogy ne vigyék el őket. A teherautók érkezésekor a hívők úgy vélték, hogy jöttek a barátokért, és valaki félreverte a harangokat. Ekkor az emberek végképp azt hitték, hogy a templomi szolgálatot ellátó ferences atyákért jöttek a rendőrök. A rendház előtti térre folyamatosan érkeztek az emberek – többségükben a környéken lakó vasutasok és családtagjaik –, hogy megakadályozzák a szerzetesek elhurcolását. A sokadalom híre Péter Gáborhoz is gyorsan eljutott. Az Államvédelmi Hatóság vezetője telefonon beszélt Kriszten Ferenc Raffael atyával, a hatvani ferences rendház főnökével is, hogy a tömeget próbálják rávenni: oszoljanak szét. De a hatvani polgárok nem mentek haza. Az események utáni hatósági jelentésekben és az ítéletben úgy tüntették fel az egészet, mintha a ferencesek még biztatták volna a tömeget, hogy tartsanak ki, ne oszoljanak szét. Pedig ellenkezőleg történt, éppen attól szerették volna megóvni az embereket, ami a késő esti órákban bekövetkezett. Az államvédelmisek szétverték a téren gyülekező tömeget, bementek a házakba, tüntetőket kerestek, és nem egy alkalommal végigverték a családokat. A hatvani lakosok közül 34 férfit hurcoltak el Recskre. Beluczky Sándor Cirjék és Kálvin József Kallisz ferences szerzeteseket Kistarcsára internálták. A Recskre deportált hatvani férfiak családtagjai pedig a gyerekekkel együtt a Hortobágyon létrehozott zárt táborok lakói lettek.

Az Északkeleti Betörés

Tóth Géza volt a tábor legalacsonyabb embere; az egyetlen személy, aki az emeletes priccsek alsó traktusán egyenesen tudott ülni anélkül, hogy beverte volna a fejét. A Meteorológiai Intézet egyik vezetője

volt. Az internáltak szemtől-szembe Géza bácsinak, a háta mögött pedig Északkeleti Betörésnek nevezték. Letartóztatását és ragadványnevét annak köszönhet, hogy az általa szerkesztett meteorológiai jelentésben másnapra „lágú nyugati szellőket” ígért, a következő napokra pedig „északkeletről, a Szovjetunió irányából közelgő fagyos légrétegek betörését” jósolta. A jóslat valószínűleg bejött, mert internálttársai visszaemlékezései szerint „az Öreg ebben nem ismert tréfát”. Másnap letartóztatta az ÁVH „a meteorológiai jelentésbe csempésztett imperialista propaganda- és kémtevékenység” címén. Az elbeszélés egy másik verziója szerint a jelzett napokon valóban egy új szovjet katonai kontingens érkezett Magyarországra – amiről persze senki illetéktelennek nem volt szabad tudnia –, s ennek úgymond virágnyelven való megszólaltatását hallották ki a rádióelhárítás hivatásosai az időjárás előrejelzésből.

Akit Rákosi megölelt

Koch Hugó mérnök személyesen is jól ismerte Rákosi Mátyást, mivel ő nevezte ki Kochot a Meinl-féle, államosított teaüzletek vezérigazgatójává. Egy nap Koch – esküvőre lévén hivatalos – Galba János nevű sofőrjével a gödöllői országúton autózott. A hajtűkanyart vették be éppen, amikor velük szemben három szabálytalanul hajtó óriási autó fékezett csikorogva. Az elsővel majdnem össze is ütköztek, de végül csak a lökhárítók koccantak – alig-alig – össze. A megálló konvoj első kocsijából néhány ávós, míg a másodikból maga Rákosi Mátyás szállt ki. Amikor megismerte Kochot, megölelte, bocsánatot kért tőle kísérői miatt, akik rosszul vezettek, kézcsokját küldte Koch feleségének, majd visszaült a kocsijába. Az első autó elindult, ezt követte a második is Rákosival. A harmadik autóból előkerülő ávósok azonban nem siettek a továbbindulással, hanem ott helyben őrizetbe vették Kochot és sofőrjét. A törvényszékre vitték őket, ahol mindkettőjüket Rákosi Mátyás élete ellen tervezett merénylettel vádolták meg. Kochnak megengedték, hogy ügyvédet fogadjon. Az ügyvéd beszélt a védencével, majd felment Rákosihoz az Akadémiai utcai pártközpontba. Rákosi vérvörös lett a dühtől, amikor meghallotta, mi történt. Megköszönte az ügyvédnek a felvilágosítást, és megígérte, hogy védence két órán belül szabad lesz. Néhány perccel később, amikor

az ügyvéd kilépett a pártház kapuján, az ávósok betuszkolták egy autóba, és Kistarcsára szállították. Koch dr. Rigó Ernő bíróhoz került, aki annak ellenére felmentette, hogy a Koch mellé kirendelt védő is halált kért rá. Amikor a felmentéssel végződő tárgyalás után Koch a sofőrjével kilépett a törvényszék kapuján, az ávósok ismételtelen lefogták mindkettőjüket. A kistarcsai internálótáborban találkoztak első ügyvédjükkel, aki ott is maradt internáltként, de Koch és Galba Recskre került, mint ahogyan az őket felmentő bíró is. A fennmaradt iratok tanúsága szerint az ÁVH azért „tartott igény” mindenáron Kochra, mert – mint a szakmájában ismert, jó nevű mérnököt – őt szemelték ki, hogy spiclinek építsék be a „hálózatilag addig átfogni nem tudott” Recsken raboskodó mérnökök csoportjába. De a kísérlet ezúttal sem járt sikerrel.

A Recskre delegált börtöntöltelék

A Szakasits Árpád és Marosán György nevével fémjelzett szociáldemokrata kirakatper utolsó – kilencedrendű – vádlottját, Dobos Istvánt kifejezetten azért deportálták Recskre, hogy elterjessze a táborban: egykori vezetőjük, Szakasits Árpád a bírósági színjáték közepette „elismer- te bűnösségét.” Holott Dobosnak – bíróság által kiszabott büntetése alapján – „börtönben lett volna a helye.”

A recski internálótábor belső körlete: a tavak egyike és a barakkok az 1950-es évek közepén – Gyarmathy Livia gyűjtése

A tábor funkcionális működése

A barakkok

A három év alatt a Recskre szállított internáltakkal nyolc barakkot építettek fel saját maguk számára. 1950 őszére ebből öt létesítmény állt úgy, hogy a padlásrészük, illetve a földem nem volt teljesen befejezve, a cserepeken keresztül látni lehetett a csillagokat – emlékezett vissza Sztáray Zoltán. 1951 telére már készen lett a sárral tapasztott padlás, amely ugyan visszatartotta a másfél száz ember testmelegét, de állandóan hullott rájuk a por. 1951 telére lett kályhájuk is, bár a visszaemlékezők szerint inkább kifelé fűtött, mint befelé. Az épületek a tábor területén kitermelt faanyagból készültek, ezeket kívülről félbe hasított dongafával, belülről pedig foghíjasan téglával burkolták. Egy-egy barakkban 120–150-en „laktak”. A barakkokban kétszori emeletes fekvőhely volt, nagyjából 40–45 cm-es alvóhelyet biztosítva egy-egy személynek. Így általában csak az egyik oldalukon tudtak pihenni, és ha valaki változtatott a fekvésén, az egész sornak meg kellett fordulnia. Ezeket a primitív fekvőhelyeket (priccseket) girbe-gurba ágakból tákolták össze, és az elvékonyodott szalmazsákok alatt állandóan érezték az ágak görceit – számolt be a részletekről Sztáray Zoltán.

Kezdetben a barakkokhoz nem tartozott illemhely. Ekkor körülbelül azon a helyen, ahol később majd a tavakat kiásták, volt egy széles árok, amely fölé hosszú gerendát tettek, ez szolgált árnyékszékként. „Itt ültünk, akár a verebek a telefondróton, végezve a szükségleteinket” – jellemezte Sztáray az akkori állapotokat.

A recski internálótábor barakkjai és épületei az 1950-es évek közepén – Gyarmathy Livia gyűjtése

A fogda

Az első időszakban – amikor még híján voltak bármilyen funkciójú építménynek – egyszerűen ásattak egy jó mély vermet. A nappali munkavégzés után ide parancsolták le – kiemelhető létrán – a fenyítette(ke)t éjszakára. Így a külön őrizetet éppúgy megspórolhatták, mint ahogy az ellátást is napi egyszeri alkalomra redukálták. Az szerencse kérdése is volt, hogy éppen milyen magasra gyűlt a veremben a – váltakozó mennyiségű – talajvíz. Éppen elég volt eltölteni ott négy-öt éjszakát az életfogytig társul szegődő betegség összeszedéséhez. A későbbiekben viszont, ahogy nőtt a rabtábor létszáma, kicsinek bizonyult a büntetőverem, illetve a tél beálltával – „legfőbb érték az ember” jelszóval – kockázatos volt a kihűléses fagyhalál, mivel esetleg túl gyorsan fogyott volna el a kőfejtéshez szükséges „élőerő”. Nyáron, amikor meleg volt, az ávosok azzal szórakoztak, hogy jéghideg vizet öntöttek az amúgy is legyengült állapotban lévő emberekre. Sokan emiatt tüdőgyulladást kaptak, ami több halálos áldozattal járt.

Ha már megvolt a vizesverem – tavasztól őszig – a későbbiekben sem maradt lakatlan. Amikor a kistarcsai táborból megérkeztek a recski tábor újabb lakói, szigorúbbá váltak az örök, és a munkatempót is felgyorsították, amelyet a legyengült fizikumú őrizeteseik nem bírtak. Ezért egyre több lett a büntetés, és újabb fogdát kellett építeni.

A végleges fogdaépület körülbelül 20 négyzetméteres, két-három négyzetméteres fülkéből álló építmény volt, amelynek egyes celláiba esetenként 12–15 embert zsúfoltak össze. Itt állva vagy kuporogva, egymásba gabalyodva töltötték az éjszakákat a fenyítettek, mert nappal menetrendszerűen kivezényelték őket rabfeladatuk teljesítésére, kőfejtésre. Innét lehetett továbbkerülni azután – a táborparancsnoki büntetőhatározat nyomán – az úgynevezett szekrényfogdába. Ezek különböző méretezésű – 70×80 vagy 70×70 cm-es odúk voltak. A földtől körülbelül 60 cm-re egymással szemben felszögeztek két léce a kis fülke falára, ezek lettek a tartócsíkok, amelyekre egy deszkát lehetett rátenni, azon kellett összekuporodva ülni. Az idekerülteknek ebben a helyzetben a térde az ajtót érte. Huszonnégy órás kényszerülés után másnap a felegyenesedve állás – kezdetben – szinte

A fogda helye ma – Bank Barbara felvétele, 2007

megváltásnak tűnhetett, mivel némi mozgással helyreállítható volt a szervezet vérkeringése. Egy idő után viszont csak a szűkre szabott „szekrény” oldalai tartották a kimerült testet – úgymond – álló helyzetben. Ez a váltónapos büntetés – amihez, mert nem végzett munkát a rab, csökkentett élelmezés dukált – gyakran a fenyített szervezetének végkimerüléséig tartott.

Ha viszont a rabtábor szolgálatos őrsége még „szórakozni is akart” a nekik minden szempontból kiszolgáltatott internáltak kínlódásán, akkor előszeretettel foganatosították a fenyített gúzsbakötését. E kifejezetten fizikai kínzási módszer egyszerűsített leírásban nem más, mint egy

ember csuklóinak a bokákhoz szíjazása, majd annak – egy térdéi alatt és karjai fölött áttolt feszítőbottal való – merevítése-spannolása. E kötés egyszeri, két-négy órán át való alkalmazása – a szíjak megfeszítésének mértékétől függően – légszomj, keringéskihagyás és eszméletvesztés fázisokon át vezethet szívbénuláshoz (vagy fulladáshoz). Ehhez képest az egyik foglyot, dr. Benkő Zoltánt visszatérően – összesen több mint száz órán át – próbálták mőresre tanítani ezzel a módszerrel. (Túlélte Recsket!) A szenvedés tovább fokozható volt – mint egyik idős őrizetessel, „Horváth bácsival” tették –, hogyha a botot két végén fel támasztották, és az örök, mint ökröt a nyáron forgatták

Dr. Benkő Zoltán gúzsba kötve, rekonstrukció

Gyarmathy Livia felvétele

A rekonstruált „vizesgödör”

Bank Barbara felvétele, 2010

áldozatukat ájulásig. Kiss Dániel foglyot meg gúzsba kötve a dobkályhához rugdalták, és addig hagyták ott, míg a keze annyira össze nem égett, hogy a későbbiekben csak az elhalt részek amputálása révén maradt életben.

A Recskre kerülés önmagában is a személyes szabadság intézményesített törvényteleniséggel, állandósult jogtiprással együtt járó elvételét jelentette. Itt „a rendeltetésszerű büntetést” együttesen biztosította a szükséges eszközök nélkül megkövetelt kőbányászat, kötöttség és szállítás, valamint az embertelen lakhatás és az elégtelen ellátás. A villanásszerűen felidézett extra kínzások üzemszerű napi gyakorlása miatt viszont – egy idő után – már aligha tűnt légből kapottnak az őrizeteseik számára az, amit az ávéház örök egyike, a „Vágottnyakúnak” elkeresztelt jövődölt a csak „ürgeként” titulált raboknak: „...itt fogjátok megzsírozni az anyaföldet, mert itt nektek út – s kezével fölfelé mutatott – csak a fellegekbe van”. A kialakított körülmények és a rabokkal való bánásmód következtében csak idő kérdése volt, hogy a kommunista smasszer által „engedélyezett” mennyibemenetel mikorra teljeseedik be...

A büntetőbarakk

1950 végére rögzült a recski kényszermunkatábor belső fegyelmezési-büntetési mechanizmusa. Létrehoztak egy, a táboron belül is elkülönített – és szögesdrótkerítéssel külön körbekerített – büntetőbarakkot. Az esti létszámenellenőrzések egyikén megjelent kíséretével a táborparancsnok, és felolvasott 120 nevet. Elmondása szerint ezek az emberek szabotálják a munkát, mérgezik a tábor szellemét, ezért az 5. számú barakkban elkülönítik őket. A még csak félig kész tákolmány ablakait bemeszeltették és bedrótoztatták. Akik idekerültek, azokra a többi táborlakónál is kíméletlenebb bánásmód várt: legkorábban őket indították útnak a kőbányába, és onnét napnyugtakor utolsóként térhettek vissza. Enni mindig kevesebbszer és kevesebbet kaptak, ráadásul nélkülözniük kellett a – havonta egyszeri! – „tisztálkodási nap” kedvezményeit is. (Fürdési lehetőség, gönceik foltozása-reparálása, fehérneműcsere.) Bár a fenyegetések változatossága korántsem volt az úgynevezett büntetőbarakkosok „privilegiuma”, rajtuk a többiekhez képest is gyakrabban és kedvtelve gyakorolták őreik a szadista bánásmódot. Az ávéház lelemény többféle fogdamódozatot

Varga János („Vágottnyakú”), a recski tábor ávéház párttitkára – Gyarmathy Livia gyűjtése

kifundált. A táborlakók bármelyike könnyen közelebbi ismeretségbe kerülhetett a már említett vízesveremmel, a szekrényfogdaként elhíresült speciális kalodaszerű építménnyel, illetve a gúzsbakötéssel.

A büntetőbrigád tagjai nem jöhettek ki a barakkból addig, amíg a többi épületben lévő internált közül a belső táboron belül bárki is tartózkodott. Ha valaki hozzájuk szólt, az is közéjük került. A büntetősöknek a bányában külön munkahelyük volt. Vasárnap, amikor a többiek takarították a körletet, és más könnyebb munkákat végeztek, ők követ szállítottak hordsaroglyán (két párhuzamos rúdon, amelynek közepére deszkázott rakfelületet illesztettek) vagy vállon a bányából a táborba. A büntetőbrigádosoknak, hogy ne érintkezessenek a többiekkel, a szakácsok helybe vitték az enivalót, de kevesebbet is kaptak (nekik 5, másoknak 7 deciliteres kanállal mérték).

A büntetőbrigádban a „javíthatatlanok” voltak – ahogy ezt a „Makaróni” gúnynévvel illetett Nagy László, a tábor operatív csoportjának vezetője nyilatkozta. A legkülönbözőbb emberek kerültek a büntetőbe. Volt ott azelőtt vezető állásban lévő tisztviselő, Ivády Sándor, az 1932-es olimpiai bajnok vízilabdacsapat tagja, a háború utáni első miniszterelnök, Dálnoki Miklós Béla unokaöccsei: Dálnoki Miklós Lajos és Dálnoki Miklós László, valamint az akkori értelmiség több ismert alakja. Ide tették be az arisztokrácia egyes képviselőit, mint Pallavicini Alfréd örgrófot, gróf Somssich Józsefet, gróf Zichy Pétert, valamint Ambrózy Gyulát, Horthy Miklós kabinetirodájának egykori főnökét. De a büntetőbrigádban tengette napja it egy ideig a már említett Koch Hugó mérnök, vállalatigazgató, nemkülönben Rainprecht Antal volt Veszprém megyei alispán vagy a fiatal szociáldemokrata, Benkő Zoltán, valamint a már említett Tabódy István.

Nagy László („Makaróni”) államvédelmi hadnagy,
a recski tábor operatív csoportvezetője – ÁBTL

A tábor fennállása alatt két büntetőbrigádot alakítottak ki. Az utolsó egységnek Kéri Kálmán volt vezérkari ezredes – akinek nevével már Kistarcsán is találkoztunk – lett a parancsnoka. Kéri azért tette oda a tábor vezetősége, hogy a tekintélyét lejárassák, ám ez nem sikerült.

A buli-barakk

A tábori népnelv csak „buli-barakként” emlegette azt az épületet, amelyben jutalomként helyezték el a hajcsárokat. Ők többek között a brigádvezetők voltak és egyben kápók, vagyis olyan foglyok, akik kisegítő rendőri, fegyelmező és munkairányító feladatokat láttak el, és több-kevesebb kedvezményben is részesültek. De ide szállásolták el a tábor internált orvosát is.

Faludy György így emlékezett vissza a buli-barakk elkészültére: „Amióta nacsalnyikjaink a tábor öt

barakkjából átköltöztek egy csinos, emeletes házacskába, amelyet rohammunkával kellett megépítenünk, és ahol kettesével aludtak, veszedelmes besúgórendszert szerveztek meg. Ugyanezt tette a hatóság is. Minthogy a besúgókat könnyebb munkára osztották be, egy-egy csajka főzeléssel jutalmazták, nemcsak elszaporodtak, hanem gyakran olyasmit jelentettek, amit nem hallottak.” Ez a barakk egy domb lejtőjére épült, az eleje kétszintes, a többi része egyszintes volt. A szobák, amelyekben legfeljebb négyen laktak, egy folyosóról nyíltak. A szobákban vakolatlan téglakályhák álltak, és még kenyérsütő platnit is építettek hozzá. Ezek a helyiségek ott és akkor különleges „lakosztálynak” számítottak. Amíg a többiek földes, piszkos, néha már szalma nélküli szalmazsákokon, gerendákon vagy farönkön aludtak, addig a buli-barakk lakóinak asztalos által készített ágyuk és jól megtömött szalmazsájuk volt.

Kéri Kálmán, az egyik „örökös” büntetőbarakkos

Gyarmathy Livia felvétele

Az 5. számú barakk, az úgynevezett büntetőbarakk rekonstruált épülete – Bank Barbara felvétele, 2007

A „buli-barakk” helye ma – Bank Barbara felvétele, 2010

A csillepálya – Körösmezei László 1954-es felvétele

A kőbánya – Körösmezei László 1954-es felvétele

A recski kőbánya

„A Csákánykő sátor alakú hegy volt. Északi lejtője, melyen dolgoztunk, és ahol források fakadtak, 75 fokos szögben esett a tábor felé. A másik oldalon, barátságos lejtésű hegyhát kezdődött. Papp Simon terve szerint a bánya három szintjét a meredek lejtőbe kell vágni, majdnem a hegy közepéig. A legalsó szint külső szélén kívánta elhelyezni a kötélpálya fejállomását s a gépházat; a legalsó szint és a hegy lába között pedig kettős szerpentin kanyarulatú műutat tervezett.” – írta le Faludy György az emlékeit.

A hegyet az őrizetek először letakarították a növényzettől. Maga a bánya és a kőfejtő a tábor déli részén helyezkedett el, a Csákánykő északi oldalán. Itt a visszaemlékezők szerint néhány kezdetleges műhelyépület állt, ahol megépítették a sodronykötélpálya feladóállomását. 1951 elején kezdték meg a külszíni kőfejtést. A munkálatoakat szerszámok híján gyakran pusztá kézzel végezték, a Csákánykő oldalából bontották a szikladarabokat. Amikor pedig kaptak szerszámokat, azoknak a minősége nem volt megfelelő. A törésre szánt és a már megtört köveket ott helyben, nyersfából készült hordsaroglyán szállították egyik helyről a másikra. Ez a visszaemlékezők szerint üresen is elviselhetetlenül nehéz volt. Később ugyan kaptak kubikusok által használt talicskákat, de ezeket is nehezen tudták tolni a már legyengült rabok. Miután 1952-ben megépítették a csillepályát, az örök még nagyobb tempót diktáltak.

Az internáltak gyakorlatlanságának, a sokszor napi 12 órás kőtörésnek sok-sok sebesülés, több esetben pedig halálos kimenetelű baleset lett a következménye. Amikorra a tábort feloszlatták, a kőbányában dolgozók közül sokaknak megbénult az ujjuk, megsérült a szemük, a kezük vagy a lábuk.

Az „alsó tábor”

1952 nyarán létrehozták Recsken az úgynevezett alsó tábort, amelynek lakói legfőképp útépítéssel foglalkoztak. A körülbelül százfős csoport tagjainak többségét véletlenszerűen válogatták ki. Lenn, a recski vasútvonal mellett lápot csapoltak, illetve a bányában kitermelt zúzott kőből közutat építettek. Itt Kisházi János volt az internált parancsnok, aki igen emberséges vezetőnek számított.

Az alsó tábor helye az 1990-es években – Bank Barbara gyűjtése

Egészségügyi ellátás, kórház, tisztálkodás és ételmezés

A recski táborból csak a már életmentő kezelést igénylő rabokat szállítottak a fővárosi Mosonyi utcai Állambiztonsági Fogház kórházába. Akik nagyon súlyos betegek voltak, azokat pedig a váci börtön rabkórházába vitték. Eleinte a betegeknek elismerteket a fekvőhelyükön kezelték. A tábori istálló épületében 1950-ben elkülönítettek ugyan egy „gyengélkedőt”, de ennek ugyanannyi köze volt a nevéhez, mint az 1951 tavaszára elkészült „kórházbarakknak”, amely szintén csak egyfajta segélyhelyként funkcionált. A „műszerek” zömét a tábori műhelyben készítették el, hogy egyáltalán legyen valami, s az orvos – szükség esetén – „műteni” tudjon. Az épületben két rendelőhelyiség üzemelt, néhány ágy és 12–14 szalmazsák szolgált a munkaképtelenné vált internáltak elhelyezésére.

Az egészségügyi parancsnok egy, az ÁVH kötelékében szolgáló patkolókovács volt, aki előzőleg valamelyik huszárezrednél dolgozott. Felügyelete alatt próbáltak segíteni társaikon az internált orvosok, mint Hoyos János, akit – mivel felszólalt az internáltak alultápláltsága, ellátása, illetve a gyógyszerek és az alapvető egészségügyi ellátáshoz szükséges eszközök hiánya miatt – leváltottak, és betettek a büntetőbarakkba, majd elvitték a táborból is. Hoyos utóda

Ráczkövi Andor lett, aki elődjéhez hasonlóan tiltakozott a rabok alultápláltsága miatt. Ezért büntetésből ő is mehetett a bányába követ törni. A tábor következő orvosa Ács László internált lett, aki ugyan jól képzett volt, de nagyon félt, és az államvédelmi tisztek minden utasítását végrehajtott. A gyógyszerellátás minimális volt. Általában hűléses megbetegedésekkel kezelték a legtöbb beteget, ami az őrizeteselek hiányos ruházatára vezethető vissza. Az orvosok számára az egészségügyi alhadnagy adta az utasításokat. Például a bányából semmilyen sérültet nem szállíthattak kórházba, csak azt, aki már életveszélyben volt. A tábor felügyeletét ellátó ávéhás orvos főhadnagy a váci fogházból jött, nagyon szigorú és elfogult volt, akit csak tehetett, kizavart a „kórházból” munkára.

A barakkban volt két betongyűrű, amelyeket az iváshoz és a mosakodáshoz telehordták vízzel. Melegvizet fürdést csak havonta egyszer engedélyeztek, ilyenkor péntektől vasárnapig folyamatosan zajlott a tisztálkodás. A fehérneműt szintén havonta egyszer cserélték.

Aki a bányában dolgozott, naponta kétszer, aki nem ott, az háromszor kapott ételnek nevezett híg levest, főzeléket, reggelire penészes kenyeret, illetve kávénak mondott fekete lét. „De ez legalább mindig meleg volt” – emlékeztek később az egykori rabok. Az ellátást jellemzi, hogy voltak, akik a munkahelyükre menet a disznóólaknál megálltak, lemaradtak, és az ujjukkal kaparták ki a disznók által meghagyott korpát. (A disznóhizlalás az ávéhás rabtartók ellátását szolgálta.) A recski rabok fő tápláléka a kenyér volt. Ennek elosztása nagyon kényes és lényeges műveletnek számított, mivel öt ember kapott egy kenyeret, azt kellett egyenlő arányban elosztani. Kés hiányában a kanál nyelét próbálták megélezni és az adagoláshoz mérleget készíteni, hogy mindegyiküknek azonos mennyiség jusson. A táborban is voltak természetesen megkülönböztetések. A „jobboldali szociáldemokratáké” volt a rabkonyha, ők mérték az ételt a csajkába. A legtöbbet maguknak osztottak, a legkevésbé ételt a büntetőbrigádások kapták.

Michnay Gyula rabfotója – ÁBTL

Szökések

Az első sikeres szökés ifj. Dobó József nevéhez fűződik még 1950 késő őszen. Kézre kerítése érdekében az ÁVH anyját és apját is Kistarcsára, egy rokonát, Tóth Zoltánt pedig Recskre vitte, aki onnan soha többé nem tért haza. Amikor Dobó értesült családtagjai elfogásáról, feladta magát. Ekkor szüleit elengedték. Dobó már összevert állapotban került vissza a táborba. Másnap a rabokat felsorakoztatták, majd az egyik ávéhas elkiáltotta magát, hogy „sorfal”. Kétszáz ember sorfalat állt egymás mellett, ahol Dobónak végig kellett futnia, és közben a sorfalban állóknak ütni kellett őt. Ha valaki nem ütött, az hátulról kapott egy rúgást vagy ütést az őroktól. Dobó Józsefet úgy vitték el lepedőben. A bántalmazások után a váci fegyencórházba szállították, majd három év börtönbüntetést kapott a katonai bíróságtól. Elmondása szerint a fájdalmak és börtönbüntetése ellenére is jobban járt, mert nem került vissza Recskre.

A másik eredményes szökés 1951. május 20-án történt. A szökésre vállalkozók egyike őrnek öltözött, és úgy tett, mintha külső munkára kísérné az embereket. Michnay Gyula nyolcadmagával (Lőcsey Géza, Stern Mendel, Stern Pál, Kihut József, Kertész Géza, Haraszi József, Mózes Mihály) szökött meg Recskről, de csak ő jutott át az országhatáron, a többieket elfogták. A történet a recski rabok visszaemlékezéseiből ismert, ám szintúgy érdekesek a szökéssel kapcsolatban május 21–22-én tett intézkedések. A nyolc személy elfogására pillanatok alatt az egész országra kiterjedő körözést és hajszát szerveztek. Az ÁVH minden vidéki osztályán kijelöltek egy embert arra, hogy állandó kapcsolatban álljon a főkapitánysággal, a karhatalmi parancsnokságokkal, a határőrség parancsnokságával és a központtal. Létrehoztak egy Különleges Titkárságot, amely csak a szökéssel foglalkozott, ide futott be minden hír. Tagjainak kellett felderíteni a szökésben lévők táborbeli kapcsolatait és azok hozzátartozóinak címét, valamint a táboron kívüli világban egykori barátait és ismerőseit lakcímükkel együtt. Emellett nyolc háromfős brigádot alakítottak – élükön egy vezetővel –, akik felkeresték a megjelölt címeket. Az ott lakókat kihallgatták, megfigyelték, a házmegbízott segítségével környezettanulmányt készítettek róluk. A brigádok átfésülték a külvárosokat, ellenőrizték az országutakat. A nyugati országrészben általános biztonsági razziát tartottak, minden késői járőrelőt igazoltattak.

Michnay Gyulának sikerült eljutnia Bécsig, majd Münchenbe, ahol a Szabad Európa Rádióban felsorolta több száz rabtársa nevét. A Nyugat ekkor értesült a tábor létéről, a hazai hozzátartozók egy része pedig innen tudhatta meg, hogy a család „eltűnt” tagja még él. Michnay társait különböző időben, különböző helyeken elfogták, és vasra verve vitték vissza a táborba. Napokon keresztül kínozták és verték őket, végül valamennyijüket bíróság elé állították, és elítélték. Hasonlóan jártak azok a fogolytársak is, akikről az ÁVH feltételezte, hogy tudtak a szökés tervéről.

A halottakról

Az elégtelen táplálkozás, a fárasztó munka és a mindennapos balesetek, illetve a hideg, valamint az őrség brutális kegyetlenkedései mind hozzájárultak ahhoz, hogy a táborban – főleg 1951 telén – megszorodtak a halálesetek. A visszaemlékezésekhez képest – amelyek több száz halottáról szólnak –, „mindössze” 27 elhunyt nevét ismerjük. Ők a táborban, a rabkórházba szállítás közben vagy utána haltak meg. Hozzá kell tennünk, hogy a recski táborral kapcsolatos iratok erősen foghíjasak, nagy részüket megsemmisítették, vagy máig ismeretlen helyre szállították.

Előfordult olyan eset, hogy akit reggel kivégeztek munkára, azt délben holtan találták. Az asztalosműhelyben dolgozó egyik rab több este azzal ment be a barakkba, hogy csináltattak a műhelyben levőkkel egy 2 méter hosszú szerszámosládát. Ebből mindannyian tudták, hogy megint meghalt valaki közülük. Jankech József volt „jobboldali szociáldemokrata” villanyszerelő őrizettest munka közben, a villanypóznáról lőtte le az egyik ittas államvédelmi őr. A jelentésben már úgy szerepelt, hogy Jankech szökni akart, ezért ölték meg. Ő volt az egyetlen, akit a recski községi temetőben hantoltak el.

A többi elhunyt nevééről, kilétéről nincs se hiteles névsor, se számadat. Becslések szerint 150–200 fő közé tehető az 1950 szeptembere és 1953 augusztusa között elhunytak száma. Faludy György a következőket írta egyik társa haláláról: „Ha valaki a halál közelében volt, az azt jelentette, hogy dolgoztunk kint, és hirtelen az ember, aki az éhhalálhoz közeledett, a hóban elkezdett rohanni, mert már bizonyos mértékig az eszét vesztette, és roppant gyorsasággal rohant húsz vagy harminc métert, amire utána kiáltott az ávós kápó, hogy álljon meg, de az nem állt meg,

futott tovább és aztán összeesett a hóban. Akkor bevitték a gyengélkedőre, de öntudathoz nem ébredt többé, két-három nap múlva meghalt”.

A recski tábor irányítása és őrszemélyzete

1952 tavaszán a recski kőbányát, amelyben az internáltak dolgoztak, az újonnan megalakult Közérdekű Munkák Igazgatósága (KÖMI) irányítása alá vonták, ahogyan az országban a többi elítélteket, illetve internáltakat és kitelepítetteket foglalkoztató rabmunkahelyeket is. Természetesen ez a recski tábor irányítását nem befolyásolta, az a többi kényszermunkatáborhoz hasonlóan továbbra is az ÁVH VI. (Vizsgálati) Főosztálya kezelésében maradt. A recski rabmunkatábort „VI/2-VII. Alosztály” fedőkéddal regisztrálták.

A tábor vezetője 1950. júniustól Fóris Béla államvédelmi százados, majd 1951. augusztustól Csete József államvédelmi százados volt. 1952 tavaszától Fazekas Péter államvédelmi

százados vette át az irányítást, de a tábor felszámolását és a szabadulóléveleket Tóth Gyula büntetés-végrehajtási alezre-des írta alá 1953 nyarán-őszén. A táborparancsnok helyettese egyben általában az operatív csoport vezetője is volt. A tábor biztonságát a kinevezett táborparancsnokon, az operatív részleg vezetőjén kívül a külső és belső őrség biztosította. A külső őrség a tábor területét és sérthetetlenségét őrizte, így annak külső szögesdróttal megerősített részén teljesített szolgálatot. Számukra tiltott volt bármiféle érintkezés a belső őrséggel, illetve az internáltakkal. A külső őrség az ÁVH sorozott határőr katonáiból tevődött össze.

A táborparancsnok közvetlen felügyelete alatt állt a belső őrség, amelynek tagjai megfenyített ávéhásokból álltak, és büntetésből vezényeltek őket Recskre. Az örök iskolázottsága nagyon alacsony volt, többségük nem végezte el az általános iskola 8. osztályát. A belső őrség emberei a tábor fennállásának három éve alatt a legkülönb-félébb kínzásoknak, szadista módszereknek vetették alá

A recski tábor belső őrsége – Gyarmathy Livia gyűjtése

a rabokat. Gyakorta megtörtént, hogy az éjszakai őrzőjárat benézett a fogdába, és szórakozásból egzecírozottatták az őrizeteket, hogy pihenőidejüket megrövidítsék. A gúzsbakötést leszámítva – ami „esemény volt” – mindennaposnak számított, hogy az örök ok nélkül vagy éppen unalomúzó passzióként verték és rugdosták az internáltakat, de a bántalmazások más módozatainak kifundálásában is kifogyhatatlannak tűnt „ötletgazdagságuk”.

Szabadulás és felülvizsgálat

1951. december 20-án történt egy szokatlan dolog a táborban. A nyomozók 35 internált nevét felolvasták, és egyenként behívták őket elbeszélgetésre az őrség épületébe. Köztük volt Benkő Zoltán is, vagy ahogy az internáltársai hívták, „Kutya”, aki elmesélte, mi történt ezen a beszélgetésen. A tábor operatív tisztje megkérdezte tőle, hogy szeretné-e karácsonykor látni az édesanyját. Ő persze azt válaszolta, ki az, aki nem. Ennek viszont az volt a feltétele, hogy alá kellett volna írnia egy beszerzési nyilatkozatot. Benkő erre nem volt hajlandó, és így másnap egy emberrel kevesebb, 34 fő szabadult a táborból.

A recski deportáltak formailag csak „internált” státusban voltak, azaz helyzetüket félévente felül kellett volna vizsgálni. Ehhez képest összesen egy felülvizsgálat történt (1952 második felében), de azt sem követte szabadítás. 1952 nyarán különben országosan megkezdtek az internáltak ügyeinek felülvizsgálatát, amelyre 1950 óta nem volt példa. Recskre is kiszállt Budapestről egy fiatal államvédelmi tisztekből álló bizottság, amelyik kihallgatta a foglyokat, és megvizsgálta az internáltak ügyeit. Megnézte az internáltak személyi aktáit, ellenőrizte azok meglétét, vagy megállapította hiányát a recski operatív csoportnál. A vizsgálatok menetét úgy szervezték meg, hogy drótkerítéssel gondosan elválasztották egymástól azokat, akik már átestek a kihallgatáson és azokat, akik még nem. Ezt a szelektálást azonban zavarta volna a büntetésül korábban szeparáltak részlegének fenntartása, ezért feloszlatták a büntetőbrigádokat. Az 1953-as szabadításoknál ezeket a kihallgatási jegyzőkönyveket is felhasználták ahhoz, hogy eldöntsék: szabadulhat-e az internált, vagy sem. Ezen dokumentumok alapján javasolta őket a bizottság további bírósági eljárásra, vagy a „terhelő” bizonyítékok alapján szerveztek be őrizeteket a szabadulásuk utáni időkre.

A TISZALÖKI KÉNYSZERMUNKATÁBOR, 1951–1953

A tábor annak köszönhetette felállítását 1951 legelején, hogy az 1950-ben induló első ötéves terv törvénybe iktatta egy vízlépcső és egy vízerőmű felépítését Tiszalöknél. A település a Tisza partjához közel, Szabolcs-Szatmár megyében, Nyíregyházától, a megyeközponttól 30 kilométerre található. (A vízlépcső felépítésének gondolata már évtizedek óta foglalkoztatta a szakembereket, hogy megoldják az Alföld vízgazdálkodási gondjait.) A tervezési és kivitelezési munkákhoz 1950-ben az Országos Vízgazdálkodási Keretterv alapján fogtak hozzá, a településtől öt kilométerre nyugati irányban. Az építést a Tiszalöki Vízműépítő Vállalat irányította. A nagyberuházáshoz azonban sem az ekkoriban 4500 lakosú településen, sem a környékén nem állt rendelkezésre elegendő munkaerő. Ezért 1950 kora őszétől, amint a nagyobb földmunkák megkezdődtek, a börtönökből olyan rabokat vittek dolgozni az építkezésre, akiket kuláknak bélyegeztek, vagy azért ítélték börtönbüntetésre, mert az előírt mezőgazdasági beszolgáltatási kötelezettséget nem teljesítették. A munkát ugyan civil szakemberek irányították, de a rabokra börtönőrök felügyeltek.

Először a majort számolták fel a Tiszalök határában lévő Rázompusztán, amelyik dr. Korniss Ferenc birtoka volt egykoron. A folyó itteni kanyarulatának 2,4 kilométeres átvágásában építették meg a duzzasztóművet 1954-re. Rázompusztán először is lebontották a gazdasági épületeket, majd déli határában a rabokkal építették fel a kényszermunkatábort a Tiszalök és Tiszadada közötti makadámút mellett. A tábor a szántóföldből kihasított 100×150 méteres területen felhúzott nyolc darab vasváz barakkból állt, amelyet kettős szögesdrótkerítéssel vettek körül. A tábor négy sarkára reflektorokkal felszerelt őrtornyokat állítottak. 1950 decemberére minden elkészült. A tábor felépítő rabokat elszállították Tiszalökről, 1951. február 14-én pedig megérkezett az új lakók első csoportja. Többségükben olyan hadifoglyok voltak, akiket 1950 decemberében és 1951 elején engedtek haza a szovjet hatóságok, itthon azonban egy felülvizsgáló bizottság döntött arról, hogy továbbra is őrizet alatt maradnak. Legtöbbjüket a Mosonyi utcai Tolonházban tartották fogva. Innen szortírozták őket a tiszalöki, a Kecskemét melletti és a kazincbarcikai kényszermunkatáborokba.

A tiszalöki tábor bejárata – Josef Ringhoffer alkotása (szénrajz)

A tiszalöki őrizeteseik között nagy számban voltak olyan magyarországi nemzetiségekhez tartozók, akiknek egykori bevonulási lakhelyük szerinti „állampolgársága” időközben megváltozott. Magyarország államhatárainak a második világháború utáni ismételt átrajzolása következtében sokaknak Románia, Csehszlovákia vagy éppen a „titóista” Jugoszlávia lett az otthonuk (az utóbbival a korabeli magyar állampárti

rezsim ellenséges viszonyban volt). Külön gondot jelentettek azok a német kisebbséghez tartozók, akik szintén magyarországi illetőségüként indultak egykor a háborúba (bár akadtak köztük a Waffen SS-ben szolgált magyarok is), de családjukat – a világháború utáni években – kitelepítették, és már az időközben felosztott Németország valamelyikében, az NSZK-ban, illetve az NDK-ban éltek. Így előállt az a helyzet, hogy a Szovjetuniótól átvett hadifoglyok saját (egykori) hazájukban is hadifoglyok maradtak. Számukra még csak internálási határozatot sem állítottak ki.

Ez a csoport kiegészült más (általában) szocialista országok állampolgáraival, akik szintén a szovjet hadifogságból indultak volna hazájukba – szerencsétlenségükre – Magyarországon keresztül, de nem engedték őket tovább, megsértve ezzel a nemzetközi egyezmények. Így kerültek a táborlakók közé albánok, de még görögök is. Majd újabb fogolyszállítmány érkezett Kistarcsáról, Recskről és Kazincbarcikáról is. A tábor, amelynek létszáma 1400–1500 fő körül mozgott, idővel kinőtte a barakképületeket, ezért bővíteni kellett. Ekkor a Tiszalök felőli oldalon további három barakktól húztak fel.

A tábor lakói három műszakban dolgoztak. Télen nyáron reggel hat órakor volt az ébresztő, hét órakor

A tiszalöki internálótáborról készült makett – Tasnády Frigyes munkája

kezdődött a munka. A legtöbben az új Tisza-medret és az erőmű alapjait ásták, a legegyszerűbb szerszámokkal, ásóval és kapával. Az internáltak egy része a szakmájában tudott elhelyezkedni a különböző műhelyekben, de akadtak olyanok is, akik a bérszámfejtésre kerültek. Bár mindvégig civilekkel dolgoztak együtt, velük szigorúan tilos volt kapcsolatot tartani. Sok civil ennek ellenére igyekezett segíteni rajtuk: üzeneteket csempészték ki családtagjaiknak, ennivalót be a táborba.

Az első évben a tábor fegyelme nagyon szigorú volt, a foglyok nem járhattak át egymás barakkjába sem, ez azután később változott. Olyannyira, hogy 1953-ban megnyithatták a kultúrbarakkot, színpadot ácsoltak, színjátszó csoportot alakítottak, zenekart szerveztek, és előadásokat tarthattak. Az előadásokhoz a díszleteket a „művészszoba” készítette, amely egy német grafikusművész által összetartott kis alkotócsoport volt, tagjai festettek, rajzoltak, és még a tiszalöki kultúrház is rendelt tőlük díszleteket!

A tábor életében a legdrámaibb eseményekre 1953 nyarán, a később ismertető amnesztiarendelet kihirdetését követően került sor. Az előzményekhez tartozik, hogy egy civil küldöttség jelent meg a táborban az őrparnocsnok kíséretében. A tábor lakóit összehívták, és több nyelven ismertették velük, hogy az év szeptemberére minden magyarországi internálótábort fel fognak számolni, és valamennyi hadifoglyot – beleértve a külföldieket is – hazaengedik. És valóban, néhány hét múlva el is kezdődtek az elbocsátások, naponta 20–30 ember szabadult. Igaz, egy részük civilként is ott maradt dolgozni az erőmű építésén. A megkezdődő elbocsátások reményt keltettek mindenkiben, és egy ideig türelmesen vártak, de a külföldi állampolgárokat csak nem került sor. Időközben eltelt a szeptember, és ők még mindig nem szabadultak. Többségükben magyarországi németek voltak, akiknek a családját kitelepítették Németországba. 900–1000 ember becsapva érezte magát, és vonakodva dolgozott, a teljesítményük visszaesett, amelyet pedig az őrparnocsnokság nem nézett jó szemmel. Finn Ferenc, maga is internált, az egész tábor fogolyparancsnokságával volt megbízva 1953 szeptemberétől. Ilyen minőségben hívatta magához a táborparancsnok október elején. Azt az utasítást adta neki, hogy társainak szervezze meg a normális munkarendet, továbbá nyugtassa meg őket,

hogy a magyar kormány rövid időn belül mindenkit a saját maga által kiválasztott helyre fog telepíteni. Az utasítás alapján Finn Ferenc október 2-án a munkavezetők részére értekezletet hívott össze. A hivatalos jelentés szerint őket a parancsnokság ellen hangolta. Több volt hadifogoly internált visszaemlékezése szerint az ellenkezője történt: nem uszított, hanem megpróbálta a kedélyeket csitítani, már csak azért is, mert senki nem tudott arról, hogy mi fog történni a táborral, illetve az internáltakkal. Ezt követően 1953. október 4-én gyűlést rendeztek a kultúrbarakkban. A táborparancsnok több és minőségi munkát kívánt az internáltaktól, ők pedig a szabadságukat követelték. A parancsnok megígérte, hogy kérésüket továbbítja felsőbb szintre, majd ezzel a gyűlést bezárta. Közben az internáltak szóvivőjét, Finn Ferencet és a gyűlésen felszólalókat egyenként kihívták a kultúrbarakkból, és fogdába zárták. Amikor ezt a többiek megtudták, kivonultak az udvarra, és követelték, hogy engedjék el társaikat.

Sortűz előtt – Josef Ringhoffer alkotása (vízfesték)

A hivatalos jelentések szerint tüntetés, zendülés tört ki, amelybe az őrsök beavatkoztak. A kirendelt tűzoltók fecskendővel spricceltek a tömegbe, de végül meghátrálva eldobálták a tömlőket. Az egyiket elkapta Widlhofer József táborlakó és az őrség felé fordította. Ekkor a „Boxer” ragadványnévre hallgató államvédelmi alhadnagy közvetlen közelségből fejbe lőtte Widlhofert. (Az internáltak nem tudhatták őrzoik rendes nevét, ezért gúnynevek találtak ki azonosításukra.) Az első pisztolylövés után az őrtornyokból és minden oldalról sorozatlövéseket adtak le. A tűzparancsot ugyan rövidesen visszavonták, de Tangel János, Gazafy György, Geiszlinger Mátyás, Mittelhefer József így is életüket veszítették, heten súlyosan megsebesültek, tizenketten pedig könnyebb sérüléseket szenvedtek.

Az ügyet és az ebből következő komplikációkat a hatósági vizsgálat és a tábor vezetősége két internáltra, Finn Ferencre és Huber Ferencre hárította. Érdeemes megjegyezni, hogy Finn Ferenc nem is volt az udvaron, mivel már előtte fogdába zárták. A két személy ellen a vád az volt, hogy felbujtották a tiszalöki táborba internált volt hadifoglyokat, hogy szálljanak szembe a tábor parancsnokságával, az őrsökkel, és törjenek ki a táborból. 1953. október 4-én az esti órákban „kitöréssel egybekötött tüntetést” szerveztek, amelynek során a két vádlott által felbujtott tömeg súlyosan bántalmazta egyik társukat, aki a tábori parancsnokság és őrség mellett szólt, majd rátámadtak a rend fenntartásáért felelős és kirendelt őrség tagjaira, akik igyekeztek őket visszatartani. Az őrség lerohanását – az ítélet indoklásában foglaltak szerint – „csak a Belügyminisztérium államvédelmis csapatainak erélyes fellépése” akadályozta meg. A két vádlott közül Finn Ferencet a hadbíróság hat, Huber Ferencet öt év börtönre ítélte izgatás miatt.

A KECSKEMÉT-KORHÁNKÖZI KÉNYSZERMUNKATÁBOR, 1951 NYARA

A Kecskemét melletti táborban a volt hadifogoly őrizetek szovjet csapatok elhelyezését szolgáló laktanyákat, lőszerraktárakat és földalatti hangárokat építettek. A létszámuk ismeretlen, de annyi bizonyos, hogy 1951. június 2-án 250–300 különböző nemzetiségű, Szovjetuniót megjárta volt hadifogoly érkezett Kecskemét-Korhánkőz

építkezéseire. Egybehangzó visszaemlékezések szerint a Mosonyi utcai Toloncházban Csillag György államvédelmi főhadnagy közölte velük, hogy nem érdemlik ugyan meg, de a magyar népi demokrácia biztosítja a munkához való jogukat. Erre Kecskeméten nyílik lehetőségük, s ott végzett munkájuk alapján fogják őket minősíteni. Szigorú őrizet mellett valóban a jelzett úti cél közelébe fuvarozták őket vasúton, kivagonírozás után pedig gépfegyveres ávéhás őrök terelték őket egy frissen kialakított – négy barakkból álló – táborba.

Az első napokon az őrizeteket kopaszra nyírták, a ruhájukra fekete csíkokat festettek velük. Három nap elteltével vezényelték őket az építkezésre, ahol addig csak civilek dolgoztak. Az építkezés valóban sürgős lehetett, mivel három műszakban végeztek különböző segédmunkákat (vagonkirakás, kordélyrakodás). Mindemellett azzal kecsegtették őket az ávéhások, hogy aki kiemelkedő teljesítményt ér el, az építkezés végeztével hazamehet: ezt sokan el is hitték, és hajszolták magukat.

Két hónap múlva, augusztusban Csillag főhadnagy meglátogatta a kecskeméti rabmunkahelyre került őrizeteket. A visszaemlékezések szerint vitt a rabok számára száz darab cigarettát, és a négy barakk felsorakoztatott foglyainak azzal osztotta szét: „Látják emberek, mi nem csak büntetni, hanem jutalmazni is tudunk, ha úgy dolgoznak. Ne engedjék, hogy lazálók legyenek maguk között!” – igyekezett egymás ellen hangolni az őrizeteket.

Az itteni beruházás újabb egy hónap elteltével, 1951. szeptember végén elkészült, s október 6-án ismételen bevagonírozták a rabokat. Mindenki azt remélte, hogy Budapest felé indítják őket útnak, majd a szabadulásuk következik. Ehelyett a végállomás Kazincbarcika lett! Itt találkoztak azokkal a társaikkal, akiket már a Mosonyi utcából ismerhettek, és akiket szintén ugyanekkor szállítottak Budapestről a kazincbarcikai táborba.

A KAZINCBARCIKAI „INTERNÁLÓTÁBOR”, 1951–1953

Az Államvédelmi Hatóság kezelésében álló tábor 1951. október 6-án nyitották meg azzal a céllal, hogy az épülő Borsodi Vegyi Kombináthoz munkaerőt szolgáltatassanak. Volt hadifoglyok, többségükben a szovjet légereket megjárta katona- és csendőrtisztek kerültek ide. Emellett – a tiszalöki táborhoz hasonlóan – főként német nemzetiségűek

IV. Igazoláselvény a szállásadó részére a kijelentés teljesítéséről.

Az ideiglenes lakás amelyből távozik: **RECSK**

245

A kijelentett személy	esetleges előbbi neve:	DÁLNOKI MIKLÓS LÁSZLÓ			
	atyjának családi és utóneve:	DÁLNOKI MIKLÓS GYÖRGY			
	anyjának leánykori családi és utóneve:	LABÁN MELÁNIA			
	születési helye:	BUDAFOK	ország:	HUNGARY	
	állása, foglalkozása:	FAKERESNEDŐ			
hová távozik:	HUNGARY	ország:	BUDAPEST	szám:	

RECSK, 1953. évi **SEPTEMBER 17** napján.

A nyilvántartókönyvbe való bejegyzést igazolom:

Dálnoki Miklós László
a kijelentőlap kitöltésére kötelezett személy aláírása.

P. H.

a szállásadó aláírása.

a nyilvántartókönyv vezetőjének aláírása.

73679-5 - Vörös Csillag Nyomda, Budapest (M)

A recski internálótáborból történt szabaduláskor kitöltött laccímkijelentő - ÁBTL 3.1.9. V-101916.

246
13-

Dálnoki Miklós László

Születési helye: **BUDAFOK**

Anyja neve: **LABÁN MELÁNIA**

Hová távozik: **RECSK**

Nyilatkozat

Tudomásulveszem, hogy az internálótáborral és a táborban lévő személyekkel kapcsolatos minden hír, vagy adat "állami titok" képez. Az "állami titok" megsértését a Magyar Köztársaság Elnöki Tanácsának 1951. évi XXI. sz. e rendelet 10. §-a terjedhetőségi büntetőbüntetéssel sújtja - amennyiben a cselekmény súlyosabban nem minősül.

Kelt. **Recsk, 1953. September 17.**

Dálnoki Miklós László
aláírás.

Az internáltakkal szabadulásukkor aláíratott titoktartási nyilatkozat - ÁBTL 3.1.9. V-101916.

BELÜGYMINISZTERIUM.

Szám:...../1953.

14.
247

Határozat

D á l m o k i Miklós László -Budafok 1921 március 24.- Lábán Melánia
Kecskemét /Pest megye/.....lakos
rendőrhatalósági őrizetét (internálását) megszüntetem.Budapest, 1953. évi szeptember 11-én
július hó 11-én.

Kiadmány hitelűl:

Roth Gyula

79185 — Vörös Csillag Nyomda, Budapest.

Szabadulási határozat, amelyet a tábor szabadító parancsnoka írt alá - ÁBTL 3.1.9. V-101916.

A RECSKI INTERNÁLTAK NÉVSORA*

1.	Abrankó András	41.	B. Rácz István*
2.	Ackermann Hermann	42.	B. Szabó József*
3.	Adami Béla (Ádám)	43.	Baán László
4.	Adamits István	44.	Babai Dezső
5.	Aggteleky Béla	45.	Babay Sándor
6.	Agócs István	46.	Babos Tibor
7.	Agyagasi István	47.	Bachurek József
8.	Ahsbahs Gerald Egon	48.	Bacsó Antal
9.	Ajtay Károly	49.	Bacsó Mihály
10.	Ajtonyi Károly	50.	Baczó Béla
11.	Akantisz Rezső	51.	Badacsonyi Béla
12.	Alapy Gábor	52.	Badacsonyi István
13.	Albert Attila	53.	Badics Jenő
14.	Albert Gyula	54.	Bagarus Pál
15.	Albrecht Ferenc	55.	Bagi József
16.	Albrecht János	56.	Bagi Mihály
17.	Alföldi Károly	57.	Bajsa Andor
18.	Alföldy Imre	58.	Bajtai Dezső
19.	Alpár László	59.	Bajzár László, id.
20.	Ambróczy Gyula	60.	Bajzár László, ifj.
21.	Amrich László dr.	61.	Bajzáth Pál
22.	Andrásik László	62.	Bakacsi János
23.	Andrusek Mihály	63.	Bakó Barnabás
24.	Antal Ferenc	64.	Bakos János
25.	Antalközi József	65.	Baksa Ferenc
26.	Aradi István	66.	Balassi József
27.	Arany Árpád	67.	Balázs Gyula, dr. (1911)
28.	Arany Béla	68.	Balázs Gyula (1916)
29.	Atlasz Miklós	69.	Balázs István
30.	Aykler Zsigmond	70.	Balázs János
31.	Ábrahám László	71.	Balácsi Béla
32.	Ács László, dr.	72.	Balácsi Miklós
33.	Ádám József	73.	Bali István
34.	Ágfalvi András	74.	Bali Mihály
35.	Ágoston Imre, dr.	75.	Bálint Ferenc
36.	Ányok (Annyok) Károly	76.	Bálint Ferenc, ifj.
37.	Árkos Pál	77.	Bálint Jakab
38.	Árva János	78.	Balkó Antal
39.	Árvay Géza	79.	Balla Ferenc (1904)
40.	Áts (Ács) Zoltán	80.	Balla Ferenc (1907)

* Bank Barbara gyűjtése, 2012. évi állapot. A csillaggal (*) jelölt nevek a rövidített „előnév” ábécérendjében követik egymást.

81. Balogh Félix
82. Balogh István (1920)
83. Balogh István (1922)
84. Balogh József
85. Balogh László
86. Balogh Sándor
87. Baltai László
88. Bandl Imre
89. Bankó Béla
90. Barakonyi Béla
91. Baranyai János
92. Baranyai Vince
93. Baranyi János
94. Baranyi Márk
95. Baranyi Pál
96. Baráth József
97. Baráth Lajos
98. Barátfalvi Ottó
99. Barbély Elemér
100. Barinkai Dénes, dr.
101. Bársony László
102. Barta Sándor
103. Bartos István
104. Baschki Béla
105. Bata Szilveszter
106. Bathó János, dr.
107. Bayer Ágoston
108. Bándi Géza
109. Bándi Miklós
110. Bándi Sándor
111. Bánhegyi (Kuszi) János
112. Bánhegyi Miklós
113. Bánhegyi Tihamér, dr.
114. Bánkfalvi Gyula
115. Bánki Jenő, dr.
116. Bánkuti László
117. Bányász Mihály
118. Bányász Miklós
119. Bárd Olivér
120. Bárdoly Jenő
121. Bárdos János
122. Bártfai Emil
123. Beck András
124. Bede János
125. Bedő Béla, dr.
126. Bedő Dezső
127. Bedő Gyula
128. Begidzsán András
129. Beicz Ferenc
130. Beke László, dr.
131. Beleznai Frigyes
132. Beleznai József
133. Belloni Dezső
134. Belovai Márton
135. Bencsi Attila
136. Bene István (1905)
137. Bene István (1919)
138. Benedikti István
139. Benke László, dr.
140. Benke Valér
141. Benkő Sándor
142. Benkő Zoltán, dr.
143. Benus Béla
144. Benus József
145. Beöthy Ottó, dr.
146. Berecz György
147. Berecz István
148. Berei-Nagy Elek
149. Berendi Lajos
150. Bereznay Frigyes, dr.
151. Berghoffer Károly
152. Berta József
153. Berzsenyi Ádám, dr.
154. Berzsenyi Ödön
155. Bessenyei György
156. Bessenyei Zénó
157. Bessenyői Miklós
158. Bethlendi Ferenc
159. Bezzegh Tibor
160. Biber András
161. Biborka Ferenc
162. Bicskei Pál
163. Bihari Sándor
164. Billinger Károly
165. Binder Géza
166. Bircsák Norbert
167. Birner Géza
168. Birtha Zoltán, dr.

169. Bissinger Rudolf
170. Bisztriczki Emil
171. Bitó András
172. Bittó Endre Károly
173. Bíró Ernő, dr.
174. Bíró Ferenc
175. Bíró Géza, dr.
176. Bíró Gyula
177. Bíró Sándor
178. Bodnár István
179. Bodnár László
180. Bodonyi Tibor József
181. Bogár László
182. Bognár Sándor
183. Bohácsik Tibor
184. Bokor Géza
185. Bokor János
186. Bottka László
187. Boldogh Gyula, dr.
188. Bona Zoltán, dr.
189. Borbás Pál
190. Borbély Elemér
191. Borbély Sándor
192. Borcs (Borcár) József
193. Borcsányi András (Borsányi?)
194. Boros József
195. Boros Tibor
196. Boros Vendel
197. Boross-Tóby József
198. Borovichényi József
199. Borovichinyi Pál
200. Borsai Konrád
201. Borsányi Lajos
202. Borsi Béla, dr.
203. Borzas (Schlesinger) Sándor
204. Bosnyák László
205. Both Béla
206. Botya Mihály
207. Bozó Artúr
208. Bozóky György
209. Bóka Menyhért
210. Bögöly Mihály
211. Böröcz Jenő
212. Bölcsföldi András
213. Bölcsföldi Lajos
214. Böszörményi-Nagy Géza
215. Bótykös Zoltán
216. Breicska Imre
217. Brejska Károly
218. Brenner János
219. Breuer János
220. Buchmann Ágoston
221. Buchmüller János
222. Budai András
223. Budai Béla
224. Bulinszky József
225. Bulla János
226. Burka András
227. Burschik Erik
228. Buzsáki László
229. Chován Ödön
230. Czebe Valér
231. Czeglédi György
232. Czeglédy Mihály
233. Czéh Lőrinc
234. Czérna Sándor
235. Czigány András
236. Czipbauer János
237. Cziráki József
238. Czupor (Csupor) András
239. Cs. Nagy József*
240. Csaba Árpád István
241. Csaba Ferenc
242. Csabli Lajos
243. Csala Albert
244. Csanád Vilmos
245. Csaplár Péter
246. Csapó László
247. Csatay Tibor
248. Csákány Győző
249. Csákány János
250. Csánits József
251. Csányi Bertalan
252. Császár Árpád
253. Csáthy Dénes, dr.
254. Csecsődi Sándor
255. Csegezi József
256. Cseh József

257. Cseh Ödön, dr.
258. Cseke József (1923)
259. Cseke József (1924)
260. Csellár Gábor, dr.
261. Csellár Sándor
262. Csendes Béla, dr.
263. Cserhádi István
264. Cseri János
265. Cserján Attila István
266. Csermák János
267. Csermák László
268. Cserna Sándor
269. Cserneczky Gyula
270. Csernota János
271. Cservenka Béla
272. Cseterás Simon, dr.
273. Csetneky Árpád (László), dr.
274. Csécse(i) László
275. Cséri Lajos
276. Csikány Béla, dr.
277. Csikász Kálmán
278. Csillár Gábor, dr.
279. Csintalan György
280. Csík Ferenc
281. Csík Márton
282. Csík Mátyás
283. Csobri Andor
284. Csocsics József
285. Csongrádi Pál
286. Csonka (Kovacsik) Kálmán
287. Csontos Dániel
288. Csontos Gyula
289. Csontos János
290. Csontos Kálmán
291. Csoszor Miklós
292. Csutorás Simon, dr.
293. Csűrös Zoltán, dr.
294. D. Kiss István*
295. Dabi Lajos
296. Dabóczy István
297. Dajka Béla
298. Dallos László
299. Damján János
300. Dancs Károly
301. Dancsecs (Doncsecs) Ödön
302. Dara József
303. Dálnoki Miklós Lajos
304. Dálnoki Miklós László
305. Dávid Gyula (1913)
306. Dávid Gyula (1915)
307. Deák András
308. Deák Antal
309. Deák Gergely
310. Deák Gyula
311. Deák József (1903)
312. Deák József (1925)
313. Demeter Ferenc
314. Demkó Ferenc
315. Dencs József
316. Descha Imre
317. Detre (Eisenberg) István
318. Detre Tamás
319. Dékány János
320. Dékány József
321. Dénes István
322. Déri Gutmann Péter
323. Déri János
324. Déri Róbert Péter
325. Déri Róbert
326. Dévay D. (Danhauser) Sándor
327. Dévay Vilmos
328. Dévényi Dankó Ferenc
329. Dicső Antal
330. Dicső János
331. Dicső Sándor
332. Diószeghy Győző
333. Dobi Tibor Károly
334. Dobó Géza
335. Dobó Imre
336. Dobó József
337. Dobó Szilveszter
338. Dobos András
339. Dobos István
340. Dobos István
341. Dobos József
342. Dobrai Márton
343. Domján Imre
344. Domján János

345. Domokos Ferenc
346. Domonkos Sándor
347. Dosztál Béla
348. Dörlfter Henrik
349. Drahos Imre
350. Dranda Lénárd
351. Dreska Imre
352. Dubányi János
353. Dubrowszky Vladimír
354. Dudás Béla
355. Dudás József
356. Dugalin György
357. Dülk József
358. Dvorzsák Antal
359. Egervári János
360. Egressi Ignác
361. Egri György
362. Egyed Dénes
363. Egyed Sándor
364. Elek Lajos
365. Előd István
366. Eltér Géza
367. Endrődi Zoltán, dr.
368. Engi Andor
369. Enyingi János
370. Eőri Lajos
371. Eőri Sándor
372. Eperjes (Eisen) Ignác
373. Erdély Aurél, dr.
374. Erdélyi Ferenc
375. Erdélyi Péter
376. Erdélyi Sándor
377. Erdélyi Tibor
378. Erdey Sándor
379. Erdődy Győző
380. Erős András
381. Erős Ferenc
382. Eszterhás (Vasek) Ernő
383. Éder István
384. Éles Antal
385. Éles Gusztáv
386. Énekes József
387. Érdi Szász Ernő
388. Fajtha Ferenc
389. Fajtha Károly
390. Faludy György
391. Faragó Géza
392. Faragó Gyula
393. Farkas Gábor
394. Farkas Géza
395. Farkas Imre
396. Farkas János (1918, Alsónémedi)
397. Farkas János (1918, Seregélyes)
398. Farkas József
399. Farkas Kamil
400. Farkas Kornél, dr.
401. Farkas Lóránt
402. Farkas Mihály
403. Farkas Miklós
404. Farkas Olivér, dr.
405. Farkas Pál
406. Farkas Sándor
407. Farkas Vilmos
408. Farkas Zoltán
409. Fazekas Gyula
410. Fazekas János
411. Fazekas (Fuchs) Jenő
412. Fazekas Károly
413. Fábián András
414. Fábián János
415. Fábián László
416. Fábián Nándor
417. Fábián Zoltán
418. Fábri Imre
419. Fehér Ferenc
420. Fehérpataki József
421. Fehérváry Mihály
422. Fejes Zoltán
423. Fekésházi Géza
424. Fekésházi László
425. Fekete Béla
426. Fekete István
427. Fekete János (1904)
428. Fekete János (1913)
429. Fekete Kálmán
430. Fekete László
431. Fekete Pál
432. Fekete Sándor

433. Felkai László, dr.
434. Felkai Rezső
435. Felkai Rudolf, dr.
436. Fellegi (Fellner) Béla
437. Felnémethy Rudolf
438. Ferancz József, ifj. (Ferencz)
439. Ferdinándy László
440. Ferencsik József
441. Ferencz Mihály
442. Ferencz Nándor
443. Ferenczy József
444. Ferge Dezső
445. Félegyházi-Megyesi Ágoston
446. Fényes Bertalan
447. Fiam István
448. Filakovity Mátyás
449. Fischer Árpád
450. Fischer Ferenc József
451. Fischer Géza
452. Fischer Lajos
453. Fister Tibor
454. Fixl Ferenc
455. Fodor Boldizsár
456. Fodor Gyula
457. Fodor István
458. Fodor János
459. Fodor László, dr.
460. Fodor Pál
461. Fodor Zoltán
462. Fogarasi Szabó Sándor
463. Fonó Klein László
464. Forczek Miklós
465. Forgács András
466. Forthuber Béla, dr.
467. Földházi Imre
468. Földi József
469. Földvári Henrik (Frech)
470. Földváry-Boér Elemér
471. Francz József
472. Frank László
473. Frankl Ferenc
474. Frantsik Géza
475. Frauenhoffer József
476. Freylich Jenő
477. Friesz György
478. Frimnel Ferenc
479. Fullajtár Ferenc
480. Fuszek Emil
481. Fülöp Jenő
482. Füstös Kálmán
483. Füzesi Andor
484. Füzesséry Sándor
485. Gaál Sándor
486. Galambos Dezső (Goldstein)
487. Galambos József
488. Galba János
489. Gallauner Károly
490. Garamszegi Harry
491. Garamvölgyi János (1920)
492. Garamvölgyi János (1928)
493. Garamvölgyi József
494. Garamvölgyi Vilmos
495. Gavenda Lajos
496. Gábor Gusztáv
497. Gábori György
498. Gády Béla
499. Gál Lajos
500. Gál Sándor (Gaál)
501. Gálos Géza
502. Gálos István
503. Gálya András
504. Gáspár György
505. Gáspár Lajos
506. Gáspár Sándor
507. Gáti Róbert
508. Gebe Endre
509. Gecsényi Lajos
510. Gelléri Gyula, dr.
511. Gellért Imre
512. Gera Béla
513. Gergye János
514. Gerecz Árpád
515. Gerencsér Zoltán
516. Gergely Géza
517. Gergely Gyula
518. Gergely István
519. Gerle Imre
520. Gerle Lóránd

521. Geszthelyi-Nagy Zoltán
522. Géczi Lajos
523. Gémes István
524. Gémesi Gyula
525. Gibicz (Gibisz) Béla
526. Giláser Gusztáv
527. Golda Győző
528. Goldberger György
529. Goldstein Dezső
530. Golemsky Miksa
531. Golubovics József
532. Golubovits István
533. Golya András
534. Gombás József
535. Gombos Gyula
536. Gonda György
537. Gortva Gyula
538. Gosztonyi János
539. Gosztonyi József
540. Göbölly Ferenc
541. Görgey Guidó
542. Görhöny József, dr.
543. Gráf István
544. Gráfel Miksa
545. Gremesperger Mihály
546. Grunsity János
547. Grúber Imre
548. Gulyás András
549. Gulyás József (1912)
550. Gulyás József, dr. (1927)
551. Guttmann Jenő
552. Gyarmati Béla
553. Gyarmati Mihály
554. Gyarmati (Meres) Miklós
555. Gyarmati Tibor
556. Gyimesi György
557. Gyömörei Lajos
558. Györgyey F. Aladár
559. Györgyfalvi György
560. György-Imre Károly
561. Gyucsán Gyula
562. Gyuricsány József
563. Gyuricza István
564. Gyurkovics Géza
565. Hadarics Kálmán
566. Hadházi József
567. Hadmacsik Tibor
568. Haffauer Imre
569. Haider Ferenc
570. Hajagos Gyula
571. Hajagos József
572. Hajas Árpád
573. Hajas-Juhász Alfréd
574. Hajdek Róbert
575. Halász Miklós
576. Halász Tibor
577. Halász Zoltán
578. Halászfő Zoltán
579. Halik Béla
580. Halmágyi Sándor
581. Halmos László
582. Haluska Zoltán
583. Hamerli István, dr.
584. Hammer Géza
585. Hammer Pál
586. Hamzik László
587. Hankovszky Géza, dr.
588. Haraszthy Vince, dr.
589. Haraszi József
590. Hargittai (Hajcsér) László
591. Harmath István, id.
592. Harmath István, ifj.
593. Harmath László
594. Harnisch József
595. Hartung József
596. Hartweg Antal
597. Hattayer Imre
598. Hauder Károly
599. Havas Gábor
600. Hável József
601. Hegedüs Imre
602. Hegedüs János András
603. Hegedüs László
604. Hegyi István
605. Heidinger Béla Simon
606. Heinisch Nándor
607. Helmi Róbert
608. Henkel István

609. Henkel Károly
610. Herendi Károly
611. Hernádi József
612. Hernek András
613. Hertelendy Andor
614. Hetényi (Handl) Jenő
615. Hetessy Kálmán, dr.
616. Héder István
617. Héja Pál
618. Hideghéti József
619. Hiesz György
620. Hinfner Kálmán
621. Hoch Árpád
622. Hoffenträger Emil (Heffentraeger)
623. Hoffmann József
624. Hoffmann Pál
625. Hojdek Róbert
626. Holczer László
627. Holec Pál
628. Holecz József
629. Honti-Heim Ferenc
630. Honti Nándor
631. Hoos Károly
632. Horányi Lajos
633. Hornyák József
634. Hortobágyi Gyula
635. Horváth B. József
636. Horváth Endre
637. Horváth Ferenc
638. Horváth János (1914)
639. Horváth János, id. (1926)
640. Horváth János, ifj. (1920)
641. Horváth József
642. Horváth László
643. Horváth Pál Mihály
644. Horváth Sándor
645. Horváth Tibor
646. Hovancsik András
647. Hoyos János, dr.
648. Hölei József
649. Hrecska Jenő
650. Hruby Frigyes Ferenc
651. Hugyec János
652. Hugyec Pál
653. Hunyadi Sándor, dr.
654. Hurja Pál
655. Huszár Benjamin
656. Hulai Hubert
657. Igaz Béla
658. Ignác István
659. Ignatovits Sándor
660. Ijjász Ferenc
661. Ikvai Mihály
662. Ikvay Gyula
663. Illavszki Jenő
664. Illés László, dr.
665. Illésfalvy-Szabó József
666. Illyés Endre
667. Imre Béla
668. Inatkó Gusztáv
669. Incze Lajos
670. Incze László
671. Ircsik Károly
672. István László
673. Istvánfi Gyula
674. Ivády Sándor, dr.
675. Iván József, dr.
676. Ivánka Rudolf
677. Iványi Béla
678. Iványi Ferenc, dr.
679. Iványi István, id.
680. Izsák Lajos
681. Írásos Kálmán
682. Jakab Bálint
683. Jakab József
684. Jakab Lajos
685. Jakob Antal
686. Jakobec Ferenc
687. Jakus Imre
688. Jakus Pál
689. Jamniczky Győző
690. Jamniczky László
691. Jandácsik Ferenc
692. Jandácsik Sándor
693. Jankech József
694. Jankó Ferenc, id.
695. Jándi Ferenc
696. Jándi János

697. Jánosa Sándor
698. Járvás Béla
699. Jávori János
700. Jávori Szilárd
701. Jávorszki Tibor
702. Jecsmenik István
703. Jeges Sándor
704. Jelinek László
705. Jellinek Lajos
706. Jeszenszky-Böhm Attila
707. Jodál Sándor
708. Joó József
709. Jónás Pál, dr.
710. Józsa Mihály
711. Juhász János
712. Juhász Jenő
713. Juhász Károly
714. Junász (Juhász) Géza
715. Junghansz Károly
716. Juranovics István
717. Jurassa Béla
718. Juszt István, dr.
719. K. Szűcs János*
720. Kaas Ervin
721. Kalapos Ernő
722. Kalmár Gyula
723. Kamarás Ferenc
724. Kamin Károly
725. Kanozsai János
726. Kanyó József
727. Kapi Béla
728. Kapdebó Dénes
729. Kaposi Ferenc
730. Kaposi György
731. Kaposi István
732. Kapuvári (Králl) Ferenc
733. Karagits György
734. Karagity Antal
735. Karai Imre
736. Karácsony Ferenc
737. Karácsonyi-Szobodics József
738. Kardos Ferenc
739. Kardos István
740. Kardos László

741. Karizs András
742. Karrai Tibor
743. Karteszi József
744. Kassai Tibor
745. Katona Ferenc
746. Katona István
747. Katona Lajos
748. Katona László
749. Kaunitz István
750. Kádár Géza
751. Káldy Ferenc
752. Kálmán László, dr.
753. Kálnoki Tibor
754. Kálnoky Domonkos
755. Kálnoky-Kiss Tibor
756. Kálóczy Kálmán
757. Kámán Károly
758. Kánya Tibor, dr.
759. Kármán Tibor
760. Károlyfi Gyula
761. Kárpáti József
762. Kárpáti Kamil
763. Kecskés András
764. Kecskés Ferenc
765. Kekén András
766. Kékesi Zoltán
767. Kelemen Gyula, dr.
768. Kemecsei József
769. Kemecsei László
770. Kemenes János
771. Kemény Ferenc
772. Kemény István
773. Kemény László
774. Kenész János
775. Kenéz István
776. Keppel Miklós
777. Keppel Vilmos
778. Kerbolt Lajos
779. Kerekes András
780. Kerekes Endre
781. Kerekes Ferenc
782. Kerekes György
783. Kereskedő Jenő
784. Keresztesi Ferenc

785. Keresztesy Lóránt
786. Kerékfy Zoltán
787. Kerner Antal
788. Kerner Béla
789. Kerner Ottó
790. Kerni Kálmán
791. Kertész Géza
792. Kertész Imre
793. Kertész János
794. Kertész István
795. Kertész László, dr.
796. Kertész Sándor
797. Keserű Imre
798. Keszey Imre, dr.
799. Keszthelyi Mihály
800. Kéri Kálmán
801. Kéri Kálmán Gyula
802. Kidlinger Ignác
803. Kihut József
804. Kintér Mihály
805. Király Antal
806. Király Béla
807. Király István
808. Király József
809. Király Viktor
810. Király Zoltán
811. Kíry Gyula
812. Kis Béla
813. Kis Ferenc Sándor
814. Kis Tibor
815. Kisházi Iván György
816. Kisházi János (Gellért)
817. Kismarjai Tibor, dr.
818. Kispál Imre
819. Kispál Vilmos
820. Kiss András
821. Kiss Béla
822. Kiss Dániel
823. Kiss Ernő
824. Kiss István (1911)
825. Kiss István (1917)
826. Kiss János
827. Kiss László
828. Kiss Miklós
829. Kiss Pál
830. Kiss Roland, dr.
831. Kiss Sándor (1899)
832. Kiss Sándor, dr. (1906)
833. Kiss Tibor
834. Kiss Zoltán
835. Kizman János
836. Klárai Vilmos
837. Klébl Márton
838. Knap József
839. Kobilárcsik Frigyes
840. Koch Hugó
841. Kocsis Károly
842. Kodrán István
843. Kodrán Lajos
844. Kolbert János
845. Kolczonay István, dr.
846. Kollár Fekete István
847. Komáromi Ferenc
848. Komáromi István
849. Koncz János
850. Koncz László
851. Kondor Antal
852. Konkoly-Thege Miklós
853. Konnert Artur
854. Koós Imre (1907)
855. Koós Imre (1924)
856. Koós Zsigmond
857. Kopek Imre, dr.
858. Koppány Bertalan
859. Koppány Kálmán
860. Korcz László
861. Korda György
862. Kordik Géza
863. Kormány Géza, dr.
864. Korniss Ferenc
865. Korondy Endre
866. Korpics Ferenc
867. Koschitzky László
868. Kostyán Jenő
869. Kotsits Attila
870. Kovalóczy Károly
871. Kovács Albert
872. Kovács Dezső

873. Kovács (Kohn) Elemér
874. Kovács Ferenc
875. Kovács Gusztáv
876. Kovács Gyula
877. Kovács Imre
878. Kovács István (1900)
879. Kovács István (1914)
880. Kovács István (1928)
881. Kovács István Iván (1920)
882. Kovács János (1900)
883. Kovács János (1915)
884. Kovács János (1925)
885. Kovács János (1932)
886. Kovács Lajos (1912)
887. Kovács Lajos (1924)
888. Kovács László Gyula
889. Kovács Sándor
890. Kovács Tibor
891. Kovács Zoltán
892. Kozári Mihály
893. Kozma Gábor
894. Kozma Sándor
895. Kósa Béla
896. Köbli Sándor
897. Köhler Emil
898. Körmendy Károly
899. Körmöczy György
900. Környei Ferenc
901. Kövesi Pál, dr.
902. Kő Antal
903. Kő Miklós
904. Kőrösmezey László
905. Kőrösy György
906. Kővári Lajos
907. Krajczér Artúr
908. Kraloványzky Ubul
909. Krassói Ede
910. Krasznai László Köhler
911. Krasznay Béla
912. Kreibich Béla
913. Kreidl Ferenc
914. Krevitz Béla
915. Krizsák János
916. Krizsek Ferenc
917. Kröninger István
918. Kruppa Rezső
919. Kruskovics András
920. Kubisi Béla
921. Kucsebár József
922. Kudinger István
923. Kukor Vince
924. Kukucs Lajos
925. Kulin Viktor, dr.
926. Kunéry István András (Kunéri)
927. Kuron Mihály
928. Kurta Gábor
929. Kutasi István, dr.
930. Kvanka Béla
931. Laborczy Gyula
932. Laczkó István
933. Laczófi Géza Jenő
934. Lada József
935. Lakatos Imre
936. Lantos István
937. Lantos Pál
938. Láda Ferenc
939. Láda János
940. Láng Ignác
941. Langó József
942. Lányi Pál
943. László Gáspár
944. László Jenő
945. László Károly
946. Lászlóffy Tibor
947. Lecsényei Lajos
948. Lehoczky László
949. Leleszi Barnabás
950. Lencse József
951. Lencsés Ferenc
952. Lencsés János
953. Lendvai Kamil
954. Lendvay Kálmán
955. Lengyel Ferenc
956. Lengyel József (1895)
957. Lengyel József (1913)
958. Lengyeli Károly
959. Letenyeyi László, dr.
960. Levardi Károly

961. Léka Endre
962. Létay István
963. Lieb József
964. Liebner Sándor
965. Ligeti József
966. Ligetvári Mihály
967. Lipcsei Márton
968. Lipcsei-Magyar Sándor
969. Lipcsey Sándor
970. Lipták András
971. Lipták Jenő
972. Liszka Nándor, dr.
973. Lovassy Jenő
974. Lóránt István
975. Lőcsey Elemér
976. Lőcsey Géza
977. Lőrincz Lajos
978. Ludvig Károly
979. Ludwig Imre
980. Lukács Andor
981. Lukács Géza
982. Lukács György
983. Lukács Gyula Iván
984. Lukács István
985. Lukács Sándor, id.
986. Lukács Sándor, ifj.
987. Lung Egyed
988. Maár Béla
989. Maár Gyula
990. Madaras Ferenc
991. Magay Zoltán
992. Magyar Károly
993. Magyar Lajos
994. Magyarits János
995. Magyarits Sándor
996. Majer István
997. Majer Márton
998. Majer Mihály
999. Majorosi János
1000. Makai Béla (1907)
1001. Makai Zsigmond
1002. Makkai Béla (1910)
1003. Mak(k)ai Ervin
1004. Makkai Lajos
1005. Makkai Oszkár, dr.
1006. Maklári Béla
1007. Makra János
1008. Malcsik Mihály
1009. Marcsi György?
1010. Marényi Ernő
1011. Marinák István
1012. Marinkay István
1013. Martin Sándor
1014. Marton Sándor
1015. Marzányi István
1016. Matécsik Mihály
1017. Matusovics Elemér
1018. Matyja Ferenc
1019. Mauthner Gyula
1020. Mayer Márton
1021. Mácsi Aba
1022. Mányi Pál
1023. Márai István
1024. Márai Sándor
1025. Márk László
1026. Márton István
1027. Márton László
1028. Máthé Miklós
1029. Mátraházi (Müller) István
1030. Mátyási István
1031. Mátyássy József
1032. Medveczky Sándor
1033. Megyer Tibor
1034. Megyeri Tamás
1035. Melis Mihály
1036. Mensáros Attila
1037. Merész Károly
1038. Mester Béla
1039. Mesterházi István
1040. Metz István
1041. Mező Imre
1042. Mező József
1043. Mezőfy Károly
1044. Mélai János
1045. Ménesi Ferenc
1046. Mérái József
1047. Mészáros Gusztáv
1048. Mészáros Sándor

1049. Mézes Ferenc
1050. Michnay Gyula
1051. Mihaleczki János
1052. Mihalovich László
1053. Mihály József
1054. Miklósi István
1055. Mikó Ferenc
1056. Mikó Miklós
1057. Mikola Emil
1058. Mille Kálmán
1059. Miski Károly
1060. Miskovits Péter
1061. Miszlai Gyula
1062. Mituk Elek Károly
1063. Mogyoró István
1064. Mogyorós Sándor
1065. Mohay Károly
1066. Mohr János
1067. Moldoványi József, dr.
1068. Molnár Aladár
1069. Molnár Antal
1070. Molnár Béla
1071. Molnár Ferenc (1914)
1072. Molnár Ferenc, dr. (1906)
1073. Molnár Frigyes
1074. Molnár Géza
1075. Molnár István
1076. Molnár József (1907)
1077. Molnár József, dr. (1915)
1078. Molnár Lajos
1079. Molnár László
1080. Molnár Ödön
1081. Molnár Sándor
1082. Morvai Ferenc
1083. Morvai Tibor
1084. Motika Ottó
1085. Módly István
1086. Móricz Gyula
1087. Mózes Mihály
1088. Mózsa Géza
1089. Mulla Kálmán
1090. Murai (Mok) Lajos
1091. Musilla József
1092. Musza Pál
1093. Müller József
1094. Müller Kálmán
1095. Müller Károly
1096. Nadabán György
1097. Nagy András
1098. Nagy Antal
1099. Nagy Barna Sándor
1100. Nagy Bernát
1101. Nagy Béla
1102. Nagy Elek
1103. Nagy György
1104. Nagy Imre
1105. Nagy István
1106. Nagy József (1910)
1107. Nagy József (1914)
1108. Nagy József (1918)
1109. Nagy József (1923)
1110. Nagy József László (1923)
1111. Nagy József (1925)
1112. Nagy József (1926)
1113. Nagy Mátyás
1114. Nagy Mihály
1115. Nagy Pál
1116. Nagy Sándor
1117. Nagybarna Nándor
1118. Negrelli Aladár
1119. Nemes János
1120. Nemesi Lajos
1121. Neukum Márton
1122. Németh Emil (1903)
1123. Németh Emil (1913)
1124. Németh Endre
1125. Németh Imre
1126. Németh István (1917)
1127. Németh István (1920)
1128. Németh István (1925)
1129. Németh Lajos (1924, Perenteg)
1130. Németh Lajos (1924, Zalahosszúfa)
1131. Németh Sándor
1132. Németh Tibor
1133. Novák Gusztáv
1134. Novák István
1135. Novák József
1136. Novák Károly

1137. Nyerges Pál, dr.
1138. Nyeste Pál
1139. Nyeste Zoltán
1140. Nyéki Elemér
1141. Nyilas Péter
1142. Nyulas (Nyilas) Kálmán
1143. Okolicsányi László
1144. Okolicsányi Miklós
1145. Okolicsányi Pál
1146. Olajos Béla
1147. Oláh Mihály
1148. Oltai László
1149. Oltványi Ferenc
1150. Oltványi Vince
1151. Ondré Jenő
1152. Ondrusek Mihály, dr.
1153. Orbán György
1154. Orbán Lajos
1155. Orosz Béla
1156. Orosz D. Tamás
1157. Oszlányi Károly
1158. Otto László
1159. Ónódi Mihály
1160. Ötvös Gyula
1161. Őri Sándor
1162. Paál László
1163. Pajer János
1164. Paktorovics Gyula
1165. Palágyi József
1166. Pallavichini Alfréd
1167. Palocsay István
1168. Panajott Béla
1169. Pandúr Károly
1170. Pandur Viktor
1171. Pap István
1172. Papp András
1173. Papp Ferenc
1174. Papp János (1900)
1175. Papp János, ifj. (1911)
1176. Papp József
1177. Papp Viktor, dr.
1178. Papp Zoltán
1179. Paraszt Ferenc
1180. Parragh Dénes
1181. Parázs Albin
1182. Paski Béla
1183. Pataki Ferenc
1184. Pataki Gábor
1185. Pathó László
1186. Paulinyi Béla
1187. Pazonyi István
1188. Pál András
1189. Pál Károly
1190. Pálfi Gyula (Pálffy)
1191. Pálffy László, dr.
1192. Pálffy-Muhoray Zoltán
1193. Páncsity János
1194. Pártay Tivadar
1195. Pásthly Ottó
1196. Pászthy János
1197. Pásztor Antal
1198. Pásztor István
1199. Pásztor József
1200. Pellach Kornél
1201. Pelsőczy József
1202. Pendl Antal
1203. Perczel Tamás
1204. Pereszlényi Miklós
1205. Perényi László
1206. Perger Gyula
1207. Perger Károly
1208. Pesti István
1209. Peszteric Károly
1210. Pethő György
1211. Pethő László
1212. Pethő Péter Pál
1213. Petkóczy János
1214. Petőcz Gusztáv
1215. Petőházi Lajos, ifj.
1216. Petrányi Ede
1217. Petruska Miklós
1218. Péchy László
1219. Péntek Gábor
1220. Péter Ernő, dr. (1906)
1221. Péter Ernő (1927)
1222. Péter Ervin
1223. Péter János (1918)
1224. Péter János (1929)

1225. Péter Szabó András
1226. Péterfi (Péterfy) Sándor, dr.
1227. Philip László
1228. Pieringer Károly, dr.
1229. Piláth József
1230. Pilcher Rezső
1231. Pintér János, dr.
1232. Piroska László
1233. Pogrányi János
1234. Polák Gusztáv
1235. Polyák János
1236. Polyák József
1237. Pokol Gyula
1238. Pokomándi Elek
1239. Pongácz Dezső
1240. Porcsa Mihály
1241. Porpáczy Ottó
1242. Port Elemér
1243. Posch József
1244. Potondi István
1245. Pozsgai Imre
1246. Preisz Márton
1247. Prosen Sildo
1248. Prónay József
1249. Pröhle István
1250. Pucsinszki István
1251. Purgly Tamás
1252. Puska (Sat) Lajos
1253. Puskás Bálint
1254. Pzanda Lénárd
1255. Raáb István
1256. Rab (Ráb) Béla
1257. Radócz Ferenc
1258. Radvány János
1259. Radványi Ferenc, dr.
1260. Radványi László
1261. Ragó Raffael
1262. Ragoncza István
1263. Rainprecht Antal, dr.
1264. Rajk István
1265. Rajki (Waller) Aladár
1266. Ramaszeder Tibor
1267. Raminger Károly
1268. Rangl István
1269. Ransch István
1270. Rasz Ignác
1271. Rattai Lajos
1272. Rausch István
1273. Rác Imre
1274. Rác István
1275. Rác János
1276. Rác Mihály
1277. Ráczkövi Andor, dr.
1278. Rácsik László
1279. Rádi Vince
1280. Rák Jenő
1281. Rásonyi Papp István
1282. Rátkai Béla, dr.
1283. Rátkai Lajos
1284. Rehák György
1285. Reibl László
1286. Reich János
1287. Reinicz Egon
1288. Reismann László
1289. Reisz Márton
1290. Reitinger Sándor
1291. Reményi Gábor
1292. Rendes Péter
1293. Rex Tibor
1294. Rédei Réder György
1295. Révai György
1296. Rézner János
1297. Riba János
1298. Richter Péter
1299. Rieber László
1300. Rigó Ernő, dr.
1301. Rippel János
1302. Ritzl Sándor
1303. Rostás Pál
1304. Rossz István
1305. Rovicsár (Rozvicsák) István
1306. Rovni Ferenc
1307. Rozsnyai Nándor
1308. Róth János (1911)
1309. Róth János (1915)
1310. Rózsás János
1311. Rózsás József
1312. Röhmer Alfréd

1313. Ruby Frigyes
1314. Ruzcsák László
1315. Ruznyák Pál, dr.
1316. Ruzicska György
1317. Ruzsics Károly
1318. Saiter Béla
1319. Saláta Gyula
1320. Saly Dezső
1321. Sarlós Rezső
1322. Sasvári Andor, dr.
1323. Sata József
1324. Sándor Elemér
1325. Sándor István, dr.
1326. Sándor-Nagy Jenő
1327. Sándorffy Gyula
1328. Sánta József
1329. Sára József
1330. Sári Béla
1331. Sárkány Győző
1332. Sárközi István, dr.
1333. Sármány József
1334. Sárosi György
1335. Sárosi (Sárossy) Pál
1336. Sárospataki György, dr.
1337. Sárvári Zoltán
1338. Sáska Sándor
1339. Scarler Mihály
1340. Schatz Nándor
1341. Schiller Ernő
1342. Schiller Géza
1343. Schiller János
1344. Schilling Géza
1345. Schlager Antal János
1346. Schmall József
1347. Schneczky Ferenc
1348. Schosztek János
1349. Schramm Pál
1350. Schreiner János
1351. Schusztál György
1352. Schusztér Antal
1353. Schwenk Imre
1354. Schwerlihovszky Pál
1355. Schwilgin Frigyes
1356. Sebődi György

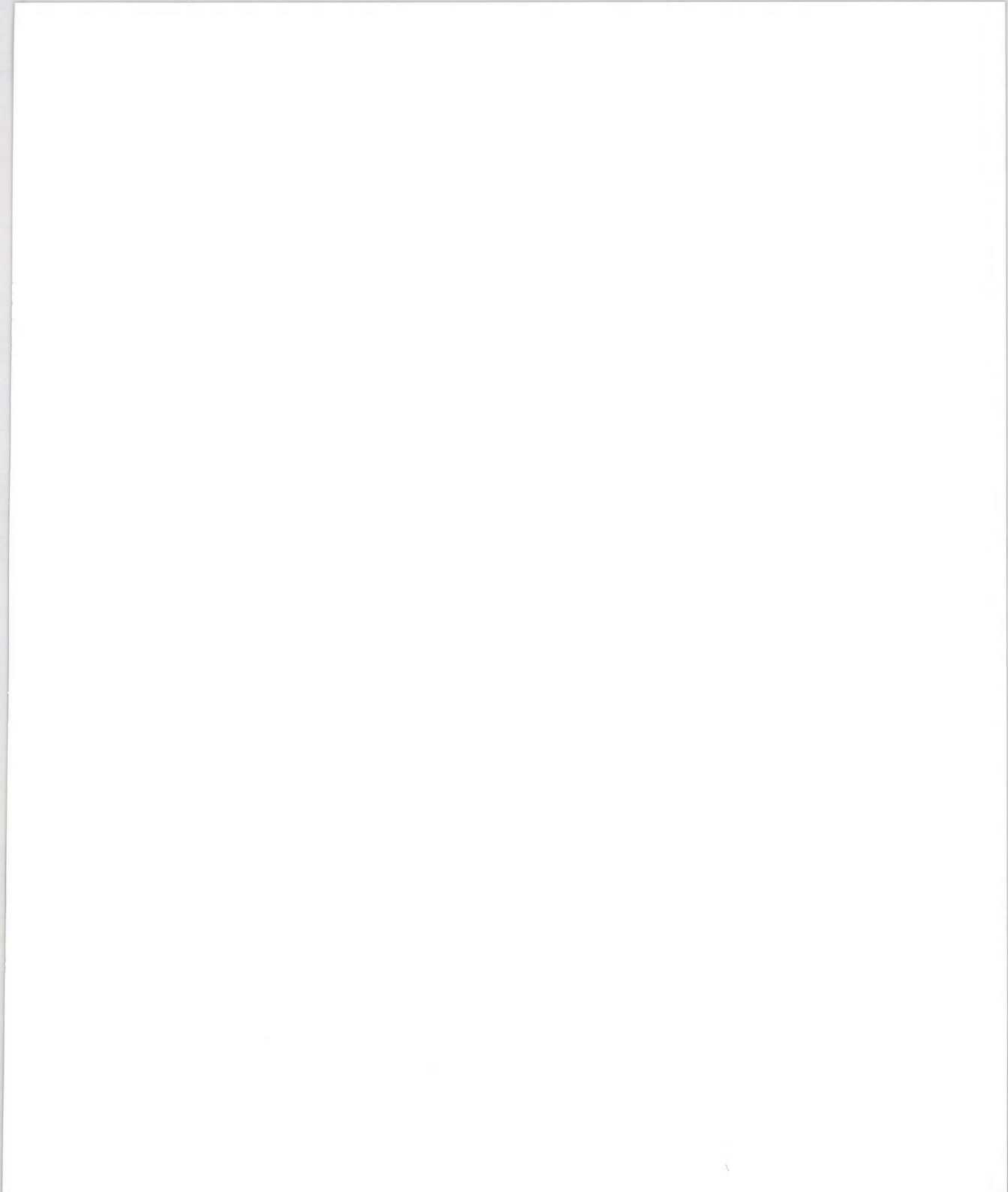
1357. Sefcsik Jenő
1358. Seidel István
1359. Selmeci Pál
1360. Selmeczi István
1361. Selmeczy (Safranek) Ferenc
1362. Seregély Lajos
1363. Seregély László
1364. Seres János
1365. Serf Viktor
1366. Sesevits László Antal
1367. Siegler Andor
1368. Sigetter Viktor
1369. Simon Ágoston
1370. Simon Gábor
1371. Simon Gyula
1372. Simon Illés
1373. Simon Károly
1374. Simonfai (Simonfi) István
1375. Simontsits Elemér
1376. Simonyi István
1377. Sipos Domonkos
1378. Simsalek Lajos
1379. Skolnyik József (Skolnik)
1380. Skorka János
1381. Skublics György
1382. Skultéty László
1383. Slézinger Steve
1384. Slinák Ferenc
1385. Solt László
1386. Soltész Ödön
1387. Solthy Vilmos
1388. Solti László
1389. Solti Mihály
1390. Solymos Tibor
1391. Solymosi (Schmelka) József
1392. Somjai János
1393. Somlai Ferenc
1394. Somlai Simalik Lajos
1395. Somogyi Béla
1396. Somogyi József
1397. Somogyi Sándor
1398. Somossy László, dr.
1399. Somosvári Frigyes
1400. Somóczy Lóránt, dr.

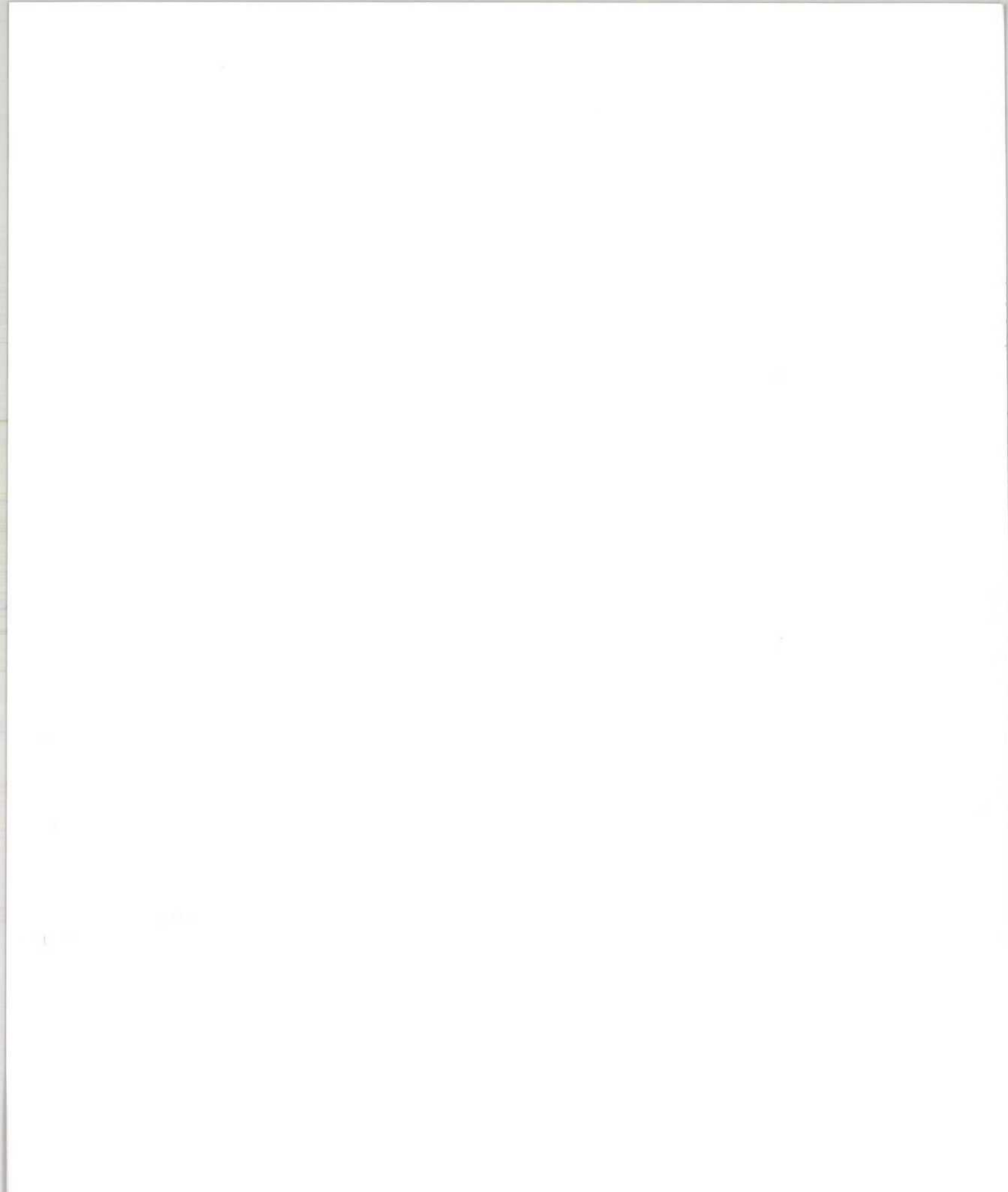
1401. Somssich József, dr.
1402. Sosztál György
1403. Sóskuti Endre
1404. Sóti Frigyes
1405. Sótornyai József
1406. Söjtöry Ferenc
1407. Stehlik Ferenc
1408. Steiner György
1409. Stern Mendel
1410. Stern Pál
1411. Stibor Imre
1412. Stibrányi Márton
1413. Stinner János
1414. Stumpf Lóránt
1415. Suba László
1416. Suda József
1417. Suga Béla
1418. Sugár Sándor (1924)
1419. Sugár Sándor (1930)
1420. Sugár Tamás
1421. Sukics György
1422. Suput Mihály
1423. Sütő János
1424. Süveges Ferenc, dr.
1425. Szabadi István
1426. Szabadi József
1427. Szabados István
1428. Szabó András
1429. Szabó Antal
1430. Szabó Ágoston
1431. Szabó Bálint
1432. Szabó Béla (1913)
1433. Szabó Béla (1931)
1434. Szabó Ferenc (1900)
1435. Szabó Ferenc (1910)
1436. Szabó György (1909)
1437. Szabó György (1918)
1438. Szabó Ignác
1439. Szabó Imre (1895)
1440. Szabó Imre (1910)
1441. Szabó István (1928)
1442. Szabó János (1910)
1443. Szabó János (1912)
1444. Szabó József (1915)
1445. Szabó József (1918)
1446. Szabó József (1929)
1447. Szabó Károly
1448. Szabó Mátyás
1449. Szabó Sándor (1909)
1450. Szabó Sándor (1917)
1451. Szabó Tibor
1452. Szabó Zoltán
1453. Szakács Sándor
1454. Szakál Imre
1455. Szakáts Béla
1456. Szakáts József
1457. Szalai Árpád
1458. Szalay Gyula, dr.
1459. Szalay Lajos
1460. Szalay László
1461. Szalády Rezső
1462. Szalkai István
1463. Szalontai János
1464. Szalóky Dénes
1465. Szamitter Béla, dr.
1466. Szamosújváry Tibor
1467. Szamosvári Frigyes
1468. Szanka Gábor
1469. Szanyi István
1470. Szarka Béla
1471. Szarka Gábor, dr.
1472. Szarvas Ferenc
1473. Szarvas Pál
1474. Szaszák Béla
1475. Szádovszki Sándor
1476. Szálka Imre, dr.
1477. Szántó Zoltán
1478. Szász Flórián
1479. Szászi Pál
1480. Szászi Kovács Pál
1481. Szeberényi András
1482. Szecsei Imre, dr.
1483. Szederkényi Ferenc
1484. Szegedi László
1485. Szegfű András
1486. Szeghalmi Lajos
1487. Szekercés József
1488. Szekeres Gyula, dr.

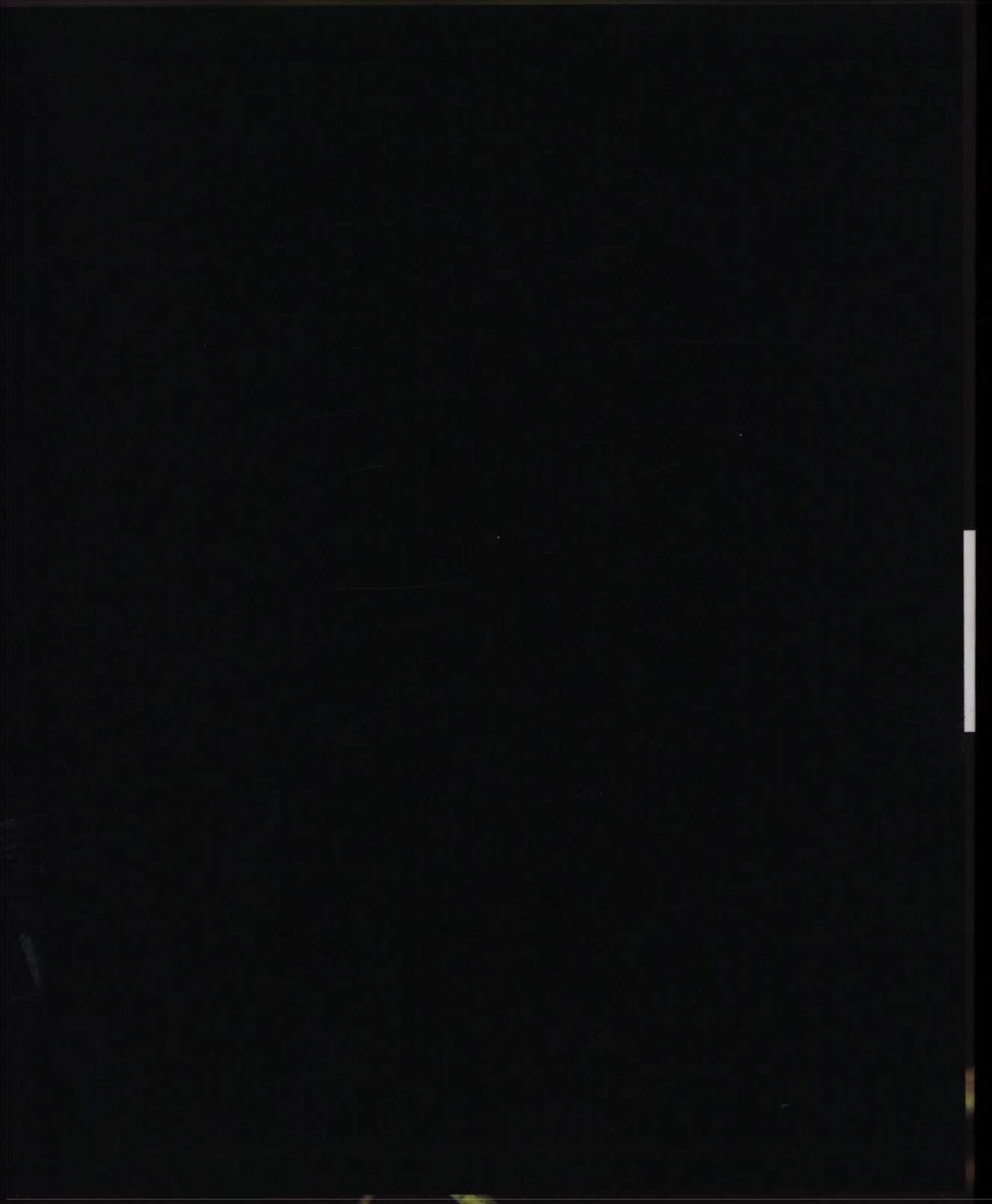
1489. Szekeres Vince, dr.
1490. Szekér Gyula
1491. Szeleczky Gyula
1492. Szenczy Sándor, dr.
1493. Szenes Árpád
1494. Szenes József
1495. Szente György
1496. Szentgyörgyi Dániel
1497. Szentirmay Antal
1498. Szentpály-Gavallér Ákos
1499. Szepessy Géza
1500. Szerb János
1501. Szécsényi Ferenc
1502. Szécsi János
1503. Székely Ferenc
1504. Székely Imre
1505. Székely János, dr.
1506. Székely Pál, dr.
1507. Székely Péter
1508. Székely Sándor
1509. Székely Tibor
1510. Szél Árpád
1511. Széles György
1512. Széll István
1513. Szigethy József
1514. Szigeti Tivadar
1515. Szilas(s)y(i) István
1516. Szilágyi Endre
1517. Szilágyi János
1518. Szilágyi Lajos
1519. Szilágyi Sándor
1520. Szilágyi Tibor
1521. Szilberek Jenő
1522. Szilberki Béla
1523. Szimicsek Alajos
1524. Szíjgyártó Béla
1525. Szíjgyártó Miklós
1526. Szlávik Zsigmond
1527. Szlimák Ferenc
1528. Szluka János
1529. Szobonya Pál
1530. Szoboszlai (Turcsik) Ferenc, dr.
1531. Szokoli Lajos
1532. Szokoli László
1533. Szolnoki István
1534. Szomjas Árpád
1535. Szommer Endre
1536. Szovits László
1537. Szóbel Miklós
1538. Szögi Imre
1539. Szörényi Tibor
1540. Szőnyegi László
1541. Szőnyi Bálint
1542. Szőts Ervin
1543. Sztankay Oszkár
1544. Sztáray Zoltán
1545. Szuha Balázs
1546. Szuha István
1547. Szujovszky Zoltán
1548. Szulok Lajos
1549. Szűcs Imre
1550. Szűcs János
1551. Szűcs József
1552. T. Horváth István*
1553. Tabi Lajos
1554. Tabódy István
1555. Takács Ágoston
1556. Takács Béla
1557. Takács István
1558. Takács József (1914)
1559. Takács József (1921)
1560. Talabér Károly
1561. Talján László
1562. Tamás (Trepper) Dezső
1563. Tamás József
1564. Tamáskovits Lajos
1565. Tanay Zsigmond
1566. Tanos Jenő
1567. Tarkó András
1568. Tarnai László
1569. Tarr János
1570. Tasnádi Bálint
1571. Tasnádi Károly
1572. Tassi István
1573. Tatai Géza
1574. Tataier János
1575. Tataja László
1576. Tatár György

1577. Tálas Gyula
1578. Tárkányi Mihály
1579. Tárkányi-Horváth István
1580. Tárnok József
1581. Tárnoki József
1582. Tátrai József
1583. Telegdi Gyula
1584. Temesi Lajos
1585. Temesvári Ferenc
1586. Temesvári Rudolf
1587. Ternovszky György, dr.
1588. Tesch Norbert
1589. Tihanyi Ferenc
1590. Tímár Sándor
1591. Thuránszky László
1592. Tolnai Ágoston
1593. Tolnai Károly
1594. Tolnai Lajos
1595. Tompa Zoltán, dr.
1596. Tonigold Benedek
1597. Tonka Béla György Kálmán
1598. Torbágyi Gyula
1599. Torday Egon
1600. Torkos László
1601. Torma Béla
1602. Torma István
1603. Torma Lajos
1604. Tornyi Győző
1605. Torzsay Gyula, dr.
1606. Tóbiás József
1607. Tóth Ferenc, dr. (1903)
1608. Tóth Ferenc (1919)
1609. Tóth Géza, dr. (1901)
1610. Tóth Géza (1922)
1611. Tóth Gyula
1612. Tóth János
1613. Tóth Károly (1896)
1614. Tóth Károly (1926)
1615. Tóth Sándor (1901)
1616. Tóth Sándor (1902)
1617. Tóth Sándor (1923)
1618. Tóth Zoltán (1901)
1619. Tóth Zoltán (1911)
1620. Tölgyes (Teplár) Ferenc
1621. Tömpe Imre
1622. Török János
1623. Török László
1624. Törtei András
1625. Trauker József (Tranker)
1626. Trombitás Lajos
1627. Tschandl Tivadar
1628. Turánszki Károly
1629. Turfit Antal
1630. Turnai László
1631. Ughy Jenő
1632. Ugody István
1633. Ullmann Henrik
1634. Ulm Béla
1635. Ulrich Lajos
1636. Ungár András
1637. Ungár Barna
1638. Ungár Győző
1639. Urbán Endre
1640. Urbán József
1641. Újházi György
1642. Újlaki Kálmán
1643. Újlaki Tibor
1644. Újvári Sándor
1645. Vajay Imre
1646. Vajda Pál
1647. Vajda Tivadar
1648. Vajkó Pál
1649. Vajna István
1650. Vajnai Pál
1651. Vanyek László
1652. Varga Béla
1653. Varga Dénes (1911)
1654. Varga Dénes, dr. (1913)
1655. Varga Gábor, dr.
1656. Varga Géza
1657. Varga Gyula
1658. Varga István (1914)
1659. Varga István (1927)
1660. Varga I. János (1911)
1661. Varga II. János (1915)
1662. Varga János (1928)
1663. Varga József (1918)
1664. Varga József (1923)

1665. Varga József (1928)
1666. Varga Lajos
1667. Varró László
1668. Varvasovszky László, dr.
1669. Vasadi Zoltán
1670. Vaspál Vilmos
1671. Vass Ferenc
1672. Vass István
1673. Vaszner Ferenc
1674. Vattay Antal
1675. Vágó Ernő
1676. Válik István
1677. Vándor László
1678. Váradi István
1679. Vári Gyula
1680. Vásárhelyi János
1681. Velencei Sándor
1682. Veréb Kálmán
1683. Veréb László
1684. Vermes László
1685. Vertetics László
1686. Veszetics József
1687. Veszprémi Ferenc
1688. Végh Antal
1689. Végvári (Weisz) Jenő
1690. Vér Zoltán
1691. Vértessy László
1692. Viczián Pál
1693. Vida Lajos
1694. Vielkievicz József
1695. Vietorisz Géza
1696. Vigh András
1697. Villy Sándor
1698. Vincze Henrik
1699. Vincze János
1700. Vinczellér Mihály
1701. Viniczai Károly
1702. Viray Károly, dr.
1703. Visnyei Sándor
1704. Vitális István
1705. Vizi Sándor
1706. Vigh Antal
1707. Vízkelety Miklós
1708. Vogeler Róbert
1709. Vojacsek Andor
1710. Vojtek Gábor
1711. Vojtek Géza
1712. Volford János
1713. Vorgics (Vorgits) Mátyás
1714. Vörös Ádám
1715. Vörös István
1716. Vörös János
1717. Vörös Kálmán
1718. Vörösházi László
1719. Vujakovits Sebő
1720. Weisenburger Ferenc
1721. Wennesch Boldizsár
1722. Wiesler József
1723. Winterrnantel Ferenc
1724. Wittib Ferenc
1725. Wohlfrot József
1726. Wolfner János
1727. Wolford Imre
1728. Wolford István
1729. Wolfordt Gyula
1730. Wrangel Flórián
1731. Wunder Károly
1732. Würtzburger Imre
1733. Zagya Gábor, dr.
1734. Zavarkó Ferenc
1735. Zágón József, dr.
1736. Zentai József
1737. Zichy Péter
1738. Zimányi Tibor, dr.
1739. Zinnermann István
1740. Zongor Géza
1741. Zugyel Bertalan
1742. Zsákai László
1743. Zsátos Kálmán
1744. Zsemler Gyula
1745. Zsilinszky András
1746. Zsoffka Mátyás

Tóth Géza volt a recski tábor legalacsonyabb embere; az egyetlen, aki az emeletes priccsek alsó traktusán egyenesen tudott ülni anélkül, hogy beverte volna a fejét. Korábban a Meteorológiai Intézet egyik vezetője volt. Internálását annak köszönhetette, hogy az általa szerkesztett időjárás-előrejelzések egyike másnapra „lágy nyugati szellőket” ígért, majd a prognózis úgy folytatódott, hogy „a következő napokra északkelet felől” – azaz a Szovjetunió irányából – „fagyos légrétegek betörése várható”. Másnap letartóztatta az Államvédelmi Hatóság. A – nem meteorológiai – hidegháborús légkör éber fürkészei az előjelzésbe csempészett imperialista propagandával, valamint kémtevékenységgel is meggyanúsították. Utóbbinak az volt az alapja, hogy a jelzett napokon valóban egy új szovjet katonai kontingens érkezett Magyarországra, amiről persze senki illetéktelennek nem volt szabad tudnia, és a rádióelhárítás hivatásosai ennek virágnyelven való megszűntetését hallották ki az időjósokból. Így lett a recski rabszengben Tóth Géza ragadványneve „Északkeleti Betörés”.

Van, aki név szerint, van, aki csak az „osztályellenség” és/vagy „rendszerellenesség” titulussal illetett sokaság egyik névtelenjeként tűnik fel a kötet lapjain. A diszkrimináltak eme második világháború utáni panorámája nem a szorosabb értelemben vett „börtönvilág Magyarországon”. A börtönbüntetésre ítéltéken kívül ugyanis – bírósági bizonyítás nélkül – tízezrek raboskodtak éveken át internáló- vagy kényszermunkatáborokban, illetve éltek – lakhelyükről száműzve – meghurcolt páriaként az „internálásszerű kitelepítések” zárt táboraiiban. Szabadulásuk alkalmával kötelezettségvállalást kellett aláírniuk, hogy mivel a velük történtek – azaz a sorsukat megnyomorító atrocitások – „állami titkot képeznek”, arról soha, senkinek nem beszélhetnek. Noha ők, a meghurcoltak állnak a leírás középpontjában, kikerülhetetlenül szövéődött a történetek felidézésébe az Államvédelmi Hatóság ténykedése, mivel ez a szerv volt a kulcsszereplője – legodaadóbb kiszolgálója és végrehajtója – a Rákosi-kori terroruralom legkülönbözőbb formaváltozatainak.

2900 Ft

ISBN 978-963-236-588-6

9 789632 365886

Állambiztonsági
Szolgálatok
Történeti
Levéltára

L'Harmattan

gyarapították a rabmunkások számát, akiket családjuk időközbeni kitelepítése miatt „nem volt hova” szabadítani az akkori Magyarországon. Érkezésük után egy napot kaptak a berendezkedésre, a következő hajnalban már meg is kezdték a munkát. A Kecskemétről érkezőkkel együtt körülbelül 1200–1300 főt tett ki a tábor létszáma. Noha internáltként kezelték őket, az erről szóló véghatározatokat csak 1952 nyarán, utólag állították ki számukra.

A négyzet alakúra formált tábor parancsnoki épületével szemben nyolc háromemeletes ház állt, amelyből négy félig kész épületben – a későbbi munkáslakások egy részében – szállásolták el az őrizeteseket. Ezek akkor még közfal nélküliek voltak. A tábor egészét drótkerítéssel és őrtornyokkal vették körül. Éjszakára a teljes területet ki-világították. A kapu és az őrség háza az épülő vegyiművek felőli oldalon állt. A kaputól balra, a négyes szárny mögött, egy ideiglenes épületben a konyha és a raktár kapott helyet, majd a hármas épület következett. A kaputól jobbra az egyes, mögötte pedig a kettes építmény állt. A konyhával egy magasságban, a kettes és hármas épületek közötti téren volt a számolóhely, ahol gyakran órákig állatták az internáltak, „ha unatkozott az őrség” – tudjuk egy kortárs emlékezőtől. Ugyanezen beszámoló szerint a kettes épületben volt az orvosi rendelő, „ami csak névlegesen volt az, hiszen segíteni nem tudott”, mivel nem rendelkeztek sem műszerekkel, sem gyógyszerekkel. Ugyanitt alakították ki a 18 cellából álló pincebörtönt és a hozzá tartozó kihallgató helyiséget is. Az őrizetesek ugyan elvileg itt sem ismerhették rabtartóik nevét, emlékezetes kegyetlenkedései miatt viszont utánajártak Szűcs Fürst Béla államvédelmi hadnagy kilétének, aki – az évtizedekkel később megnyíló szájak alapján – „élet és a halál ura volt a táborban.” Szűcs Fürst leggyakoribb tartózkodási helye a „pofozószoza” volt, ahol különböző szervezkedéseket, összeesküvéseket igyekezett felderíteni. A beismerő vallomásokat koplaltatással, álló- és vízcsekkben tartással vagy éppen kurtavassal próbálta kikényszeríteni.

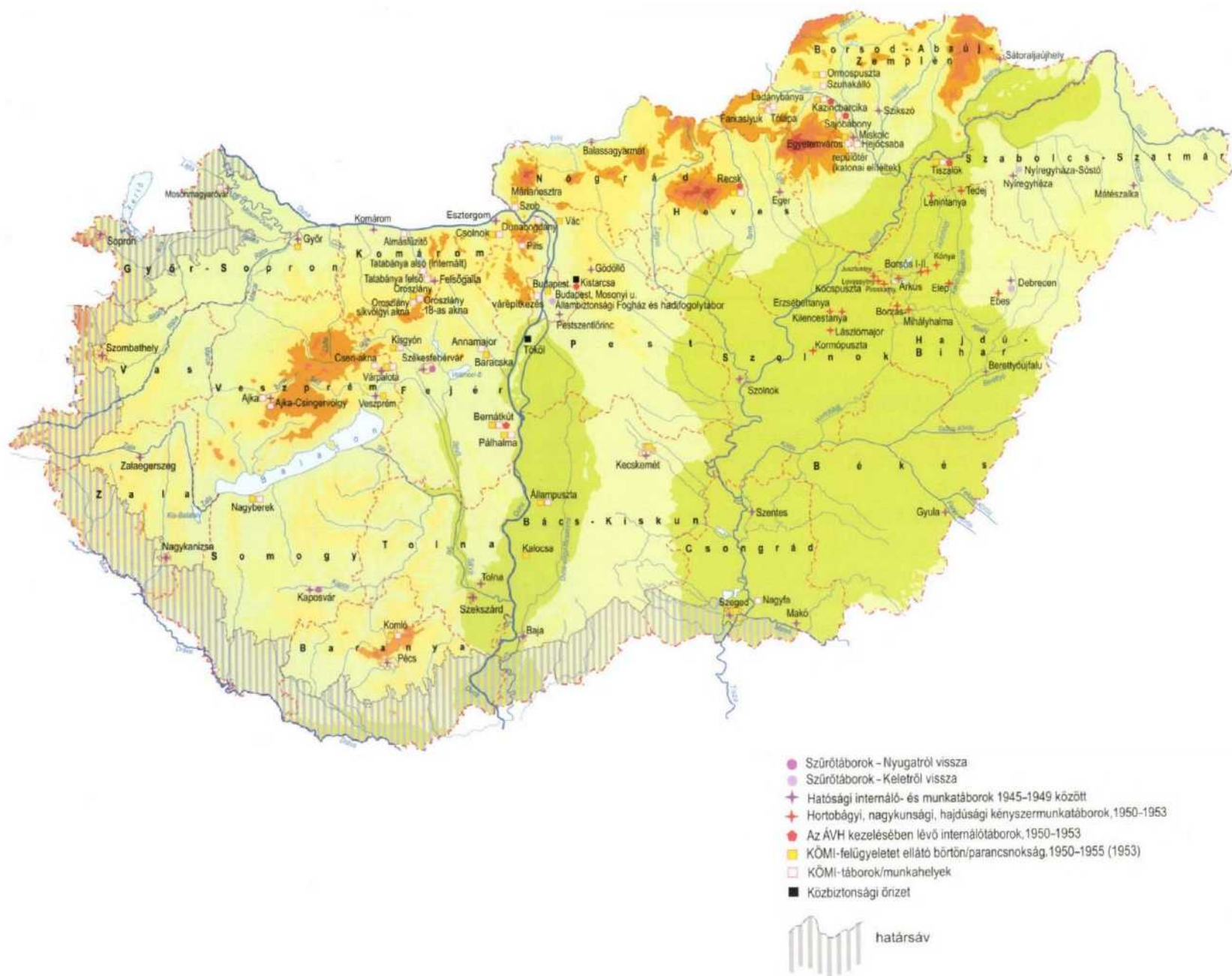
Az internáltakat különböző csoportokba osztották be munkára: kubikolásra, betonkeveréshez vagy a homok-, kavics- és kőbányába. Mindegyik munkahely embertelen volt, de a legkegyetlenebbnek a kavicsbányai beosztás számított. Ide elsősorban idősebb törzstiszteket és volt csendőrtiszteket válogattak. E tábor filiáléja – mintegy a kazincbarcikai „szocialista város”-építés fedésébe rejtett leányvállalata

– volt a szomszédos Sajóbábony mögötti hegy gyomrába vajt, és titokban kiépíteni próbált hadivegyészeti üzem. Az itteni „melléktábor” felállításáig Kazincbarcikáról ávéhások felügyeletével vezényelték át munkára az őrizeteseket.

Az internáltaknak nem volt nevük, csak számuk, és az ávósok gazembernek, zsványnak, bitangnak nevezték őket. Az örök itt is hasonló kegyetlenkedéseket követtek el, mint Recskén vagy Tiszalőkön. Ezt bizonyította a tábor operatív tisztjének, Szűcs Fürst Béla államvédelmi hadnagynak az a kijelentése is, hogy „először tönkretesszük magukat fizikailag, azután majd lelkileg, végül felakasztjuk magukat. Mi ebben az országban azt csinálunk, amit akarunk.” A kavicsbánya internált munkavezetőjének Monori József volt csendőr szakaszvezetőt nevezték ki. „Fekete cár”-nak hívták, mivel a visszaemlékezések szerint kegyetlenkedéseivel túltett az ávósokon is. ■

A rabok által épített sóraktár Kazincbarcikán, a műtrágyagyár felől, 1952

Internálótáborok Magyarországon, 1945–1953 (A megyék neve és határa az 1950. december 31-i állapot szerint) – Térkép: dr. Hajdu Lajos, 2008

AZ INTERNÁLÁSSZERŰ KITELEPÍTÉSEK

A már felidézett internálások, illetve rabmunkatáborok mellett a Rákosi-korszakban létezett egy harmadik fajtája is a politikai elhatározáson nyugvó és közigazgatási eljárás keretében végrehajtott tömeges meghurcoltatásoknak. Korabeli elnevezéssel ez volt az *internálásszerű kitelepítés*. Nagyobb városokból, valamint az ország nyugati és déli határtérségeiből olyan – többnyire polgári egzisztenciájú – családokat sújtottak ezzel, akik az úgynevezett proletárdiktatúra megítélése szerint „osztályidegenek” voltak. Az ideológiai kontraszelekciónál nem kisebb súlytal esett latba az, hogy e kitelepítetteknek az átlagosnál magasabb komfortfokozatú, „jobban berendezett” lakásaiba, házaiba voltak beköltöztethetők az új rendszer új tisztségviselői, pártfunkcionáriusai. (A korban úgy mondták, hogy „megbízható káderei”.) Ez a deportálási akció lényegében ugyanakkor indult, mint a rabmunkatáborok beüzemelése, vagyis 1950 nyarán. A kitelepítéseknek – gyűjtő- és célterületét tekintve is – két formaváltozata különíthető el aszerint, hogy az érintett határsávból vagy a nagyobb városokból, illetve a fővárosból telepítették-e ki az embereket. Az előbbieket zárt táborokba, míg a Budapestről kitelepítetteket kelet-magyarországi kuláccsaládokhoz szállították.

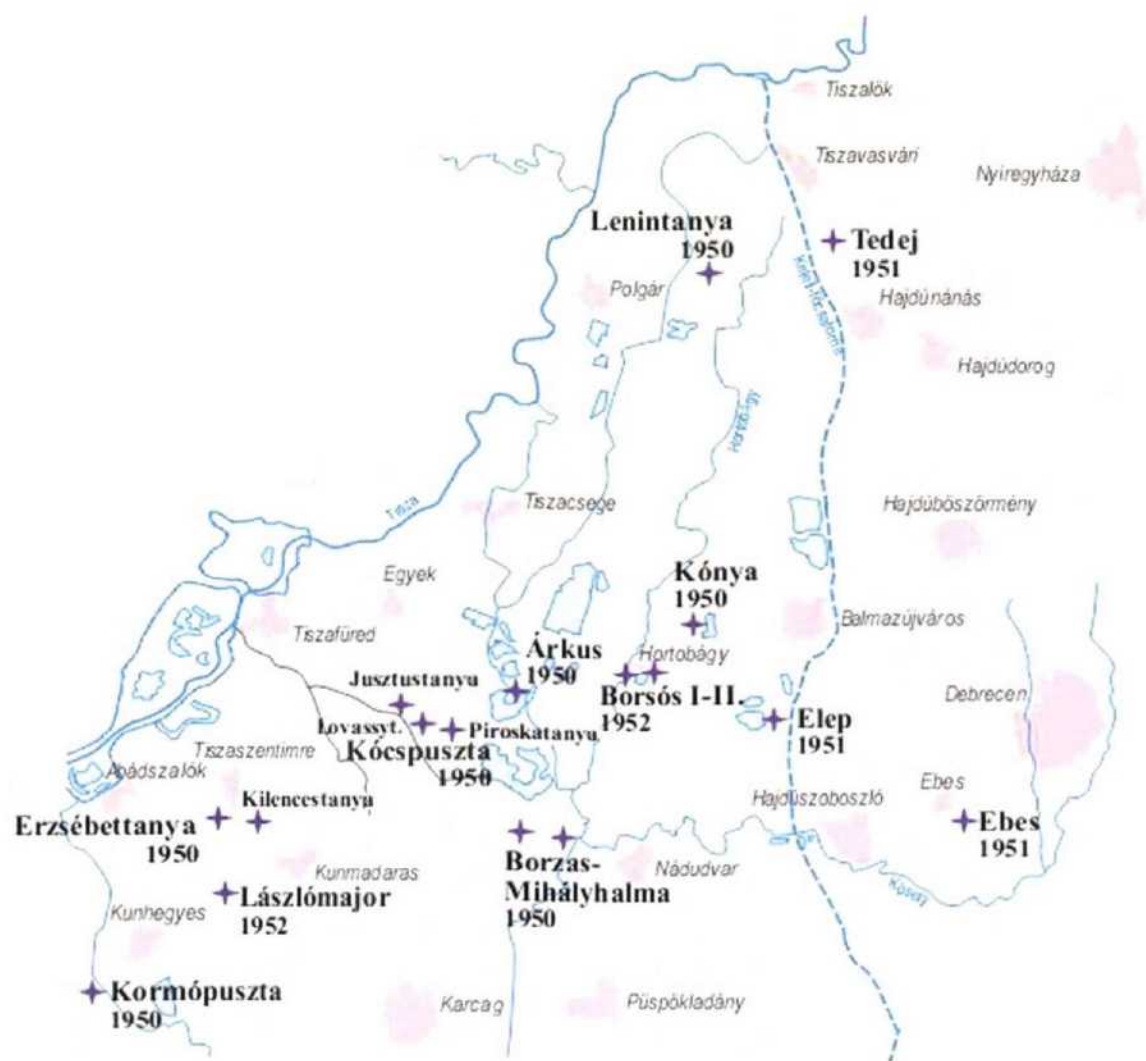
A HORTOBÁGYI ÉS A KÖZÉP-TISZA VIDÉKI ZÁRT TÁBOROK

1950. június második fele és 1952 nyara között az ország nyugati és déli határhoz tartozó (≈ 15 km széles határsáv – *lásd térkép!*) 451 településéről és a nagyobb városokból majd nyolcezer embert (2500 családot) gyűjtöttek össze, és kényszerítettek zárt táborokba. A Tisza magyarországi középső folyása mentén kezdetben hét, majd hamarosan újabb öt zárt tábor létesítettek – többségüket a Hortobágyon. E zárt munkatelepek a Tiszalök–Tiszabő–Debrecen topográfiai háromszögben helyezkedtek el Szolnok és Hajdú-Bihar megyében (*lásd térkép!*). E háromszög északi csúcsa

közelében volt Polgár-Lenintanya és Hajdúnánás-Tedej. A középső térségben szóródtak Tiszafüred-Kócspusztá, Árkus-, Kónya-, Borsós- és Eleptanya. Ettől délre húzódott – a Tiszától Debrecen felé haladva – Tiszagyenda-Kormópuszta, Tizzaszentimre-Erzsébetanya, Kunhegyes-Lászlómajor, Borzas-Mihályhalma és a tanyaközponttá szervezett Ebes. Tegyük hozzá, e térség az ország legritkábban lakott körzetének számított.

Az internálásszerű kitelepítés első hulláma 1950. június 22–23. éjszakáján zajlott le, mikor is az ÁVH egységei rajtaütésszerűen megjelentek az érintett határ menti falvakban, körülfalták őket, és megkezdték a kijelölt családok összegyűjtését. A kitelepítendőket listáját már előre összeállították, de gyakran előfordult, hogy a listán nem szereplő személyek is bekerültek a transzportba: albérlők, cselédek, házvezetők, a véletlenül ott tartózkodó rokonok vagy vendégek. Névelírás, szándékos vagy akár véletlen „félreolvasás” következményeként is zárt táborba lehetett jutni. „Ezekben a falvakban, mikor kimentünk éjjel, általában 1-2 óra körül, bezörgettünk a lakásokba. Felkelni! Világosságot csinálni és nyissanak ajtót! Bementünk, falhoz állítottunk mindenkit. És akkor nekünk már egy papírunk volt, amin rajta volt a neve az illetőnek, akiket el kellett onnan a lakásból költöztetni. Felolvastuk nekik. Ha hajlandó volt, ha nem volt hajlandó, akkor is vittük” – emlékezett vissza az egyik kitelepítéseket végrehajtó államvédelmi tiszt.

A kitelepítés megszervezése – lehetőség szerint – teljes titoktartás mellett ment végbe. A Belügyminisztérium a vonatszerelvényeket előre megrendelte, de a célállomásról a vasutasokat sem tájékoztatta. Az érintett családokat a vasúti csomópontokban bevagonírozták – minimális személyi holmit engedélyeztek magukkal vinni –, és a szerelvényeket elindították kelet felé. Az elfogyó ivóvíz hiánya miatti kínlódással vetekedett a visszatérően felröppenő rémhír: „Szibériába visznek bennünket!”. Ehhez képest a többnapos zötykölődés után célba érőknek pillanatnyi megkönnyebbülést jelentett a végállomás helyszíne, a

A deportált családok „zárt táborai” a Hortobágyon és a Közép-Tisza vidéken, 1950–1953
(A név mellett a létesítés éve) – Térkép: dr. Hajdu Lajos, 2008

Hortobágy. Az első pillantásra a Hortobágy is kietlen pusztaságnak tűnt, de mégsem Szibéria⁶ volt! Ekkor Csongrád, Bács-Kiskun, Baranya, Somogy, Zala és Vas megye körülbelül 230 településéről 2000–2100 főt hurcoltak és helyeztek el Tiszagyenda-Kormópusztán, Borzas-Mihályhalmán, Tiszafüred-Kócspusztán, Árkustanyán, Kónyatanán, Tiszaszentimre-Erzsébetmajorban és Polgár-Lenintanyán.

A kitelepítések második fordulóját szervezve üzemelték be az elepi, az ebesi, majd a hajdúnánás-tedeji zárt tábort 1951 júliusa és decembere között Debrecen közelében. Az újabb kitelepítésekre 1951 novemberében került sor, amelynek megcélzott „gyűjtőterülete” Vas, Somogy, Zala, Bács-Kiskun és Csongrád megye további települései voltak. 1952 júniusában-júliusában újabb két tábort állították fel, az egyiket a hortobágyi Borsóstanyán, a másikat pedig Kunhegyes-Lászlómajorban. A határsáv több száz kilométer hosszan elnyúló körzetén túl a nagyobb városokat, továbbá a „szocialista nagyberuházások” környékét is megtisztítandónak ítélték a potenciális belső ellenségtől. Ezért Szeged, Miskolc, Szombathely, illetve általában a megyeközpontok, valamint Várpalota és Nagykanizsa szintén olyan települések lettek, ahonnan kisebb-nagyobb létszámban száműzték „a megbízhatatlan, polgári elemeket”. 1952. május 29-én Somogy megyéből közel 500 főt vittek az elepi táborba. Május 30-án a szombathelyi ÁVH tiltott ki 387 főt Vas megye területéről. Júniusban Zala megyéből több mint hétszáz főt deportáltak, akik közül háromszáz személyt hurcoltak el csak Nagykanizsáról. 1952. június 25-én Miskolcra deportáltak több mint ötszáz „osztályidegennek” bélyegzett embert. (Őket egy csoportban, a hortobágyi kilenclyukú híd közelében az erre a célra felállított borsósi táborba szállították.) 1952 során még történtek kitelepítések a határsávból, de ezek egy-egy településre koncentráltak. A korábbiakhoz hasonló átfogó, szervezett akciókra már nem került sor.

Így jött létre 12 külön egységgel a zárt táborok hálózata 1952-re. Mindegyik önálló tábornak minősült, mivel külön rendőrőrsrel bírt. Az önálló zárt táborok között voltak olyanok is, amelyeknek több melléktábor, egymástól elkülönülő szálláshelye volt. Időközben felépült a Borsós I.

és Borsós II. tábor. Az elepi és az ebesi táborba hurcolt családokat is több, egymáshoz közeli tanyán helyezték el. A Belügyminisztérium 1950. július 13-án kelt utasítása szerint a deportáltak megnevezésére a „telepes”, „telepített” kifejezést kellett használni. Az „internálásszerű kitelepítetteket” szoros rendőri felügyelet mellett meghatározott munkavégzésre kötelezték, amely – az adott térség gazdálkodási jellemzőiből adódóan – elsődlegesen mezőgazdasági foglalatosságot jelentett. De mivel itt családok deportálásáról volt szó, éppúgy akadt a meghurcoltatásra ítélték között számos, már munkaképtelen aggastyán, mint ahogy munkára még alig fogható, iskoláskorúnál fiatalabb gyereksereg is. Lakóhelyül elhagyott istállók, birkahodályok, baromfi- vagy éppen disznóólak szolgáltak, és ennek megfelelőek voltak a tisztálkodási, egészségügyi körülmények is.

A táborok munkaszervezési és igazgatásrendészeti szempontból – Kormópuszta és Tedej kivételével – a Hortobágyi Állami Gazdaságok Trösztjéhez tartoztak. Az embereket az Állami Gazdaság foglalkoztatta, és ellátásuk is jórészt a tröszt hatáskörébe tartozott. A rendőrségi felügyeletet az első időben az illetékes megyei kapitányságok látták el, így Erzsébetmajorban, Kormópusztán, Kócspusztán és Lászlómajorban a Szolnok megyei, a többi

Az egyik hortobágyi juhohodály, ahol a családok „szállása” volt
Hatvani Lajos Múzeum, Hatvan

⁶ Az ország korabeli geostratégiai elhelyezkedése szerint a nyugati és a déli határ mentén „ellenséges államok” húzódtak: Ausztria, illetve Jugoszlávia. Az ideológiailag és aktuálpolitikai megfontolásokból egyaránt ellenségesnek, megbízhatatlannak kategorizált társadalmi csoportokat azért is inkább az ország keleti felében koncentrálták, mivel Magyarország keleti irányban a „baráti” Szovjetunióval és Romániával volt határos. A Szibéria-fóbia ugyanakkor nem irodalmi olvasmányélményeken alapult. A háborúban fogságba esett magyar katonák közül sokaknak éppúgy ott volt a „végállomás”, mint a magyarországi frontharcok idején elhurcolt civilek egy részének is.

táborban pedig a Hajdú-Bihar megyei rendőri szervek. Az úgynevezett K-őrök, vagyis az erre a feladatra felállított különleges őrök illetékességi körének megosztottságából számos zavaros helyzet keletkezett, ezért 1953 elején a Szolnok megyei telepek őrzési feladatait is átvette a Hajdú-Bihar megyei rendőrség.

A BUDAPESTI KITELEPÍTÉSEK

Tömegességén túl a kényszerlakhely-kijelölés mássága miatt kell külön szólnunk a kitelepítés egy másik változatáról, a budapesti deportálásokról. A magyar főváros „osztályellenségtől való megtisztítása” egy hónap leforgása alatt valóban offenzívaszerűen zajlott le 1951 kora nyarán. Május 21. és június 18. között összesen 5200 családfő – egyúttal lakás- vagy háztulajdonos – kényszerült ugyanoda bejelentett hozzátartozóival együtt elhagyni addigi otthonát. Ez volt egyben a legkoncentráltabb politikai indíttatású akció a korábbi, Horthy-korszakbeli elit egzisztenciális megtörésére is. Fennmaradt egy összesítés a kényszerlakhelyre parancsoltak családfőinek státusáról. Eszerint a diszkrimináció érintett 62 volt minisztert, illetve államtitkárt; 272 egykori tábornokot és törzstisztet, valamint további több mint 1400 honvédtisztet, kereken háromszáz egykori rendőr- és száz csendőrtisztet; közel 900 egykori állami főtisztviselőt, majdnem két és félszáz gyártulajdonost, illetve vállalatvezetőt, továbbá 180 „bankárt”. Több mint 400 nagykereskedő, 300 egykori – fővárosi illetőségű – földbirtokos, valamint harminc – külön megnevesített – volt arisztokrata található a lajstromban, és végül egy rovatban további 560 „egyéb foglalkozású”. Az egy háztartásban velük élő feleséget, gyereket vagy szülőt hozzávéve a kitelepítettek száma – az újabb kutatások alapján – meghaladta a 12 700 főt.⁷ A hátrahagyott több ezer jól felszerelt polgárlakásba – vagy lakrészbe – meg beköltöztetett a rohamtempóban duzzadó szocialista államigazgatás számos új, Budapesten kinevezést nyert kádere.

Az érintettek nevére szóló kilakoltatási végzés az esetek többségében az új lakhelyet is megjelölte: szinte kivétel

nélkül kelet-magyarországi falvakban élő *kulákgazdák*hoz voltak adresszállva. Végrehajtásról az ÁVH gondoskodott: a határozat átvételétől a – többnyire kora hajnali órákban lebonyolított – kilakoltatáson és bevagonírozáson át a céltelepüléshez legközelebbi vasútállomásra való megérkezésig. Ott egyrészt a helyi rendőrhatalóság várta a kitelepítetteket, másrészt ugyanide rendelték – fuvarosnak – a leendő „házigazdát” is. Az érkező-fogadó párosításban az volt az osztályharcos furfang, hogy „fővárosi úri népet” ültettek a helybéli „osztályellenség”, a maga idején *kuláknak* hívott módosabb falusi gazdálkodók nyakára. Az ideológiai előfeltevés szerint ezek majd – a kölcsönös utálat miatt – „egymás vérért szívják”, módot adva a proletárállam hatóságainak együttes szemmel tartásukra. E kitelepített csoport tagjait – a rendőrségi felügyelet alá helyezésén túl – nem kötelezték ugyan helyi munkavállalásra, de megélhetésükről, önfenntartásukról maguknak kellett gondoskodniuk. Ez – fővárosi ingatlanjaik elkönfiskálásán túl – a kényszerlakhelyre utaltak további vagyonapasztását jelentette, mert maradék javaik felélésével tudták csak előteremteni a napi betevőt. Az ebben a fővárosi kitelepítési hadműveletben érintettek többségének korábbi „közszolgálati” státusa révén élvezett nyugdíját már 1949–1950 folyamán megvonták. ■

Budapesti kitelepítettek Mezőherényben, 1951 – Hantó Zsuzsa gyűjtése

⁷ A Budapestről kizsuppoltak 20–20 százalékának ugyanazon két megye – Szolnok és Hajdú-Bihar – községeit jelölték ki kényszerszállóhelyként, ahová a zárt rendszerű agrárlágerekbe a fentebb említett „vidéki” internáltakat is összegyűjtötték. A fővárosból elűzöttek legtöbbször (24 százalék) viszont Békés megyébe került. Itt, a politikatörténeti elnevezés szerinti „Viharsarokban” akadt olyan település, amelynek népessége – szó szerint egyik napról a másikra – 5–7 százalékkal gyarapodott, a helybéli „kuláportákra” száműzött fővárosi „osztályellenségek” révén.

AZ 1953. ÉVI AMNESZTIA ÉS ELLENTMONDÁSOS VÉGREHAJTÁSA

Nagy Imre miniszterelnök 1953. július 4-i parlamenti programbeszéde az új szakasz politikájának jegyében meghirdette az addigi kirívó törvénytelenések megszüntetését is, vagyis az internálás, a rendőrbíráskodás, a kitelepítések és a kulákliságok végét. A Magyar Dolgozók Pártjának Politikai Bizottsága elé Czákó Kálmán legfőbb ügyész terjesztette be azt az amnesztiáról szóló törvényerejű rendelettervezetet, amely az internáltak szabadon bocsátását és az internálótáborok megszüntetését is elrendelte. 1953. július 15-én az MDP PB a javaslatot elfogadta, és az július 24-én került a kormány elé. 1953. július 26-án a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa törvényerejű rendeletet (11. számú) adott ki a közkegyelem gyakorlásáról, amelynek értelmében kegyelemben részesítették a két évnél rövidebb szabadságvesztésre ítélt politikai foglyokat. Ugyanezen a napon a Minisztertanács 1034/1953. számú határozatával döntött az internálás és a kitelepítések 1953. október 31-i határidővel történő megszüntetéséről, valamint a táborok feloszlásáról.

Az iratokban 1953 májusától, tehát már Nagy Imre kormányra kerülése előtt találkozhatunk a nyomaival egy esetleges amnesztia előkészítésének. Erre utalnak azok a statisztikai kimutatások, amelyeket 1953 júliusát megelőzően is lázasan állítottak össze a börtönökben, az internáló- és munkatáborokban, a hortobágyi zárt táborokban lévő kitelepített személyekről és letartóztatottakról. A perrendtartásszerűen elítélteken kívül Magyarországon – a Belügyminisztérium kimutatása szerint – 1953. június 1-jén 41 369 fő volt a letartóztatottak és internáltak száma.

Az életbe léptetett amnesztiarendeletről és a minisztertanácsi határozattal megkezdtek a táborok felszámolását. Az alábbiakban a négy legnagyobb, az ÁVH kezelésében levő tábornak – Recsk, Kistarcsa, Tiszalök és Kazincbarcika – a „szabadításairól” és felszámolásáról szólunk. A Belügyminisztérium munkatársai az internálótáborok megszüntetésére és felszámolására, valamint a különböző büntetőintézetekből való szabadon bocsátásokra kimutatásokat és ütemterveket

készítettek. Már 1953. július 24-én elkészült az az ütemterv, amelyben részletezték, hogy a közkegyelem folytán szabadulók elbocsátását hogyan bonyolítsák le. Az internáltakat kategóriákba sorolták, így megkülönböztették a „simán” szabadlábra helyezendőket, a lakóhelyükről kitiltással szabadulókat, az „operatív felhasználásra”, vagyis az ügynököknek beszervezni javasoltakat, valamint a külön felterjesztett személyek ügyeit. Ez utóbbi esetben javasolhatták, hogy az érintettet további vizsgálatra egy külön vizsgálócsoportnak adják át, vagy bíróság előtt vonják felelősségre.

Azoknak az ügyekben, akiket az ÁVH internált, augusztus 2. és szeptember 30. között kellett lefolytatni a vizsgálatot és dönteni a sorsukról. De a szabadítóbizottságok a határidőt nem tudták tartani, a munka eltolódott október 31-ig. Az ütemtervben megszabták azt is, hogy országszerte a táborokból naponként maximum ötszáz embert lehet elbocsátani. Az országban megyékre lebontva 58 úgynevezett szabadítóbizottságot hoztak létre – természetesen ebbe beleértve a börtönökben, munkatáborokban, valamint a hortobágyi és a Közép-Tisza vidéki zárt táborokban működőket is. Az egyes ügyek felülvizsgálatára pedig két 9–9 tagból álló vizsgálócsoportot hoztak létre.

Mind a négy helyszínen (Kistarcsán, Kazincbarcikán, Recskén és Tiszalökön) megalakították az internáltak szabadítását végrehajtó bizottságokat, amelyeknek személyi összetételére Lőke Gyula államvédelmi alezredes tett javaslatot. Lőke volt megbízva az Államvédelmi Hatóság kezelésében levő internálótáborokból való szabadítások felügyeletének ellenőrzésével is. Az ő csoportjához futottak be a táborokból a napi jelentések a szabadon bocsátások üteméről és az internáltak közötti hangulatról. Ő tájékoztatta Győre József belügyminiszter-helyettest a szabadítások menetéről. A szabadlábra helyezést végző bizottság elnöke – mind a négy táborban – maga a táborparancsnok lett: Kistarcsán Urbán Rezső államvédelmi százados, Kazincbarcikán Lovasi János büntetés-végrehajtási százados, Tiszalökön Dornai Sándor büntetés-végrehajtási

hadnagy, Recsken pedig Tóth Gyula büntetés-végrehajtási alezredes. Az egyes táborok szabadítóbizottságaiban szerepet vállalók személyét a maga idején elképzelhető „legmagasabb” fórum, az egyeduralkodó MDP Politikai Bizottsága hagyta jóvá. A bizottságok összetételét 1953. július 28-án engedélyezték, majd azok egy kidolgozott részletes terv szerint július 31-én megkapták az eligazítást a szabadítások végrehajtására. Másnap kiszálltak a helyszínre, hogy megkezdjék a szabadítások előkészítését.

Augusztus 3-án kezdetét vette az internáltak szabadon bocsátása. A felülvizsgálati munka minden táborban nehézkesen indult, ugyanis az ÁVH nem tette hozzáférhetővé a fogva tartottak névjegyzékét. Nem adott át nyilvántartást az időközben elhunytakról, a szabadítást megérők egészségi állapotáról és az internáltak letétjeiről sem. (Azokról a személyes tárgyaikról van szó, amelyeket őrizetbe vételükkor koboztak el tőlük). Augusztus hónapban naponta ötven, szeptember elejétől a négy tábor naponta összesen száz fő hagyhatta el. Kezdetben a legkevesebb internáltat Recskről és Kazincbarcikáról engedték el, míg a legtöbbet Tiszalökről és Kistarcsáról. A kistarcsai internálótábor kiürítése azért volt fontos, mert a többi táborból ideszállították azokat, akiknek ügyét a szabadítóbizottságok bírósági eljárás alá javasoltak vonni. A kistarcsai internálótáborból a felülvizsgálatok és a szabadítások eredményeként 1141 volt internált szabadult, közülük a szabadítóbizottság 264 személy esetében javasolta, hogy állítsák bíróság elé, illetve 73 volt kistarcsai internáltat kitiltott a lakhelyéről.

A recski tábor esetében ötfős szabadítóbizottságot hívtak életre, amely jórészt olyanokból állt, akik korábban maguk is közreműködő részesei, szolgálatvezetői voltak a justizmordoknak. A bizottság elnöke – mint fentebb említettük – a táborparancsnok lett, első számú segítője pedig a tábor ávéhas operatív (elhárító) tisztje. Ugyancsak államvédelmi orvos őrnagy végezte az internáltak egészségügyi „felülvizsgálatát”, míg egy-egy főt delegált az ügyészség és a rendőrség. A bizottság saját hatáskörben dönthetett – későbbi bírósági eljárás alá vonás céljából – a foglyok egy részének további őrizetben tartásáról. A Recskre kiküldött bizottságból a szabadítás első napjára nem jelent meg az orvos, dr. Radó Sándor, pedig előírás volt, hogy az orvosnak a szabadlábba helyezést megelőzően meg kell vizsgálnia az internáltak egészségi állapotát,

hogy a sürgősen orvosi és kórházi ellátásra szorulókat szabadítsák először.

Kőrösmezey László volt recski internált visszaemlékezése szerint naponta 10–15 embert engedtek ki a kapun azzal, hogy menjenek a recski vasútállomásra, onnan pedig haza. A lassú eljárás miatt a foglyok zúgolódtak, a recski hangulatjelentések szerint a fő hangadók „a volt horthysta katonatisztek, a papok és a kulákok voltak, akik egyszer bizakodó, máskor lázongó hangulatot terjesztettek köreikben a szabadításokat illetően.” Rutinszerű ávéhas megítélés szerint az e csoportba soroltak a „népi demokráciára legveszélyesebb, osztályidegen elemek”, ezért őket tartották vissza a végsőkig. Recsken mindjárt az első szabadítási napon – innen akkor öt fő szabadult – elfogták azokat az üzeneteket, amelyeket a szabadulásra kijelölt internáltakkal akartak kijuttatni a többiek. Nagyon jól működött a besúgórendszer. Recsken történt az is, hogy az egyik szabadításra kijelölt internáltat a szabadítóbizottság visszatartotta, mert valaki beárulta szabadulása utáni szándékát, vagyis: „ha kimegy, felveszi a kapcsolatot azokkal a személyekkel, akikkel együtt bukkolt le, és ha lehet, disszidálni fog”. A visszatartás nemcsak a „veszélyes elemekre” vonatkozott. Egyetlen kis hibát elég volt elkövetni ahhoz, hogy valaki a szabadulók utolsó csoportjába kerüljön. Recsken így tartották vissza „hírterjesztés és politizálás” miatt Faludy Györgyöt, Tabódi Istvánt és Kovács Lajost.

A szabadítások harmadik napján megérkezett Recskre az Építésügyi Minisztérium által kiküldött megbízott, hogy a vállalatok számára munkaerőt toborozzon, de a szabadítóbizottság elküldte őt azzal, hogy egyelőre csak az öregek és a betegek mehetnek el, jöjjön majd vissza később. A munkaerő-toborzás később sem igen vált be az internáltak között. Nagyon kevesen jelentkeztek, ami nem csoda, hiszen a kevés, alacsony kalóriaértékű ételtől és a napi 16 órás munkától az emberek nagyon le voltak gyengülve. A legtöbb recski rabot, ha szabadult is, szigorú rendőrhatalósági felügyelet alá helyezték: például augusztus 31-én 82 recski internált ügyében javasolták ezt, majd szeptember 3-án további 12 recski rabbal szemben kezdeményezték a rendőrhatalósági felügyelet alkalmazását. Több mint ötven recski internáltat tiltottak ki különböző településekről, általában a határ közeli területekről és a volt lakóhelyükről.

Az utolsó Recskről Budapestre érkezett jelentés a szeptember 18-i szabadításokról számolt be, ekkor 86 internált hagyhatta el a tábort. Recskről ez volt a második legnagyobb szabadítás. Ebből a csoportból 66 fő kitiltással és rendőri felügyelettel szabadult, ám még mindig voltak hátramaradottak. 1953. szeptember 23-án készült el a recski internálótábor hivatalos helyiségében az a jegyzőkönyv, amely összegezte és lezárta a szabadítással kapcsolatos munkálatokat.

A kazincbarcikai tábor 1953. szeptember 13-án zárták be, lakói közül hetven főt állítottak Kistarcsán bíróság elé.

Egy Tiszalökről származó jelentés részletesen beszámol arról, hogy ott a szabadításokat két ütemben hajtották végre augusztus 3–22. és szeptember 16–24. között. A bizottság munkáját Garasin Rudolf büntetés-végrehajtási ezredes és Lőke Gyula államvédelmi alezredes ellenőrizte. A szabaduló internáltakat elkülönítették, az őrséget megerősítették, ami azt jelentette, hogy ebben az időszakban szorosabb kapcsolatot tartottak fenn a tábor külső őrségével. Az operatív beosztottak hálózatilag (vagyis ügynökökkel) fogták át a tábor, felmérték a közhangulatot, erről a Belügyminisztériumot naponta tájékoztatták. A szabadulókat az orvos megvizsgálta, majd megfelelő papírokkal látták el őket, és megtörtént a lakásbejelentésük is. A szabadulási határozatok egyik példányát leadták a Központi Körözési Nyilvántartónak, a másikat – a szabadulást megelőző 24 órával korábban – az illetékes rendőrkapitányságnak, a határozat eredeti példányát pedig az érintett kapta meg.

Minden elbocsátott személyről figyelőlapot állítottak ki, és megfelelő jelzéssel ellátva elküldték az Országos Lakcímnnyilvántartónak. Az operatív csoport a távozókkal egy titoktartási nyilatkozatot íratott alá (*lásd Dokumentumok!*) – e nélkül nem engedtek el senkit. Általában mindegyik táborban ugyanazt a formulát követték.

A tiszalöki internálótábor 1953-as őszi felszámolása mégis nehezen haladt, mivel az internáltak egy része eredendően is külföldi állampolgár volt. Azonban augusztustól Tiszalökre kerültek további, a másik három táborból összegyűjtött külföldi állampolgárságú internáltak is. Közülük azokat, akik valamelyik „népi demokráciának” az állampolgárai vagy görögök voltak, később a kistarcsai táborba szállították. Velük kapcsolatban a Külföldieket Ellenőrző Országos Hivatallal (KEOH) kellett

egyeztetnie a szabadítóbizottságoknak. A Tiszalökön vizsgatartott őrizetesekek többsége így német állampolgár volt. A Magyarországon fogva tartott német hadifoglyokról már 1951 óta tudomása volt a nyugatnémet hatóságoknak. Stuttgartban megalakult egy keresőszolgálati iroda, amelyik 1952. október 28-án levelet küldött minden olyan magyar-német családnak, akiknek családtagját Magyarországon tartották fogva. 1953. szeptember 15-én újabb levelet küldtek az érintett családoknak, amelyben tudatták a jó hírt a magyarországi táborok folyamatban lévő feloszlásáról és hozzátartozójuk várható közeli szabadulásáról. És valóban, a magyar hatóságok több akadályt nem gördítettek az elé, hogy a német állampolgárok is hazatérhessenek családjukhoz.

A KEOKH munkahelyet segített keresni azoknak a külföldieknek, akik Magyarországon akartak letelepedni. Instrukciókkal látta el, és regisztrálta őket. Megszervezte azoknak a külföldieknek az elutazását, akik nem szándékoztak az országban maradni, vagy akiknek az itt maradásához a magyar államvédelmi szervek nem járultak hozzá. Ahhoz képest, hogy az internálótáborok felszámolására megadott határidőt 1953. október 31-ig meghosszabbították, novemberben a tiszalöki táborban még mindig 1020 őrizetes volt, akiket változatlanul naponta vezényeltek az erőmű építéséhez. Végül Tiszalökön 1953 végére – összesítve – közel 1500 őrizetes kapott internálásból elbocsátó végzést: legtöbbjüknek ez volt az egyetlen személyazonosító okmánya a civil életben való újrakezdéshez... A tábor kezelését ezután a Belügyminisztérium vette át Munkahelyparancsnokság Tiszalök elnevezéssel, és gyakorlatilag maradt a politikai rendőrség kezelésében. 1953 októberétől vezetője Gáspár Márton államvédelmi alezredes lett.

A Belügyminisztérium által felállított két csoport körülbelül 25–30 nap alatt 5030 esetet vizsgált felül; munkájukat 31 operatív, továbbá kilenc adminisztratív beosztott segítette. Azoknak az internáltaknak az ügyeit, akiknek ők sem kezdeményezték a szabadon bocsátását, átadták egy külön vizsgálóbizottságnak. Javasolták, hogy bíróság előtt vonják őket felelősségre. Ezenkívül elrendelték, hogy az általuk veszélyesnek vélt személyeket se bocsássák szabadon. Később őket is bíróság elé állították, és ha az ítélet elmarasztaló volt, akkor az egykori internáltak valamelyik kijelölt helyen folytatták büntetésük letöltését; ez általában a Markó utcai börtön volt.

A KISTARCSAI BÍRÓSÁG

A táborokban visszatartott internáltakat a Kistarcsán rohamtempóban működni kezdő különbíróság elé utalták, amely két tanáccsal és egy póttanáccsal dolgozott. Az ügyészi teendőkkel Alapy Gyulát, Alexa Miklóst, Avar Jenőt, Egri Lászlót bízták meg, akik ugyanúgy a korábbi évek koncepciós pereiben tettek szert nagy gyakorlatra, mint e különbíróság két tanácsának korábbról hírhedté lett elnöke: Olti Vilmos és Jónás Béla. Munkájukat egy-egy beosztott bíró és az ülnökök segítették. A vádlottak mellé védőügyvédek jelöltek ki.

Kistarcsán 1953. augusztus 10-én intézkedtek arról, hogy helyet készítsenek elő a bíróság elé állítandó őrizetseknek. Közülük az első augusztus 11-én éjszaka érkeztek. Ebbe a transzportba Recskről 120, Kazincbarcikáról 74, Tiszalökről 28 fő került. Három nappal később, augusztus 14-én éjszaka újabb 107 internáltat vittek Recskről Kistarcsára, ahol az 1953. augusztus 25-én megkezdődött különbírósági tárgyalásokon súlyos ítéletek születtek. Volt, akit 15 évre ítélték „feljelentés elmulasztásáért”. Az ítéletek nem tipizálhatók, úgymond személyre szólóan készültek. Ez attól is függött, hogy kit, milyen váddal állítottak bíróság elé, hogy mennyi olyan információt tudott összegyűjteni róluk az operatív csoport, amivel a szabadulást várók zsarolhatók voltak.

A Kistarcsán bíróság elé állított recski internáltak 320-an voltak. Ebből 97-en szabadultak, mert kitöltötték büntetésüket, illetve közülük négyen közkegyelmet kaptak. A 97 főből huszonkettőt rendőrhatalósági felügyelet alá helyeztek, négyet kitiltottak Budapestről. Előzetes letartóztatásba helyeztek 34 főt, közülük kilencnek elnapolták a tárgyalását. 41 volt internáltat további büntetésének letöltésére a Markó utcai büntetés-végrehajtási intézetbe vittek, közülük 11-nek nem volt jogerős ítélete. Börtönre – itt nem tüntették fel, hogy melyik börtön az, ahol le kell tölteni a büntetést – 118 személyt ítélték, ebből kilenc fő 10–15 évig terjedő börtönbüntetést kapott, amelybe beleszámították a Recskén töltött éveket is. Hadbíróság elé 19 személyt állítottak, katonai börtönbe pedig 9 fő került. Horányi Lajos volt internáltat egészségi okok miatt a Budapesti Gyűjtőfogház kórházába szállították, Körmöczy György volt recski internált pedig a kórházba érkezés után meghalt.

Kistarcsán az 1953. november 5-i jelentés szerint a szabadítások és az ítéletek is lezárultak, az internálótábor 1953. október 31-ével teljesen kiürült. Az elítélt internáltakat Budapestre, a Markó utcai börtönbe szállították. November 4-én 115 bíróság elé állított személy ügyében folyt még az eljárás.

A ZÁRT TÁBOROK FELSZÁMOLÁSA, A KITELEPÍTÉSEK MEGSZÜNTETÉSE

Az 1953. július 26-i minisztertanácsi határozat a zárt táborok lakóira és a Budapestről kitelepítettekre is vonatkozott. Pöcze Tibor rendőr vezérőrnagy utasításban tájékoztatta a budapesti és a megyei rendőrkapitányságok vezetőit, hogyan hajtsák végre a minisztertanácsi határozatot. Kitért arra, hogy a zárt táborok lakói régi lakhelyükre akkor sem térhetnek vissza, ha az nem letelepedési engedélyhez kötött helység. Ezért a hortobágyi és a Közép-Tisza vidéki táborokban lévőknek ugyan feloldották a kényszerlakhelyhez kötöttségüket, de egyúttal kézhez kaptak egy olyan határozatot is, amely kitiltotta őket régi lakóhelyükről. Sőt a minisztertanácsi határozat végrehajtásáért felelős Horváth László rendőr főhadnagy 1953. augusztus 1-jén kelt ütemtervében felhívta a táborlakók figyelmét arra is, hogy a régi lakhelyeiken maradt ingó és ingatlan vagyontárgyaik visszaadását ne követeljék, mert azokat nem kapják vissza.

A szabadításokról szóló augusztus 28-i belügyminiszteri beszámoló tájékoztató arról, hogy a Hortobágyon a szabadítások üteme lassú, az emberek türelmetlenek. A zárt táborokból 1953. augusztus 15-ig 221 család (554 személy) kényszerlakhelyhez kötöttségét szüntették meg. Augusztus 15-ig 302-en el is távoztak, 137-en pedig arra vártak, hogy ugyanabból a községből kitelepített családokkal együtt költözhessenek. A zárt táborokban 1953. augusztus 3-tól 1953. október 22-ig zajlottak le a szabadítások, amely során 2524 család, összesen 7281 fő szabadult.

A megszüntetési határozatot két példányban készítették el, és felsorolták benne a családfővel egyidejűleg kitiltott személyeket is. A táborokban levő emberekről bejelentő- és figyelőlapot kellett kitölteni a már említett K-őrsőknek, és ezt megküldték az Országos Rendőri Bejelentő Hivatalnak. Voltak olyanok is, akik a Földművelésügyi Minisztérium toborzása folytán ott

maradtak dolgozni a hortobágyi állami gazdaságban. Akik más helyen akartak letelepedni, figyelembe kellett venniük, hogy egyes helyeken csak letelepedési engedéllyel lakhatnak; ilyen volt Budapest, Sztálinváros (ma Dunaújváros), Miskolc, Komló, Várpalota, a déli és a nyugati határövezet.

A zárt táborok „felszámolásával” a jelentések szerint 1953 őszére végeztek. A 12 tábor egy részének sorsa a teljes pusztulás lett. A pusztákon létesített, a külterjes állattartás részeként épített istállókat, valamint a táborlakók által felhúzott alap nélküli vályogházakat a megváltozott gazdálkodási körülmények megsemmisítették. De például Elep ma 4500 lakosú virágzó község. Az internálás és kitelepítés megszüntetése 1953 nyarán e kelet-magyarországi térségbe száműzött tízezrek életének az újrakezdését tette leginkább kilátástalanná. Azokat a körzeteket, illetve településeket ugyanis, ahonnan egykoron deportálták, kilakoltatták őket, továbbra is stratégiaileg kiemelt védettségűnek minősítette a pártállam vezetése. E „stratégiai indok” mögött viszont alighanem sokkal kézenfekvőbb megfontolás húzódott, főként a Budapestről elűzöttek esetében. Hogy nézett volna ki, ha a felelős beosztásokba emelt pártnömenklatúra tagjainak – akik időközben „belakták”, pozíciójukhoz tartozó javadalmazásnak tekintették az elkönfiskált ingatlanokat és a bennük hátrahagyott ingóságokat –, hirtelen azzal kellett volna szembeesülniük, hogy „az Isten háta mögé” kiebrudalt egykori tulajdonosok kopogtatnak lakásuk ajtaján, és visszaperlik azt. Ezt elkerülendő hozták meg nagy hirtelen azokat a

rendeleteket, amelyek tiltották, hogy a kitelepítettek visszatérhessenek egykori lakóhelyükre, otthonaikba.

Az ötvenes évek elején deportált családok tízezreire az 1953-as „szabadítások” ellenére további vesszőfutás várt. Az érintettek egy része újabb három év múltán – az 1956-os forradalom idején – az emigrációt választotta, az itthon maradottaknak pedig újabb évekbe tellett, míg megélhetést és elfogadható lakhatást találtak maguknak (családjuknak). De ez már – ahogy mondani szokták – egy másik történet: a Kádár-korszakbeli Magyarország históriájának része.

*

*

*

Recsk, Tiszalök, Kazincbarcika bányászati-építőipari munkatáborait, a Hortobágy környéki agrárlágereket, valamint az e térségbe kilakoltatott fővárosiakat is tekintetbe véve, egy közös jellemzője van a fentebbi oldalakon számba vett – több tízezer főt érintő – ideológiai-politikai indíttatású meghurcoltatásoknak. Noha a szovjet hadsereg mindvégig itt tartózkodó alakulatai az ország minden pontján megtelepültek, a kommunista pártgyeduralom hazai helytartói célszerűnek látták Magyarország területének keleti harmadába összpontosítani a társadalom leginkább megbízhatatlannak, belső ellenségnek tekintett részét. Vagyis a Rákosi-korszakban a pártállami retorzió tereit a Szovjetunió határaihoz közelebb eső, ritkábban lakott területekre koncentrálták. ■

MELLÉKLETEK

KRONOLÓGIA

1944. december 22. Megalakult az Ideiglenes Nemzeti Kormány, miniszterelnökké a pártonkívüli Dálnoki Miklós Bélát választották.

1945. január 4. Kormányrendelet a közigazgatás újjászervezéséről és az állami alkalmazottak magatartását felülvizsgáló bizottságok felállításáról.

1945. január 20. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány delegációja Gyöngyösi János külügyminiszter vezetésével aláírta a fegyverszüneti egyezményt a szövetséges hatalmakkal Moszkvában, ezzel Magyarország kilépett a háborúból.

1945. január 25. A háborús bűnösök felelősségre vonására a kormány felállította a népbíróságokat.

1945 februárjában a kommunista Péter Gábor vezetésével megkezdte működését a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának Politikai Rendészeti Osztálya (PRO), majd a Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztálya Tömpe András vezetésével.

1945. április 13. Magyarország területén megszűntek a háborús cselekmények.

1945. április 23. Feloszlatták a csendőrséget, és Magyar Államrendőrség néven egységes rendőrséget állítottak fel.

1945 júliusában Erdei Ferenc, az Ideiglenes Nemzeti Kormány belügyminisztere titkos rendeletet adott ki az internálásokról: eszerint azokat az egyéneket, akik népbíróságokról szóló rendeletek alapján „meghatározott bűntettek vagy vétségek elkövetésével a rendelkezésre álló adatok szerint nem gyanúsíthatók ugyan, de korábbi vagy jelenlegi fasiszta, népellenes magatartásuk miatt veszélyesek, vagy általában az ország demokratikus szellemében való újjáépítését gátolni igyekezzenek, közigazgatási eljárás alá kell vonni”. Ezzel bevezették azt a gyakorlatot, hogy a népbíróságok által jogerősen felmentetteket preventív céllal internálhatta a politikai rendőrség.

1945. november 4. A nemzetgyűlési választások a Független Kisgazdapárt győzelmével zárultak, a párt a szavazatok 57,03 százalékát szerezte meg. Az SZDP 17,41, az MKP 16,96, a Nemzeti Parasztpárt pedig 6,87 százalékot kapott.

1946. március 12. A Nemzetgyűlés elfogadta a demokratikus államrend és a köztársaság büntetőjogi védelméről

intézkedő törvényt, amely a későbbi koncepciók perекnek is jogi alapját képezte.

1946 októberében Rajk László belügyminiszter a vidéki és budapesti politikai rendészeti osztályokat rendelettel egyesítette. Így létrejött egy országos hatáskörű szerv, a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztálya (ÁVO) Péter Gábor vezetésével.

1947. augusztus 31. Országgyűlési választások zajlottak Magyarországon, amelyen a kék színű szavazócédulákkal leadott szavazatok törvénytelenül plusz mandátumokhoz juttatták a kommunista pártot. A választás hivatalos végeredménye szerint a hat legtöbb szavazatot kapott párt: Magyar Kommunista Párt 22,25, Demokrata Néppárt 16,5, Független Kisgazdapárt 15,34, Szociáldemokrata Párt 14,86, Magyar Függetlenségi Párt 13,43, Nemzeti Parasztpárt 8,3 százalék.

1948. június 12. Az MKP és az SZDP Magyar Dolgozók Pártja (MDP) néven egyesült. Pártelnökké a szociáldemokrata Szakasits Árpádot, főtitkárrá a kommunista Rákosi Mátyást választották.

1948. szeptember 6. A 288.009/1948. BM számú rendelettel Kádár János belügyminiszterként életre hívta a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságát, vezetője továbbra is Péter Gábor maradt. A szervezet feladatkörét a külföldiek ellenőrzésével, határ-, légi közlekedési és folyamrendészeti feladatokkal, továbbá a kitiltás, a rendőrhatalósági felügyelet, az internálás elrendelésével és az útlevélek kiadásával növelték.

1949 márciusában megkezdtek a kistarcsai internálótábor bővítését, majd április végéig folyamatosan átköltöztették a központi internálótábort Buda-délről Kistarcsára.

1949 októberében a Magyarországon állomásozó három szovjet hadosztály mellé – Rákosi Mátyás kérésére – erősítésként egy negyediket vezényeltek: Romániából áttelepült a 2. gépesített gárdahadosztály, amelynek parancsnokságát Kecskeméten, egységeit a Duna-Tisza közének városaiban helyezték el.

1949. október 24. Átszervezték a bírósági rendszert: felállították a Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságát és a megyei bíróságokat. November 1-jétől megszűnt a Budapesti Népbíróság.

1950. január 1. Önálló főhatóságként megalakult az Államvédelmi Hatóság – vezetője továbbra is Péter Gábor. Vizsgálati Főosztálya fő feladatai mellett (vizsgálat, nyomozás) megkapta az ÁVH kizárólagos felügyelete alá rendelt börtönöknek, valamint az internáló- és kényszer-munkatáboroknak a vezetését.

1950. március 11. A Minisztertanács március 31-i hatállyal megszüntette a Népbíróságok Országos Tanácsát.

1950. május 5. Az ÁVH elfoglalta a kistarcsai internálótábort.

1950. június 22–23. éjszakáján megkezdődtek az internálásszerű kitelepítések az ország nyugati és déli határhozvezetéből, az érintett családokat a Hortobágyon és a Közép-Tisza vidékén felállított zárt táborokba hurcolták.

1950. július 19. Az első internáltakat Recskre vitték, megkezdődött a rabmunkatábor építése.

1950. november 22. A budapesti Mosonyi utcai Toloncházát átvette az ÁVH, ettől kezdve az Állambiztonsági Fogház nevet viselte.

1951 februárjában megkezdte működését a tiszalöki internálótábor, megindultak az erőmű építkezési munkálatai.

1951. május 21. és június 18. között zajlott le Budapest „osztályellenségtől való megtisztítása”, amelynek során több mint 12 700 embert kitelepítettek Kelet-Magyarországra. Kis falvakban, kulákcsaládoknál jelöltek ki számukra kényszerlakhelyet, ahol sokszor embertelen körülmények között, megbélyegzettként, szabadságuktól megfosztva kellett élniük.

1951. június–1951. október 6. A kecskemét-korhánközi munkatábor működése.

1951. október 6. A kazincbarcikai internálótáborba szállították az első volt hadifogoly őrizeteseket.

1952. június 25. Miskolcra deportáltak több mint ötszáz „osztályidegennek” bélyegzett embert a Hortobágyra.

1952. tavasz–nyár folyamán felülvizsgálták az ÁVH kezelésében levő internálótáborokban raboskodók ügyeit.

1953. január 3. Péter Gábor letartóztatása.

1953. március 5. Sztálin halála.

1953. július 4. A Nagy Imre-kormány megalakulása.

1953 júliusában az ÁVH-t betagolták a Belügy-minisztériumba.

1953. július 26. Az Elnöki Tanács részleges amnesztia-rendeletet adott ki, amelyben kegyelemben részesítettek a két évnél rövidebb szabadságvesztésre ítélt politikai elítélteket.

1953. július 26. A Minisztertanács határozatot hozott az internálások és a kitelepítések megszüntetéséről, a táborok feloszlásáról.

1953. augusztus 1. Megkezdődött az internálótáborok és a zárt táborok foglyainak szabadítása.

1953. augusztus végén a kistarcsai internálótáborban felállították a különbírószágot, amely a táborokban működött szabadítóbizottságok javaslatai alapján tárgyalta az internáltak ügyét.

ÉLETRAJZOK

DÁLNOKI MIKLÓS BÉLA (1890–1948) vezérezredes 1944. július 1-jétől az I. hadsereg parancsnoka volt. Az 1944. október 15–16-i nyilas puccs után szűkebb törzsével átment a Vörös Hadsereghez. 1944. december 12-én több magyar politikussal és katonatiszttel megérkezett Debrecenbe, ahol az 1944. december 22-én megalakult Ideiglenes Nemzeti Kormány miniszterelnöke lett 1945. november 15-ig. 1948. november 21-én hunyt el Budapesten, katonai tiszteletadással temették el.

ERDEI FERENC (1910–1971) egyetemista korában bekapcsolódott a falukutató mozgalomba. Nagy visszhangot váltott ki a Duna–Tisza közti parasztság életét vizsgáló szociográfiája, a *Futóhomok*. Egymást követték társadalomkutató munkái, amelyek a magyar szociográfiai-szociológiai irodalom úttörő alkotásai. A Nemzeti Parasztpárt megalakításának egyik kezdeményezője, majd 1939-ben alapító tagja, a háború alatti szellemi ellenállás egyik meghatározó egyénisége volt. 1944 őszétől aktívan részt vett az ország újjászervezésében, az ideiglenes kormány belügyminisztere, parlamenti képviselő lett. A kommunista párttal történő szoros együttműködés híve, s ez, mint nemrégiben kiderült: nem volt véletlen. Erdei már 1944 végén kérte a felvételét az MKP-ba, fel is vették, de a kommunisták úgy határoztak, hogy ezt titokban tartják. 1945-ben a Nemzeti Parasztpárt alelnöke, majd 1947 májusától főtítkára volt. 1948-ban a Magyar Tudományos Akadémia tagjává választották. 1949 és 1955 között kétszer volt földművelésügyi, közben igazságügy-miniszter, 1955 novemberétől 1956. október 31-ig pedig a Minisztertanács elnökhelyettese. Az 1956-os forradalom napjaiban a kormányon belül létesült szűkebb kabinet tagja, november 2-án a szovjet hadsereg kivonásának részleteiről tárgyaló magyar delegáció vezetője volt. November 3-án a csapatkivonási tárgyalások tököli fordulóján a KGB letartóztatta, de néhány hét múlva szabadon bocsátották. 1957-től az MTA, 1964-től a Hazafias Népfront főtítkára, 1965-től egyúttal az Elnöki Tanács tagja is lett. Az 1960-as évektől az agrárpolitikai reform sürgetője volt.

GARASIN RUDOLF (1895–1969) a polgári iskola elvégzése után 1909-től betűszedőtanoncnak állt Csáktornyán. Katonai szolgálatát töltve alakulatával az orosz frontra vezényelték. 1915 októberében – más források szerint 1916 áprilisában – Rovnóban fogságba esett, itt érte az 1917-es bolsevik hatalomátvétel. Részt vett a helyi rendőrség lefegyverzésében, majd belépett a Vörös Gárdába, ahol gyors karriert futott be: 1918-ban már az Önálló Internacionalista Lovaszred törzsfőnöke volt. Ugyanez év januárjában belépett az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Pártba. 1920-ban Moszkvába rendelték, ahol gabona-beszerzéssel, majd 1921-től a magyar emigránsok ügyeivel foglalkozott. 1924-től 1929-ig nyomdákat igazgatott. 1931-ben elvégezte a Sztálin Népgazdasági Akadémiát, és mérnöki képesítést szerzett. 1931-ben a moszkvai nyomdaipari, 1932-ben a papíripari tröszt vezérigazgatója lett. 1939 és 1941 között a Könnyűipari Minisztérium főosztályvezető-helyetteseként dolgozott. 1941 júliusától ismét katona, a moszkvai népfelkelők Lenin hadosztálya első gyalogezredének helyettes parancsnoka, majd sebesülése után az egyik szibériai katonai építkezési osztag vezetője. 1943-tól a Hadügyi Népbiztosság Politikai Főcsoportfőnökségén partizáncsapatok szervezését végezte. 1944 szeptemberében a 4., majd a 2. Ukrán Front parancsnokságához tartozó partizánosztatok iskolájának lett a parancsnoka. 1945 februárjában egy partizáncsoporttal érkezett Magyarországra, Debrecenbe. Májusban Budapesten az *Új Szó* kiadóhivatalának a vezetője lett. 1947-ben visszatért a Szovjetunióba, különböző moszkvai nyomdák igazgatója volt. 1951. november végén ismét hazajött, de már 1949-től részt vett a magyarországi táborrendszer kialakításában. Hazatérésétől 1957 januárjáig egy területen tevékenykedett: először az Igazságügyi Minisztérium, 1952-től pedig a Belügyminisztérium Büntetés-végrehajtási Főosztályát vezette. Az egységesített BM megalakulásakor, 1953. július 22-én büntetés-végrehajtási ezredesként a Börtönügyi Osztály vezetője lett, amely szeptember 2-től BM Büntetés-végrehajtási Parancsnokság néven működött. 1957-ben a Határőrség

országos parancsnokhelyettesének nevezték ki, majd az MSZMP PB 1957. augusztus 6-i döntése alapján szeptember 1-jétől mongóliai nagykövet lett. E poszt-ról vonult nyugállományba 1961 augusztusában.

GERŐ ERNŐ (1898–1980) 1918-tól volt tagja a kommunista pártnak. A Tanácsköztársaság leverése után Bécsbe menekült. 1922-ben Magyarországra küldték a hazai kommunista szervezkedés irányítására. Szeptemberben letartóztatták, és 1923 májusában 15 év börtönbüntetésre ítélték, de 1924-ben – a szovjet-magyar hadifogolycseré keretében – a Szovjetunióba távozhatott. Ezt követően Franciaországban, Belgiumban, Spanyolországban és Portugáliában végzett pártmunkát. 1939 és 1941 között ő képviselte a KMP-t a Kommunista Internacionáléban. A Komintern feloszlata után a Vörös Hadsereg tagjaként az ellenséges hadseregek hátsóházaiban és a hadifoglyok között végzett agitációs és propagandamunka egyik irányítója volt. 1944 novemberében részt vett a Moszkvában tárgyaló magyar fegyverszüneti delegációval folytatott megbeszéléseken. Ezt követően érkezett Szegedre, ahol többekkel megalakította az MKP Központi Vezetőségét. 1944 decemberében a Nemzeti Főtanács tagjává választották. 1945 után kulcsszerepet kapott a kormányzásban, a gazdasági ügyekkel kapcsolatos döntésekben: volt kereskedelem- és közlekedésügyi, közlekedésügyi, pénzügy-, állam-, és belügyminiszter, valamint miniszterelnök-helyettes. 1954–1956-ban irányította a Nagy Imre által bevezetett reformok felszámolását célzó politikai akciókat. Rákosi Mátyás leváltása után, 1956 júliusától 1956. október 25-ig a Központi Vezetőség első titkára volt. 1956. október 23-án rádióbeszédében durván támadta a felkelést, elutasított minden engedményt. Miután október 25-én minden tisztségéről leváltották, a Szovjetunióba menekült. 1960-ban visszatérve felelőssé tették az 1948–1956 között elkövetett törvénytelenésekért, a politikai torzulásokért, és kizárták a pártból. Ezt követően teljes visszavonultságban – fordításokból – élt.

KÁDÁR JÁNOS (1912–1989) írógépműszerész szakmát tanult. 1930-tól a Kommunista Ifjúság Magyarországi Szövetsége, egyúttal a Kommunista Magyarországi Pártja tagja volt. 1933-ban kommunista szervezkedésért két év fegyházbüntetésre ítélték. A

Kommunista Internacionálé feloszlata után, 1943 júniusában feloszlatta a Kommunista Magyarországi Pártját, és megszervezte a helyébe lépő Békepártot. 1944 áprilisában Jugoszláviába küldték, hogy felvegye a kapcsolatot az emigrációban élő kommunista vezetőkkel, azonban a határon elfogták. Valódi kilétét sikeresen eltitkolva katonaszökevényként emeltek vádat ellene, és két év börtönműre ítélték. 1944 novemberében megszökött, és visszatért Budapestre. Még folytak a harcok a fővárosban, mikor kinevezték a budapesti rendőrfőkapitány helyettesévé. 1945-től 1951-ig vezető tisztségeket töltött be a Magyar Kommunista Pártban, majd a Magyar Dolgozók Pártjában: többek között volt KV-tikár, PB-tag, budapesti titkár, a káderosztály vezetője, a párt- és tömegszervezetek osztály vezetője, a párt főtitkár-helyettese. 1947 és 1951 között országgyűlési képviselő. 1948. augusztus 5-től 1950. június 23-ig belügyminiszter volt, 1949-ben részt vett a Rajk-per előkészítésében. 1951. április végén azonban őt is letartóztatták, májusban minden tisztségétől és testületi tagságától megfosztották, 1952 decemberében koholt vádak alapján életfogytiglani fegyházra ítélték. 1954 júliusában szabadon engedték. Októbertől ismét pártmegbízásokat kapott: előbb az MDP Budapest XIII. kerületi Bizottsága, majd Pest Megyei Bizottsága első titkára volt. Rákosi lemondása után, 1956 júliusában ismét tagja lett az MDP vezető szerveinek. 1956. október 25-én Gerő Ernő helyébe őt választották az MDP KV első titkárává. 1956. október 30-tól november 4-ig – november 1-jétől csak névlegesen – a Nagy Imre-kormány államminisztere, 1956. október 30-tól az MDP feloszlata után létrehozott Magyar Szocialista Munkáspárt Intéző Bizottságának tagja volt. Rejtélyes módon Moszkvába érkezve november 2–3-án több kommunista ország állami és pártvezetőivel tárgyalt a magyarországi helyzetről. Közben ugyanekkor Ny. Sz. Hruscsov szovjet pártvezető a jugoszláviai Brioniszigeteken folytatott tárgyalásai során elfogadta J. B. Tito javaslatát, hogy a Magyarországon a szovjet fegyveres beavatkozás eredményeként hatalomra kerülő rendszer vezetője Kádár legyen. November 4-én Szolnokon Kádár vezetésével alakult meg az úgynevezett forradalmi munkás-paraszt kormány. November 7-én egy szovjet harckocsiból és páncélosokból álló konvojval érkezett Budapestre. Ekkortól gyakorlatilag 1989-ig ő volt a párt első számú vezetője. 1958 és 1961. között államminiszter,

majd 1965-ig ismét miniszterelnök volt. 1958-ban – többszöri ígérete ellenére – szovjet nyomásra hozzájárult Nagy Imre perbefogásához, elítéléséhez és kivégzéséhez, amellyel nemzetközi felháborodást váltott ki. Az 1956-os forradalom leverését követő leplezetlen terrort az 1960-as évek első felében fokozatosan megszüntette, és ehelyett a diktatúra finomabb formáit alkalmazta. 1988 májusában az MSZMP országos pártértekezletén kihagyták a Politikai Bizottságból, és nem választották meg a párt főtitkárának, ehelyett a hatalommal nem járó pártelnöki tisztséget kreáltak neki, azonban egy évvel később ebből is fölmentették.

LŐKE GYULA (1914–?) a második világháború előtt csapos és kifutó volt. 1945 februárjában került a budapesti Politikai Rendészeti Osztályra, a kőbányai, majd a zuglói csoportnál volt nyomozó. 1947-ben az ÁVO állományában az iparizsabotázs-elhárítás területén tevékenykedett csoportvezetőként. 1948-ban személyzeti vonalra került. 1948 októberében a BM ÁVH VII. Alosztályáról a XIV. Alosztályra helyezték, ekkor rendőrnemzetű főhadnagyi rendfokozata volt. 1949. augusztus 5-én az E/1. Alosztály helyettes vezetőjévé nevezték ki rendőr századosi rangban. 1950. februártól az ÁVH V. (Káder) Főosztálya főosztályvezető-helyettese, egyben az V/1. Osztály vezetője volt. 1951. január 12-én soron kívül államvédelmi alezredessé léptették elő, és a VI. (Jogi és Börtönügyi) Főosztály 2. (Börtönügyi) Osztályának vezetője lett, ebben a tisztségében ő felelt az internálótáborokért is. 1952 augusztusában egyéves pártfőiskolára küldték, majd visszahívták, és 1953. márciustól újra a VI/2. Osztály vezetőjévé nevezték ki. Az egységesített BM-ben 1953. július 22-én a BM XI. (Államtitok-védelmi) Osztály vezetője lett. Őt bízták meg, hogy ellenőrizze a foglyoknak a recski, kazincbarcikai, tiszalöki és kistarcsai internálótáborokból való kiszabadulását. Lőke feladata volt Györe József belügyminiszter-helyettes tájékoztatása a szabadulások menetéről. Az Államtitok-védelmi Osztályt 1956 februárjában megszüntették, de Lőkét már ezt megelőzően, 1955 decemberében a X. (Operatív Nyilvántartó) Osztály élére nevezték ki. 1959. október 9-én nyugállományba helyezték. Ekkor a Művelődésügyi Minisztérium Színházi és Zenei Főigazgatóságához került; a Szerzői Jogvédő Hivatal helyettes, majd megbízott igazgatója, 1961 augusztusától pedig a Jelmezkölcsönző Vállalat igazgatója volt.

MÓCSY IMRE (1907–1980) 1925-ben kérte felvételét a jezsuita rendbe. Többek között az innsbrucki egyetemen és a római a Gergely Egyetemen tanult, több doktorátust szerzett. 1944 és 1947 között a Gergely Egyetem tanára volt. 1947-ben hazatért, 1949-ben letartóztatták, és Kistarcsára internálták, ahol megszervezte az illegálisan működő teológiai főiskolát. Kilenc és fél évre ítélték, 1954-ben feltételesen szabadlábra helyezték. 1965-ben ismét elítélték, ezúttal 4 évre, amiért tanított a Rózsa Elemér által működtetett titkos papnevelőben. Szabadulása után a MÁV-nál dolgozott, innen ment nyugdíjba 1970-ben.

NAGY IMRE (1896–1958) géplakatos szakmát tanult. Az első világháborúban orosz hadifogságba esett, 1920-ban belépett a kommunista pártba. 1921-ben hazatérve a szociáldemokrata párt kaposvári szervezete munkájába kapcsolódott be, de 1925-ben kizárták. Ugyanebben az évben alapító tagja volt az illegális KMP fedőszervezetének, a Magyarországi Szocialista Munkáspártnak. 1927-ben letartóztatták, szabadulása után előbb Bécsbe, majd 1930-ban a Szovjetunióba emigrált. A Komintern Nemzetközi Agrárintézetében, a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatalában, végül pedig a moszkvai rádió magyar nyelvű adásainak szerkesztőjeként dolgozott. Részt vett a Kommunisták Magyarországi Pártja agrárprogramja kidolgozásában, de a pártvezetésnek nem volt tagja. 1944 novemberében tért vissza Magyarországra a kommunista párt megbízásával. Decemberben Dálnoki Miklós Béla kormányában földművelésügyi miniszter, Tildy Zoltán és Nagy Ferenc kormányában pedig belügyminiszter lett, az utóbbi tisztséget 1946. március 20-ig töltötte be. Nevéhez kapcsolódik az 1945-ös földreform végrehajtása. 1947 és 1949 között az Országgyűlés elnöke volt. 1944. november 1-től 1955. április 1-ig és 1956. október 23-tól október 30-ig az MKP, illetve az MDP KV; 1945–1949, 1951–1955 között és 1956. október 23-tól október 30-ig az MDP PB tagja volt. Helytelenítette a mezőgazdaság gyors és erőszakos eszközökkel történő kollektivizálását, ezért összeütközésbe került a pártvezetéssel, ekkor egy időre kizárták a PB-ből. Egy évig egyetemi tanárként tevékenykedett, majd 1950 áprilisában kinevezték az MDP KV Adminisztratív Osztály vezetőjévé. 1950 decemberétől ismét miniszter volt: előbb élelmezési, majd begyűjtési. 1952. november 1-től miniszterelnök-helyettes,

1953. július 4-től miniszterelnök lett. Ez utóbbit annak köszönhetette, hogy a Sztálin halála utáni megváltozott politikai helyzetben a szovjet vezetés őt jelölte erre a feladatra. A személyével fémjelzett új szakasz politikája fordulatot jelentett a gazdaságpolitikában, elkezdődött a törvénytelenések felszámolása, az internálótáborokat és a kitelepítéseket megszüntették, korlátozott amnesztiát hirdettek. 1955 áprilisában – a Rákosi Mátyás vezette csoport megerősödésével – a folyamat megtorpant, őt leváltották, majd a pártból is kizárták. Nem volt hajlandó önkritikát gyakorolni, ragaszkodott az általa elkezdett politika folytatásához. Akaratlanul is a sztálinistákkal szemben álló pártellenzék vezetője lett. 1956. október 13-án visszavették a pártba. Az október 23-i tüntetők követelésére újból miniszterelnöknek nevezték ki. Az éjszakai KV-ülésen kooptálták a párt vezető szerveibe. Október 28–31-én tagja volt az MDP hattagú Elnökségének, majd a párt feloszlata után az MSZMP Ideiglenes Intézőbizottságának is. Október 28-án tűzszünetet hirdetett, fellépett a szovjet csapatok távozása érdekében, kinyilvánította a többpártrendszerhez való visszatérést, kormányát koalícióssá alakította át. Válaszul az újabb szovjet csapatok bevonulására, november 1-jén deklarálta az ország semlegességét, valamint hogy Magyarország kilépett a Varsói Szerződésből. A szovjet támadás megindulása kor, november 4-én hajnalban a jugoszláv követségre menekült, amelyet társaival és a családtagokkal együtt a Kádár-kormány menlevelével hagyott el. Eközben a szovjet hatóságok őrizetbe vették, és Romániába deportálták. 1957. április 14-én Snagovban letartóztatták, Budapestre szállították. Az ellene folyó politikai per tárgyalása során következetesen visszautasította a felhozott vádakát, és nem védekezett. Többszöri halasztás után ítélték halálra 1958. június 15-én. Kegyelmet nem kért, az ítéletet másnap végrehajtották. 1989. június 16-án Nagy Imrét és mártírtársait gyászünnepek keretében a Rákoskeresztúri köztemető 301-es parcellájában újratemették. Ez a nap az 1989–1990. évi rendszerváltáshoz vezető út kiemelkedő eseménye volt.

PÉTER GÁBOR (1906–1993) 1923-ban szerzett szabó segédlevelet. A munkásmozgalomba az 1920-as évek végén kapcsolódott be, 1931-ben belépett a kommunista pártba. Részt vett a Vörös Segély és a magyar szakszervezeti

ellenzék tevékenységében. 1945 januárjában kinevezték a budapesti rendőrség Politikai Rendészeti Osztálya vezetőjének, majd átszervezések következtében 1946-tól az ÁVO, 1948-tól a BM ÁVH, 1950-től a független ÁVH vezetője volt. Vezetése alatt a szervezet súlyos törvénytelenések, emberiség elleni bűncselekmények sorozatát követte el. 1953. január 3-án este Rákosi Mátyás villájában letartóztatták. Feleségét, a Rákosi titkárnőjeként dolgozó Simon Jolánt is őrizetbe vették. Pétert 1954-ben a Katonai Felsőbíróság életfogytiglani börtönbüntetésre ítélte, a Legfelsőbb Bíróság Katonai Tanácsa azonban 1957-ben 4 évre szállította le a büntetést, majd 1959 januárjában egyéni kegyelemmel szabadult. Nyugdíjazásáig könyvtárosként dolgozott.

PIROS LÁSZLÓ (1917–2006) hentes és mészáros segédlevelet szerzett, és 1939-ig szakmájában dolgozott. 1939-ben behívták katonának, 1941-ben a határőrségtől szerelt le. 1942-ben újra behívták, és a keleti frontra vitték, Voronyezsnél szovjet fogságba esett. Hathónapos antifasiszta iskola után a Kijev melletti partizániskolán képezték ki, majd a szovjet és a lengyel fronton vetették be. 1945 januárjában tért haza egy csoport volt partizánnal. Az Ideiglenes Nemzeti Kormányánál jelentkezve Debrecenből Budapestre irányították, ahol néhány hétig nyomozó volt a Politikai Rendészeti Osztályon. Februárban a Szakszervezeti Tanács kis- és vegyipari titkárává, majd decemberben főtítkárhelyettesé választották, és a szakszervezetek képviselőjeként bekerült az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe. 1945 és 1957 között megszakítás nélkül parlamenti képviselő volt. 1948. júniustól 1956. októberig az MDP KV tagja, illetve póttagja, 1950–1953 és 1955–1956 között pedig a PB póttagja volt. 1949-ben még szakszervezeti vonalon működött: a Szakszervezetek Országos Tanácsának főtítkárhelyettese és egyúttal a Magyar Élelmezési Dolgozók Szakszervezetének elnöke volt. 1950. október 24-én kinevezték az Államvédelmi Hatóság IV. (Határőrség és Belső Karhatalom) Főparancsnoksága parancsnokává – államvédelmi vezérőrnagy rendfokozattal –, majd pár nap múlva az ÁVH vezetőjének első helyettesévé is. 1950. december 18-i parancssal az egység új elnevezése Határőrség és Belső Karhatalom Parancsnoksága lett, továbbra is Piros parancsnoksága alatt. Péter Gábor

letartóztatása után, 1953 elején részt vett az ellene zajló vizsgálatban, és az ÁVH helyettes vezetője maradt július 15-ig. A Nagy Imre-kormány megalakulásakor, az egységesített Belügyminisztérium létrejötte után, 1953. július 4-től Gerő Ernő belügyminiszter első helyetteseként az államvédelem vezetőjévé nevezték ki, majd 1954. július 6-tól 1956. október 24-ig belügyminiszter volt, közben 1954. január 4-én államvédelmi altábornaggyá lépett elő. Október 23-án tagja lett az MDP KV által a fegyveres felkelés leverésére alakított Katonai Bizottságnak, de kimaradt a Politikai Bizottságból, majd a kormányból is. Október 28-án a Szovjetunióba menekült. November 3-án hazajött, részt vett a magyar katonai delegáció letartóztatásában Tökölön. November 10-én Kádár felszólítására elhagyta az országot, 16-án kizárták az MSZMP-ből, és megfosztották parlamenti mandátumától. 1958 szeptemberében térhetett haza, és a Szegedi Szalámigyár főmérnöke, majd 1969-től igazgatója lett. 1977-ben innen ment nyugdíjba vezérigazgatóként. Nyugdíjasként évekig betöltötte a Szakszervezetek Csongrád Megyei Tanácsának elnöki tisztét, és hosszú ideig tagja volt az MSZMP szegedi városi bizottságának.

PRINCZ GYULA (1905–1969) 1945 januárjában belépett a budapesti Politikai Rendészeti Osztályra. 1948-ban elérte az őrnagyi rendfokozatot. Mint az időközben BM ÁVH-vá alakult politikai rendőrség hírhedt „verőcsoportjának” vezetője, ő irányította a Rajk-perben letartóztatottak kínvallatását. Az ő beosztottai verték halálra 1950-ben a váci börtönben Ries István volt igazságügy-minisztert, illetve a budapesti Gyűjtőfogházban a szociáldemokrata Szeder Ferencet, de részt vett Péter Gábor volt helyettese, Szücs Ernő ezredes és bátyja, Szücs Miklós halálra kínzásában is. 1950-től az ÁVH Börtönügyi Osztály vezetője volt, e minőségében részt vett a recski internálótábor felállításában. 1952. május 1-jén áthelyezték a Belügyminisztérium Börtönügyi Osztályára, és büntetés-végrehajtási alezredes, majd ezredes lett. Miután Péter Gábort letartóztatták, 1953. január 8-án őt is őrizetbe vették. 1954. január 15-én a Péter Gábor és társai elleni perben nyolcévi börtönbüntetésre ítélték. 1957. június 15-én perújítást követően az előző ítéletét helybenhagyták, de még abban az évben szabadult, és a Budapesti Vendéglátó-ipari Vállalatnál helyezkedett el csapóként.

RAJK LÁSZLÓ (1909–1949) magyar-francia szakos egyetemi hallgatóként 1931-ben lépett be a kommunista pártba. Illegális politikai tevékenysége miatt többször letartóztatták. Egyik szervezője és irányítója volt az 1935. évi nagy építőmunkássztrájknak. Részt vett a spanyol polgárháborúban, a Nemzetközi Brigád magyar zászlóaljának politikai biztosa és párttitkára volt. 1941-ben hazatért, itthon letartóztatták és internálták. 1944. szeptemberi szabadulása után az ellenállási mozgalom egyik irányítója. 1944 decemberében a nyilasok letartóztatták, Németországba hurcolták, ahonnan 1945 májusában tért haza. Itthon bekapcsolódott a pártmunkába és az országos politikába, tagja lett az MKP valamennyi vezető testületének. 1945 májusától novemberéig a budapesti pártbizottság titkára. 1945 novemberétől 1946 márciusáig az MKP főtitkárhelyettese, majd ezután 1948 augusztusáig belügyminiszter, ezt követően 1949. május 20-ig külügyminiszter volt. 1949. május 30-án koholt vádak alapján letartóztatták, halálra ítélték és kivégezték. 1955-ben rehabilitálták. 1956. október 6-án ünnepélyesen temették el a Kerepesi temetőben.

RÁKOSI MÁTYÁS (1892–1971) a Keleti Kereskedelmi Akadémián szerzett okleveles kereskedői képesítést. 1915 elején hadapródjelöltként a keleti frontra vezényelték, de még az év áprilisában orosz hadifogságba esett. 1918 elején megszökött, és májusban tért vissza Magyarországra. 1918 novemberében a Kommunisták Magyarországi Pártjának alapító tagja lett. 1919-ben, a Tanácsköztársaság kikiáltásakor a kereskedelmi népbiztos helyettesévé nevezték ki, és tagja lett a Forradalmi Kormányzótanácsnak is. 1919. augusztus 1-jén Bécsbe menekült, ahol a többi kommunista emigránssal együtt internálták. 1920-ban szabadon bocsátották, majd egy május 1-jei beszéde után kitoloncolták, és örökre kitiltották Ausztriából. Szovjet-Oroszországba ment. 1924-ben illegálisan visszatért Magyarországra. 1925 szeptemberében letartóztatták, és lázadás büntetével, köztörvényes bűnözőként a Budapesti Büntető Törvényszék 1926 augusztusában 8 és fél év börtönbüntetésre ítélte. Kiszabott büntetése leteltekor a Tanácsköztársaság alatti tevékenysége miatt ismét bíróság elé állították, és 1935 februárjában életfogytiglani szabadságvesztéssel sújtották. A Magyarország és a Szovjetunió között létrejött

államszerződést követően 1940-ben azzal a feltétellel engedték szabadon, ha azonnal a Szovjetunióba távozik. 1945. január végén tért vissza ismét Magyarországra, és az MKP főtitkáraként a háború utáni politikai élet meghatározó személyisége lett. 1945. november 15. és 1949. szeptember 5. között miniszterelnök-helyettes, államminiszter volt. Az MKP–SZDP egyesülése (1948. június 13.) után az MDP főtitkára, majd 1953 júniusától a párt első titkára lett. 1949. szeptember 5. és 1952. augusztus 14. között a Minisztertanács elnökhelyettese, majd 1953. július 4-ig a Minisztertanács elnöke volt. Miután az 1956. július 18–21-i MDP KV ülésen – megromlott egészségi állapotára hivatkozva – leváltották első titkári pozíciójáról, és nem választották be a politikai bizottság tagjai közé sem, „gyógykezelésre” a Szovjetunióba utazott. A forradalom idején Moszkvában tartózkodott. Az SZKP KB Elnöksége 1956. november 5-i ülésén a hatalomból való végleges eltávolításáról határozott. Ezután többször fordult az SZKP KB-hoz és magához Hruscsovhoz levélben, amelyben visszatéréseért könyörgött. A Magyar Szocialista Munkáspárt Ideiglenes Központi Bizottsága 1957 februárjában úgy döntött, hogy Rákosi öt évig nem térhet vissza Magyarországra. 1957. április 18-án az SZKP KB helybenhagyta a magyar pártvezetés határozatát, ezért Rákosit 1957 júniusában még Moszkvából is eltávolították. 1957–1962 között a Kubán-vidéki Krasznodarba, majd 1962–1966 között a kirgíziai Tokmakba, végül Gorkijba telepítették. Gyakorlatilag teljes kegyvesztettként az átlagos szovjet nyugdíjas életét élte. 1957. május 5-én megfosztották képviselői mandátumától. 1960. november 1-jén az MSZMP Politikai Bizottsága felfüggesztette párttagságát, majd az MSZMP Központi Bizottságának 1962. aug. 14–16-i ülése tevékenységének, magatartásának mélyreható bírálata

alapján kizárta a pártból. 1970 áprilisában az MSZMP KB plénumán engedélyezték volna hazatérését, ha írásban kötelezettséget vállal, hogy nem fog politizálni, elfogadja a házi őrizet és a nyilvános megszólalás tilalmát. Ebben azonban Rákosi nem egyezett bele. 1971. február 5-én Gorkijban halt meg. Hamvait február 16-án titokban szállították haza.

TABÓDY ISTVÁN (1921–2000) családi hagyományként ifjúkorától katonatisztnak készült. 1930–1938 között a kőszegi katonai főreál iskolában tanult, majd 1941-ben végzett a Ludovika Akadémián. A 3. (Nádasdy Ferenc) huszárezred hadnagyaként Nagyváradon, Nagyszalontán, majd Munkácson szolgált. 1944-ben kinevezték főhadnagynak, majd a szovjet fronton teljesített szolgálatot. 1944. szeptember 17-én Varsó közelében súlyosan megsebesült. 1945-ben a Honvédelmi Minisztérium Lőügyi Osztályán szolgált, 1947-ben százados lett. 1947-ben kémkedés vádjával letartóztatták, és internálták Buda-délre. 1949-ben a kistarcsai internálótáborban volt, majd 1950 őszén a recski táborba került. 1953-ban szabadult, és szállítómunkásként helyezkedett el, majd Shvoy Lajos székesfehérvári püspök segítségével megkezdte papi tanulmányait. 1955-ben az Állami Egyházügyi Hivatal eltiltotta a szemináriumtól, de külön kérvényre engedélyezték tanulmányainak folytatását. 1957-ben diakónussá szentelték, de még ebben az évben, az 1956-os forradalom és szabadságharcban való részvételéért hét hónap börtönbüntetést kapott. 1958. június 13-án Shvoy Lajos pappá szentelte. 1961-ben letartóztatták, és „államellenes szervezkedés” vádjával 12 év börtönbüntetésre ítélték. 1972. december 30-án szabadult. Ezután a székesfehérvári belvárosi templom, majd Csabdi, Kisláng, és végül Bicske plébánosa lett. 1992-ben kinevezték székesfehérvári kanonoknak.

VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA

- Applebaum, Anne: *A GULAG története*. I–II. Európa Kiadó, Budapest, 2005.
- Bank Barbara: Az internálás és a kitelepítés dokumentumai. In *Trezor 3. Az átmenet évkönyve, 2003*. ÁBTL, Budapest, 2004. 107–131.
- A Belügyminisztérium Kollégiumának ülései, 1953–1956*. III. kötet. Szerk. Gyarmati György, S. Varga Katalin. ÁBTL, Budapest, 2006.
- Böszörményi Géza: *Recsk, 1950–1953. Egy titkos kényszermunkatábor története*. Széphalom Könyvműhely, Budapest, é. n. (2005.)
- Ember Mária: Hortobágy, „szociális tábor”: 1952–53. *Forrás*, 1981/6.
- Faludy György: *Pokolbéli víg napjaim*. Magyar Világ Kiadó, Budapest, 1989.
- Görbedi Miklós: *1020 nap az őrtornyok árnyékában. A tiszalöki hadifogolytábor története*. Tiszalöki Költségvetési Üzem, Tiszalök, é. n.
- Gyarmati György (szerk.): *Államvédelem a Rákosi-korszakban*. Történeti Hivatal, Budapest, 2000.
- Gyarmati György: *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956*. ÁBTL–Rubicon, Budapest, 2011.
- Hantó Zsuzsa: *Kitiltott családok*. Magyar Ház, Budapest, 2010.
- Holopcev Péter–Irha Melinda: *„Eltanácsoltak”*. BAZ Megyei Levéltár, Miskolc, 2003.
- Jakabfalvy Gyula: Borsós tanya, Hortobágy. *Mozgó Világ*, 1983/11.
- Justus Pálné: Kistarcsa. *Mozgó Világ*, 1988/11. 120–128.
- Kádár Zsuzsanna, B.: *Elrabolt remények. A magyarországi szociáldemokrácia a párt felszámolása után*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2012.
- Kisari Miklósné (szerk.): *Hiánypótló történelemkönyv*. OPSKK, Mezőberény, 2011.
- Kornai János: *A gondolat erejével*. Osiris, Budapest, 2005.
- Lukács Imre, Sz.: *Tábor a pusztán*. Népszava Kiadó, Budapest, 1985.
- Menczer Gusztáv: *A Gulág rabtelepei*. Századvég Kiadó, Budapest, 2007.
- Németi Gábor: *Vasutasok pokoljárása. A hatvani tüntetés megtorlása, 1950–1953*. MÁV Vezérigazgatóság, Budapest, 1991. (Hatvani Lajos Múzeum Füzetek 11.)
- Nyeste Zoltán: *Recsk. Emberek az embertelenségben*. 2. kiadás. Püski, Budapest, 1989.
- Örkény István: *Lágerek népe*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1981.
- Palasik Mária: *A jogállam megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon, 1944–1949*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2000.
- Rubicon* történelmi folyóirat 2002/6–7., 2007/1. (különszám), 2010/6. és 2010/9. tematikus számai.
- Saad József (szerk.): *Telepessors*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2005.
- Széchenyi Kinga: *Megbélyegzettek. A kitelepítések tragédiája*. Kráter, Pomáz, 2008.
- Szolcsenyicin, Alekszandr: *Ivan Gyenyiszovics egy napja*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1989.
- Sztáray Zoltán: *A recski kényszermunkatábor*. Recski Szövetség, San Bernardino, Kalifornia, 1981.

FOTÓALBUM RECSKRŐL

A recski tábor fentről 1951 körül – Gyarmathy Livia gyűjtése

A tábor felé vezető „utak” 1980 körül – Gáspár Emil felvétele

A tábor hátsó, szénás kapubejárójához vezető út – Bank Barbara felvétele, 2010

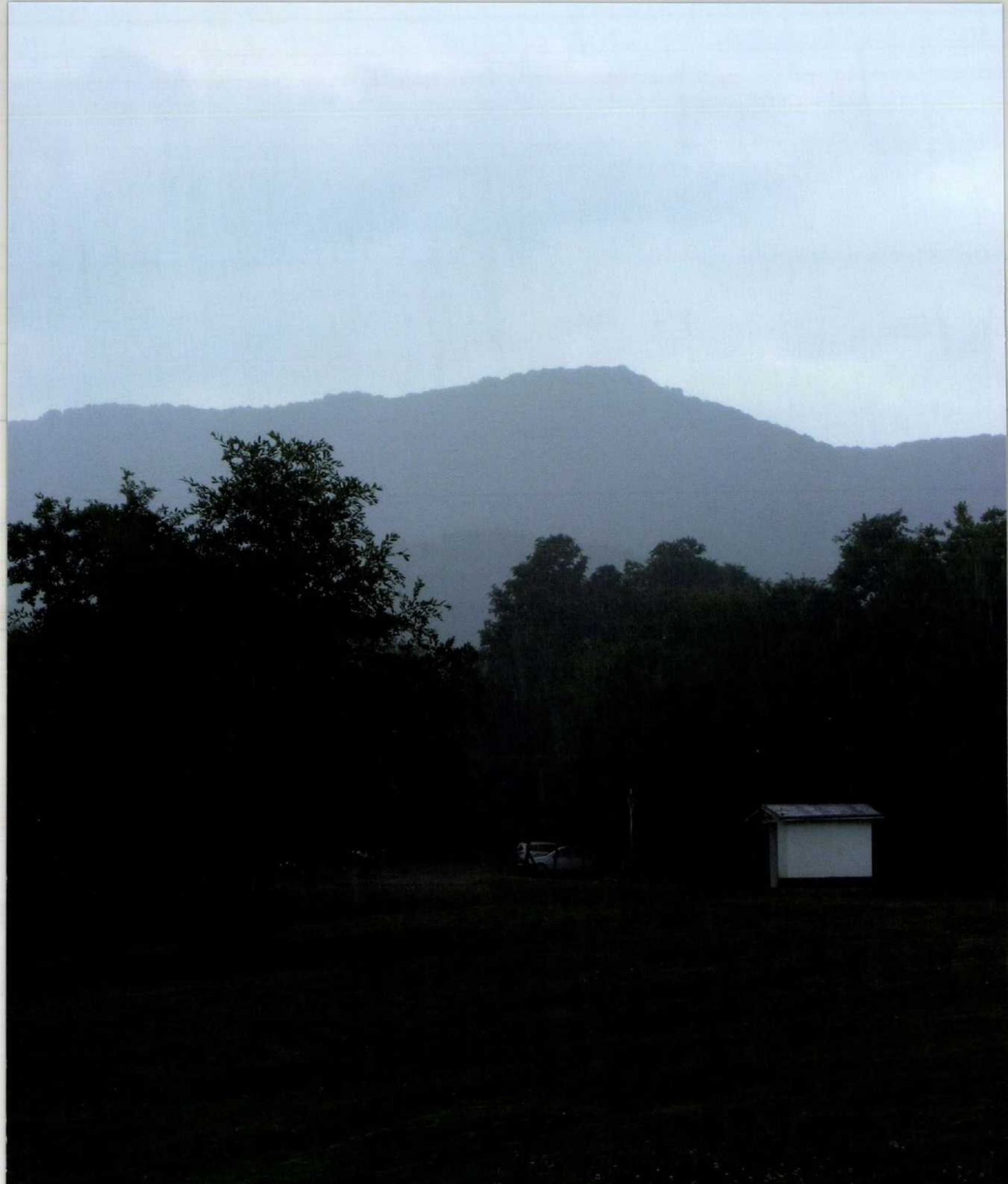

A hátsó, szénás kapubehajtó 1954 körül – Gyarmathy Livia gyűjtése

A hátsó szekérbejáró a megmaradt őrtoronnyal – Bank Barbara felvétele, 2011

Az aggregátorház ma – Bank Barbara felvétele, 2010

Az őrség törzsépületétől a szekérbejáráig – Bank Barbara felvétele, 2011

Az egyik tó az 1980-as években
Gáspár Emil felvétele

Az egyik tó az öt közül az 1950-es években – Gyarmathy Livia gyűjtése

A tavak egyike 2010-ben – Bank Barbara felvétele

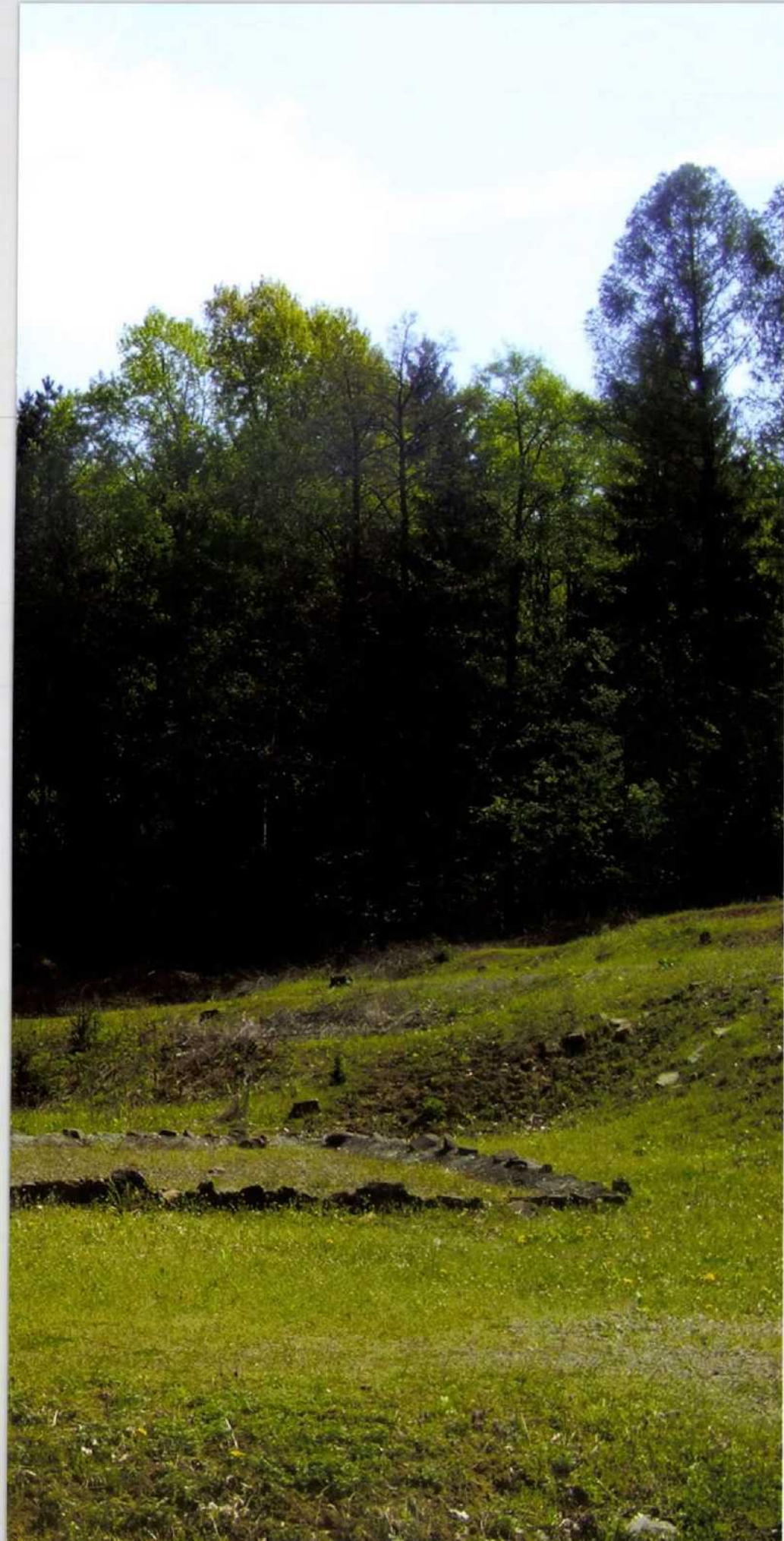

Az internáltak barakkjai az 1950-es évek közepén – Gyarmathy Livia gyűjtése

A két barakksor közötti alakulótér ma – Bank Barbara felvétele, 2010

A „buli-barakk” helye ma,
háttérben a büntetőbarakk látható
Bank Barbara felvétele, 2010

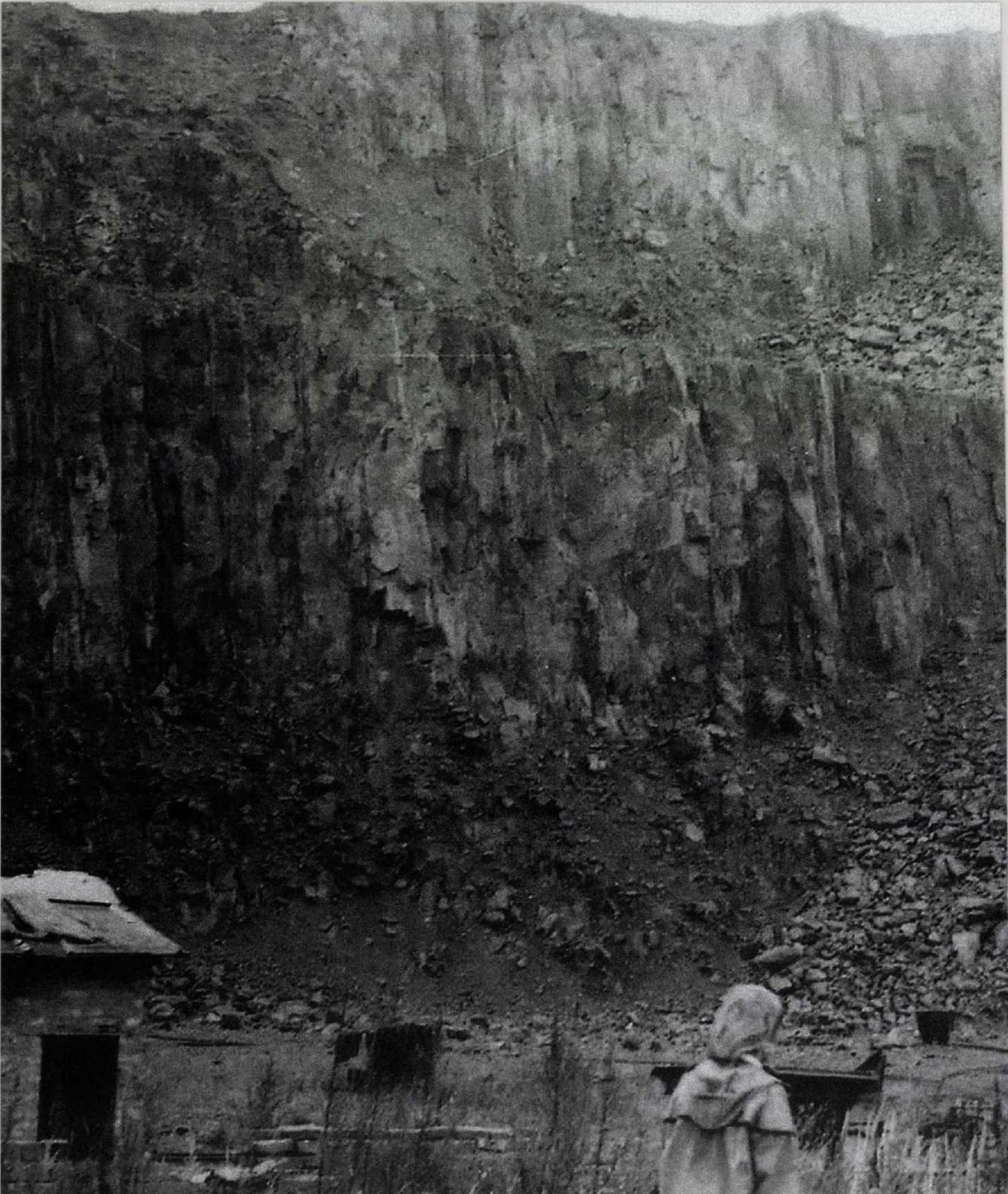
◀ A fogdaépület helyétől a büntetőbarakkig – Bank Barbara felvétele, 2010

A kőbánya az 1980-as évek elején – Gáspár Emil felvétele

A kőbánya fentről az 1980-as évek közepén – Gyarmathy Livia felvétele

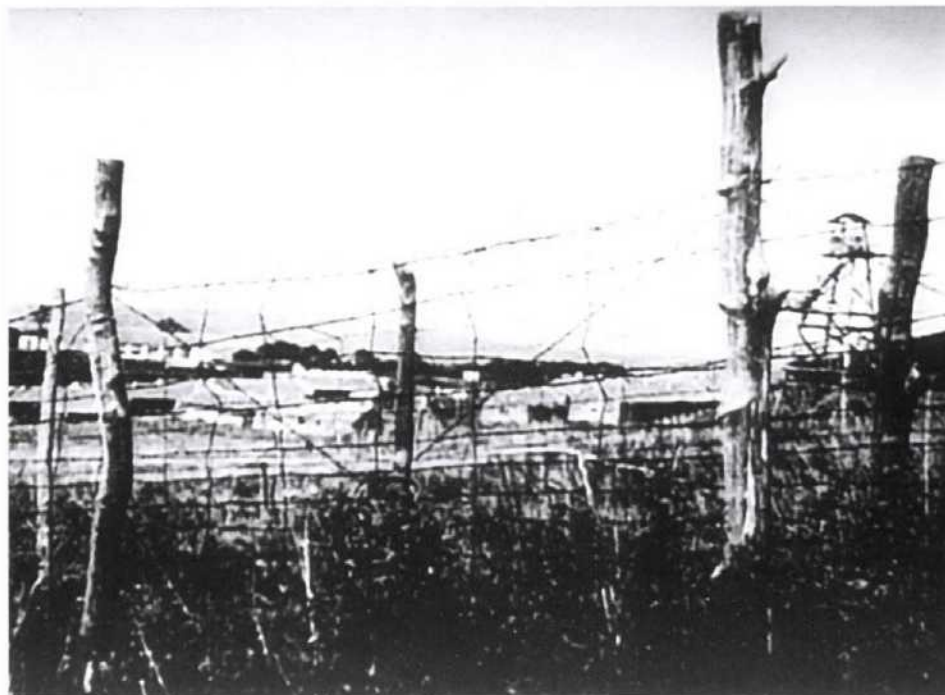

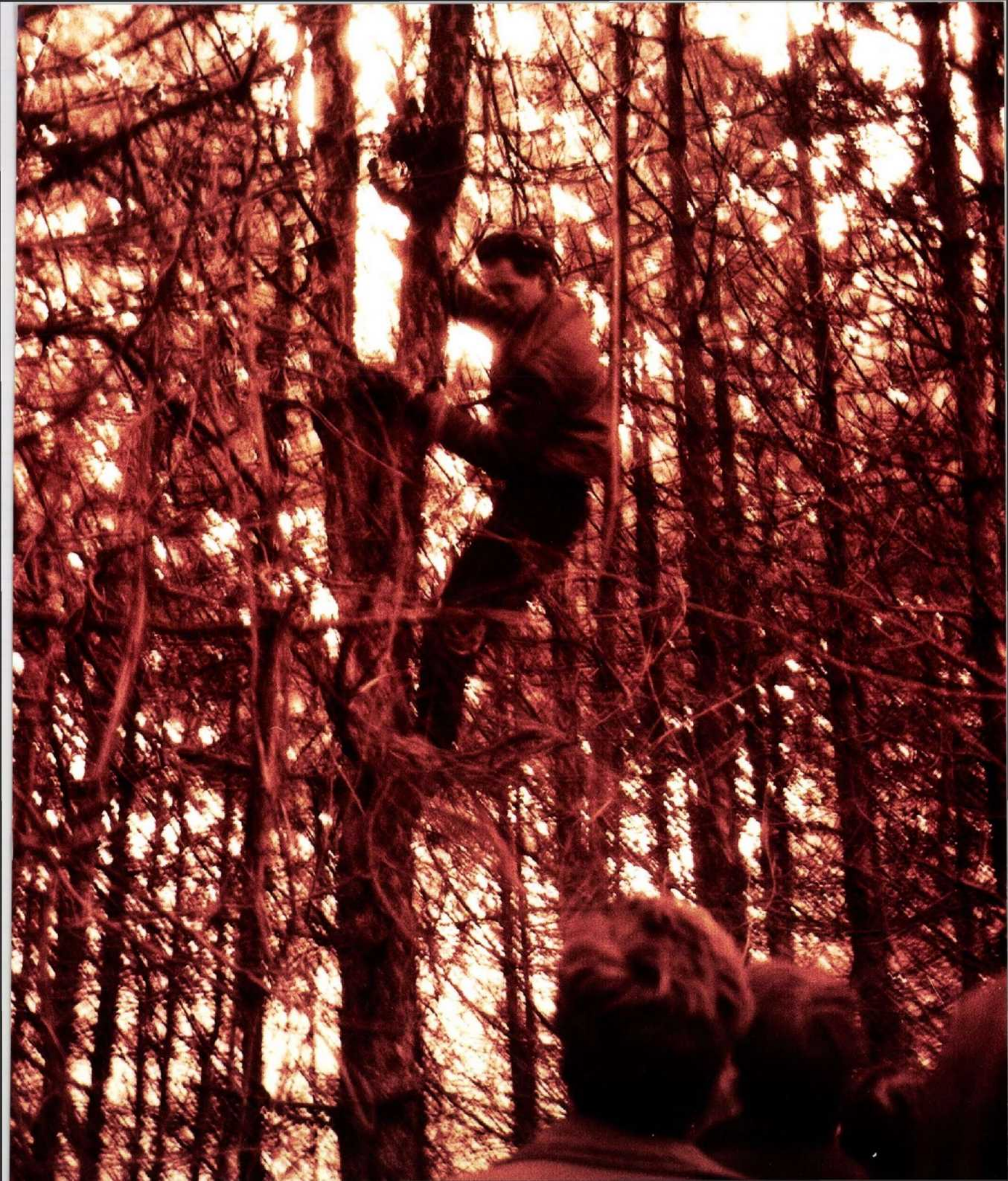
A kőbánya, 1960-as évek
Gyarmathy Livia gyűjtése

Az eredeti szögesdrótkerítés az 1980-as évek közepén – Gáspár Emil felvétele

A kerítés és a torony az 1950-es évek közepén – Gyarmathy Livia gyűjtése

A Hatóság vezetője rendeletéből:

[Handwritten signature]
Décsi Gyula r.alezr.
előosztályvezető.

DOKUMENTUMOK

Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága.

Budapest, VI. Andrássy-út 60. sz.

Távbeszélő sz.: 121-710

Postahivatal: 509

Postafiók:

Előadó: Vándor Imre r. szds.

Szám: 525/1949.

Aja: + Kálnoki Domokos

Anyja: + Hajdu Mária

Felesége: különváltan él

Véghatározat.

Kálnoki Domokos

1907. évi magyarbányhegyesi születésű fogl. nélküli foglalkozású

Miskolc, Bethlen G.-u. 6. Jelenleg Bp. Anker-köz utca 2. sz. alatti lakosnak

a 8130/1939. M. E. sz. rendelet 1. §-ának b) pontja és a 228.010/1948 IV./1. B. M. számú rendelet 2. §-a alapján rendőrhatalósági őrizet alá helyezését (internálását) rendelem el.

Megokolás:

Igy kellett határoznom, mert bebizonyítást nyert, hogy Kálnoki Domokos volt honvéd százados, 1949. február 8-án illegális úton elakarta hagyni az ország területét.

Szándékában a rendőri közegek akadályozták meg. Fenti tényállás alapján nevezett rendőrhatalósági őrizet alá helyezése szükséges.

Ezt a véghatározatot az 1929. évi XXX. tc. 56. §-ának b. pontja alapján, fellebbezésre való tekintet nélkül, azonnal végre kell hajtani.

E véghatározat ellen, a kihirdetéstől számított 15 napon belül, a Belügyminiszter urhoz címzett fellebbezésnek van helye.

Budapest, 1949. február 10.

A Hatóság vezetője rendeletéből:

Kálnoki Gyula r. alezr.
Hatalályvezető.

Az előttem kibírdetett és internálásomat elrendelő véghatározatban jogaimra történt kioktatás után — megnyugszom — fellebbezésem eltek.

Budapest, 1949. február 10.

Kálnoki Domokos.

Internáltak országos nyilvántartása

B. M. 12/14. sz.

internálótábor

TÖRZSLAP:

Név: Dr. Kulán Viktória

Lakás: 10. utca 12/a szám

Születési hely: Pétervárad

év: 1901. hó: 1. nap: 10.

Anyanyelv: Magyar

Családi állapot: Nős

Gyermekek száma: 1

Iskolai végzettség: Munkás

Nemzetisége: Magyar

Katonai rang: Nincs

Foglalkozás: Nincs

Szakképzettség: Nincs

Különös szakképzettség: Nincs

Van-e háza? (Hol és milyen nagy?): Nincs

Van-e földje? (Hol és mennyi?): Nincs

Anyja neve: Károlyi Anna

Lakása: Nincs

Felesége neve: Nincs

Lakása: Nincs

Gyermekek neve: Nincs

Kora: Nincs

Gyermekek neve: Nincs

Kora: Nincs

FORDÍTS!

Internáló hatóság: *B.Á.H. 102. 529/1949.*
Internálás időpontja: *1949. okt. 3-án*
Internálás tartalma:

SZEMÉLYLEÍRÁS:

Terméte: Szája:
Arca: Foga:
Szeme: Haja:
Szemöldöke: Szakála:
Orra: Különös ismertetőjele:
Feljegyzések: *Elkerült 1949. okt. 3-án B.Á.H. től.*

45.114 Madách nyomda

37

"Szigorúan Titkos"
Tárgy: Sasvári /Sarf/ Andor
ügye.

814

Javaslat.
Recsk.1952.szept.10.

Sasvári /Sarf/ Andor 29-éves, anyja Csábi Blanka fogl.műegye-
temi hallgató /volt ht.hdgy./ Budapest, XII.ker.Tarcsai Vilmos-u.
8/é.sz.alatti lakos.

Apja volt ügyvéd, anyja kiskereskedő leánya. Szülei 1933-ban elhaltak.
Eggy Sasvári János volt MÁV.felügyelő nevelte és nevére iratta
1933-ban. Testvérei nincsenek.
Nőtlen.
Bemondása szerint rokona külföldön nincs.

1948 július 17-óta van internálva.
Hálózati anyaga nincs. A táborban az utépitésnél dolgozik ahol át-
lag teljesítménye 86%.
Internálása alatt 4-napi fogdával lett fenytve, mint ruharektáros
a rektár ablakát nyitva hagyta. Tábori magtartása több esetben kifo-
gás alá esett, lázított a munka és az élelem ellen.

Vizsgálati anyaga nincsen. A nyilvántartás adatai szerint kémkedés
gyanúja miatt lett őrizetbe véve.

A felülvizsgálat során beismerte, hogy 1946 tavaszán a Szabadsághid
közelében a pesti oldalon találkozott Fejes Gézával akivel együtt
volt katona mint ht.hdgy. Fejes Géza ezen a találkozáson közölte vele
hogy egy illegális szervezkedésben dolgozik és felkérte Sasvárit is
hogy vegyen részt a munkában. Ezt a felszólítást Sasvári állítása
szerint elutasította, Fejessel már csak a letartóztatása után talál-
kozott a szembesítés során.

Sasvári tagadja, hogy feladatot vállalt volna Fejes Gézától a szervez-
kedés részére. A szervezet felépítéséről, annak célkitűzéseiről nem
tudott semmit, azt Fejes nem is közölte vele.

A kihallgatás alatt fegyelmezett magatartást tanúsított, és őszinté-
nek látszott.

A fenti adatok alapján javasoljuk a KÜmi-nek átadni.

Herváth János
Herváth János
év, ht.hdgy.

P. B. ...
P. B. ...
év, alhdgy.

Fejes Géza
Fejes Géza
év, ht.hdgy.

Gépelte: M.R.